

UDC33

ე-49

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Paata Gugushvili Institute of
Economics

ეკონომისტი

EKONOMISTI

2017

3

ტომი-VOLUME
XIII

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი

საერთაშორისო რეცენზირებადი სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი

**Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Paata Gugushvili Institute of
Economics
International Reviewed Scientific-Analytical Journal**

გამოდის 2009 წლის იანვრიდან ორ თვეში ერთხელ,
2016 წლიდან – კვარტალში ერთხელ

**Published since January 2009 once in two months,
Since 2016 - Quarterly**

-

რედაქციის მისამართი: თბილისი, 0105, გ. კიკოდის ქ. 14;
ტელ.: 293 34 44; 599 970103.

Edress: Tbilisi, 0105, Kikodze street,
tel. (+995 32) 293 34 44; 599 970103.

სამეცნიერო-სარედაქციო საბჭო

პროფესორები:

რამაზ აბესაძე (მთავარი რედაქტორი), იური ანანიასვილი, როზეტა ასათიანი, გივი ბელიანასვილი, თეიმურაზ ბერიძე, გიორგი ბერუღაია, ვახტანგ ბურდული, რევაზ გველესიანი, რევაზ გოგოხია, რევაზ კაკულია, თემურ კანდელაკი, მურმან კვარაცხელია, ალფრედ კურატასვილი, ელგუჯა მექვაბიშვილი, სოლომონ პავლიასვილი, ვლადიმერ პაპავა (აკადემიკოსი), უშანგი სამადასვილი, ავთანდილ სილაგაძე (აკადემიკოსი), ავთანდილ სულაბერიძე, თეიმურაზ შენგელია, თინა ჩხეიძე, ნოდარ ჭითანავა, ნოდარ ხაღური, ეთერ ხარაიშვილი, მიხეილ ჯიბუტი.

მთავარი რედაქტორის თანაშემწე – ეკონომიკის დოქტორი მამუკა ხუსკვიაძე
პასუხისმგებელი მდივანი – ეკონომიკის დოქტორი თეა ლაზარაშვილი

სამეცნიერო-სარედაქციო საბჭოს უცხოელი წევრები

ლარისა ბელინსკაია (ვილნიუსის უნივერსიტეტი), რუსლან გრინბერგი (რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკის ინსტიტუტი), სიმონე გუერჩინი (ფლორენციის უნივერსიტეტი), ვოლფგანგ ვენგი (ბერლინის ტექნიკური უნივერსიტეტი), ტომას დ. ვილეტი (კლერმონტის უნივერსიტეტი), ელდარ ისმაილოვი (ბაქოს სოციალური მართვისა და პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი), გინდრა კასნაუსკიენე (ვილნიუსის უნივერსიტეტის საერთაშორისო ბიზნესის სკოლა), სლავომირ პარტიცი (იონანე პავლე II-ს სახელობის ლუბლიანას კათოლიკური უნივერსიტეტი), გალინა სავინა (ხარკოვის ტექნიკური უნივერსიტეტი), დიმიტრი სოროკინი (რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკის ინსტიტუტი), დაროლ ჯ. სტეინლი (პეპერდაინის უნივერსიტეტი), ალექს სტუპნიცკი (ტარას შევჩენკოს სახელობის კიევის ეროვნული უნივერსიტეტი).

SCIENTIFIC EDITORIAL COUNCIL

Professors:

Ramaz Abesadze (Editor-in-chief), Yuri Ananiashvili, Rosetta Asatiani, Givi Bedianashvili, Teimuraz Beridze, Giorgi Berulava, Vakhtang Burduli, Nodar Chitanava, Tina Chkheidze, Revaz Gogokhia, Revaz Gvelesiani, Mikheil Jibuti, Revaz Kakulia, Nodar Khaduri, Eter Kharaiashvili, Alfred Kuratashvili, Murman Kvaratskhelia, Temur Kandelaki, Elguja Mkvabishvili, Vladimer Papava (academician), Solomon Pavliashvili, Ushang Samadashvili, Teimuraz Shengelia, Avtandil Silagadze (academician), Avtandil Sulaberidze.

Assistant Editor-in-chief – Doctors of economics Mamuka Khuskivadze

Executive Secretary – Doctors of economics Tea Lazarashvili

FOREIGN MEMBERS OF THE SCIENTIFIC EDITORIAL COUNCIL

Larisa Belinskaia (Vilnius University), Ruslan Grinberg (Institute of Economics of RAS), Simone Guercini (University of Florence), Eldar Ismailov (Baku Institute of Social Management and Political Science), Gindra Kasnauskiene (International Business School of Vilnius University), Slavomir Partycki (The John Paul II Catholic University of Lublin), Galina Savina (Kharkiv Technical University), Dmitri Sorokin (Institute of Economics of RAS), Darrol J. Stanley (University of Pepperdine), Oleksiy Stupnitsky (Taras Shevchenko National University of Kyiv), Wolfgang Weng (Technical University of Berlin), Thomas D. Willett (Claremont Graduate University).

ს ა რ ჩ მ შ 0 - CONTENTS

მაკროეკონომიკა – MACROECONOMICS

Владимир Папавა, Вахтанг Чарая – О необходимости модификации показателя инфляции для относительно бедных стран мира и опыт грузии 6
Vladimer Papava, Vakhtank Charaia – On the Necessity of Modification of the Inflation Index for the Relatively Poor Worlds and Georgia’s Experience (Expanded Summary) 15
ვლადიმერ პაპავა, ვახტანგ ჭარაია – მსოფლიოს შედარებით ღარიბი ქვეყნებისათვის ინფლაციის მაჩვენებლის მოდიფიკაციის აუცილებლობის შესახებ და საქართველოს გამოცდილება (ვრცელი რეზიუმე) 17

ზოგადი ეკონომიკური თეორიის პრობლემები – PROBLEMS OF GENERAL ECONOMIC THEORY

Альфред Кураташвили – «Механизмы» обнищания людей финансово-кредитными организациями и необходимостью их искоренения 20
Alfred Kuratashvili– "Mechanisms" of Impoverishment of People by Financial-Credit Organizations and the Necessity of their Eradication (Expanded Summary) 27
ალფრედ კურატაშვილი – საფინანსო-საკრედიტო ორგანიზაციების მიერ აღამიანების გაღატაკების “მექანიზმები” და მათი აღმოფხვრის აუცილებლობა (ვრცელი რეზიუმე) 29

საქართველოს ეკონომიკა – ECONOMY OF GEORGIA

როზეტა ასათიანი – საქართველოს ეკონომიკის განვითარების პრიორიტეტები და გენერალური სტრატეგია 31
Rozeta Asatiani – Priorities and General Strategy of Georgia’s Economic Development (Expanded Summary) 38

ზონანსები – FINANCE

გივი ლემონჯავა – მონეტარული პოლიტიკის განხორციელების მექანიზმების ეფექტიანობა საქართველოში 40
Givi Lemonjava –Efficiency of Implementation mechanisms of Monetary Policy in Georgia (Expanded Summary) 51
ბესიკ ბოლქვაძე – სახელმწიფო საბიუჯეტო პოლიტიკის ზოგიერთი პრობლემური საკითხის შესახებ 54
Besik Bolkvadze – About Some Problematic Issues of the Budgetary Policy (Expanded Summary) 59

სამართაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები – INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

Анзор Кураташвили – Социально ориентированная рыночная экономика и критерий эффективности международного бизнеса 61
Anzor Kuratashvili – Socially Oriented Market Economy and the Criterion of

Effectiveness of International Business (Expanded Summary)	66
<i>ანზორ კურატაშვილი</i> – სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკა და საერთაშორისო ბიზნესის ეფექტიანობის კრიტერიუმი (ვრცელი რეზიუმე)	68
მაბისტრანტებისა და დოქტორანტების სამეცნიერო ნაშრომები SCIENTIFIC WORKS OF UNDERGRADUATES AND DOCTORAL STUDENTS	
<i>Vakhtang Chkareuli</i> – Essentials of Economic Freedom and Its Influence on Economic Development (Empirical Study on the Case of Georgia)	70
<i>ვახტანგ ჩქარეული</i> – ეკონომიკური თავისუფლების ძირითადი ასპექტები და მისი გავლენა ეკონომიკურ განვითარებაზე (პრაქტიკული კვლევა საქართველოს მაგალითზე) (ვრცელი რეზიუმე)	79
<i>Tsotne Zhghenti</i> – Institutional Groups in Georgia and Transition/Post-Transition Economies	82
<i>ცოტნე ჯღენტი</i> – ინსტიტუციური ჯგუფები საქართველოში და ტრანსფორმაციულ/პოსტ-ტრანსფორმაციულ ეკონომიკებში (ვრცელი რეზიუმე)	89
<i>ნინო ჟორჯიკაშვილი</i> – მაკროპრუდენციული პოლიტიკა და მისი ეფექტიანი გამოყენების პრობლემები (ევროპული გამოცდილება)	92
<i>Nino Zhorzhikashvili</i> – Macroprudential Policy and its Effective use Problems (European experience) (Expanded Summary)	97
<i>გიორგი მიქელაძე</i> – ინვესტიციების ფულადი ნაკადების მოდელის ემპირიული რეალიზაცია (საქართველოს მაგალითზე)	99
<i>Giorgi Mikeladze</i> – Empirical Realization of Investment Cash Flow Model (Case of Georgia) (Expanded Summary)	105
<i>ვანო ბენიძე</i> – ბედნიერების ეკონომიკური თეორია და კეთილდღეობის ალტერნატიული ინდიკატორები	107
<i>Vano Benidze</i> – The Economics of Happiness and Alternative Measures of Well-Being (Expanded Summary)	115
<i>შორენა წიკლაური</i> – მოსახლეობის დაბერება საქართველოში, როგორც ქვეყნის ეკონომიკის დემოგრაფიული საფანჯი	117
<i>Shorena Tsiklauri</i> – Population Ageing as a Demographic Trap of The Country's Economy in Georgia	123
ხსოვნა	129
MEMORY	

მკვლევარული
MACROECONOMICS

Владимир Павава

*Главный научный сотрудник Института экономики им. Паата Гугушвили,
доктор экономических наук, академик НАН Грузии*

Вахтанг Чарая

Ассоциированный профессор Университета бизнеса и технологии, доктор экономики

**О НЕОБХОДИМОСТИ МОДИФИКАЦИИ ПОКАЗАТЕЛЯ ИНФЛЯЦИИ
ДЛЯ ОТНОСИТЕЛЬНО БЕДНЫХ СТРАН МИРА И ОПЫТ ГРУЗИИ**

Резюме

Показатель инфляции полностью не отражает ожидания бедной части населения, так как некоторые товарные группы (например, электроника, автомобили, мебель, гостиничное и ресторанное обслуживание, и т.п.) не отражают проблемы населения с низкими доходами. В странах, в которых экспорт в несколько раз превышает импорт, очевидно, что необходимо рассчитывать не только традиционный показатель инфляции, но и индекс цен на основе потребительской корзины, состоящей исключительно из импортных товаров и услуг (имфляция). Ареал использования показателя агфляции (аграрной инфляции) ограничен, потому, что не отражает изменения цен на лечение и коммунальные услуги. В статье предлагается новый статистический показатель манфляции, который отражает изменение цен на лечение, коммунальные услуги и питание.

Ключевые слова: инфляция, инфляционное таргетирование, имфляция, агфляция, манфляция.

Введение

Инфляция является важным макроэкономическим показателем, как для анализа существующей, так и для прогнозирования будущего экономического развития любой конкретной страны. Посткоммунистическая Грузия, к сожалению, принадлежит к списку стран, которые испытали на себе попадание в гиперинфляционную спираль (Gurgenidze, Lobzhanidze, Onoprishvili, 1994). В частности, на начальном этапе восстановления государственной независимости, ошибки грузинского правительства и Национального Банка Грузии (НБГ) привели страну к гиперинфляции (Khaduri, 2005, pp. 20-24; Papava, 1995). Для преодоления данной проблемы, была проведена комплексная экономическая реформа (Kakulia, 2008; Papava, 2011), в результате которой была достигнута макроэкономическая стабильность (Papava, 1996; Wang, 1998; Wellisz, 1996). На основе этого конкретного опыта, а также международной практики, сохранение стабильности цен было вполне логично выбрано основной целью монетарной политики Грузии (Kakulia, Gigineishvili, 2005).

Целью же данного исследования является изучение на грузинском примере аспектов традиционного показателя инфляции, который приобретает все большее значение в развивающихся, и особенно в бедных странах мира.

Проблема восприятия традиционного показателя инфляции населением, с низким уровнем дохода

Национальная Служба Статистики Грузии (Грузстат) с 1992 года занимается мониторингом инфляции в шести городах Грузии (Тбилиси, Кутаиси, Батуми, Гори, Телави и Зугдиди), в более чем 1700 торговых и сервисных точках. «Потребительская Корзина», с помощью которой вычисляется Индекс Потребительских Цен (ИПЦ) (т.е. средний уровень инфляции), включает в себя 12 товарных групп с учетом удельных весов 305 различных товаров и услуг. Товарными группами являются: продукты питания и безалкогольные напитки (30,1%), алкогольные напитки и табачные изделия (6,4%), одежда и обувь (3,4%), жилье, вода, электричество, газ и другие виды топлива (8,4%); мебель, бытовая техника и оборудование, обслуживание домашнего хозяйства (6,6%); здравоохранение (8,4%), транспорт (13,1%), связь (3,7%), отдых и культура (6,4%), образование (4,7%), гостиницы, кафе и рестораны (4,1%) и прочие товары и услуги (4,9%) (Geostat, 2017b).

На первый взгляд, корзина достаточно сбалансирована и охватывает практически все продукты, требуемые для человека. Тем не менее, большинство этих товарных групп не отвечают основным вызовам грузинского населения, а также и других развивающихся и особенно бедных стран мира. В частности, в Грузии, где нищета представляет собой наиболее актуальную проблему для 30% населения (NDI, 2017), динамика цен, т.е. их уменьшение или увеличение на дорогие товары и обслуживание (алкогольные напитки, мебель, отдых и развлечение, а также гостиницы и рестораны), практически, не имеет никакого значения. Следовательно, для бедной части населения «сбалансированность» вышеупомянутой корзины, на самом деле является ее слабой стороной, потому как она не способна адекватно отразить структуру затрат среднего потребителя.

Факт, что индекс инфляции и всеобщее признанная методология её расчета, к сожалению, не в полной мере отражает нужды населения как в развивающихся, так и в бедные странах мира. А это в свою очередь может привести к возникновению отрицательных эмоций, недоверию к статистике, и, в конечном счете, к правительству. В частности, официальный показатель инфляции низок, когда цены на товары первой необходимости для малоимущих домохозяйств характеризуются значительным ростом и при их (цен) снижении на менее важные, но более дорогие товары и услуги.

Важно отметить, что в 2013 году около 746 миллионов человек (из них 383 млн. находятся в Африке и 327 миллионов в Азии) жили в крайней нищете (Roser, Ospina, 2017), а в 2014-2016 годах около 10,9% мирового населения голодало (WHES, 2016). Иначе говоря, бедность все еще остается глобальной проблемой (например, Sachs, 2005). Очевидно, что средний уровень цен для традиционной оценки инфляции, в лучшем случае, мало что говорит этой бедной части мирового населения. Основной заботой же для бедных слоев населения является динамика цен на продукты питания, здравоохранения и элементарных коммунальных услуг.

В конечном счете, использование только индекса инфляции не может гарантировать принятие более или менее полноценных решений в отношении динамики цен, волнующих все слои населения, в том числе и бедные – тоже.

В этих условиях возникает логический вопрос относительно проблем, которые могут появляться, если основной целью монетарной политики центрального банка является исключительно сохранение стабильности цен, т.е. Инфляционное Таргетирование (ИТ).

Об опыте и слабых сторонах инфляционного таргетирования

Начиная с 1967 года, на протяжении двух десятилетий проблемой Новой Зеландии являлась стабильно высокая инфляция (средняя инфляция 15%, максимальная – 20%) (например, Sherwin, 1997, p. 261). Для решения данной проблемы, согласно акту Резервного банка Новой Зеландии от 1984 года, целью монетарной политики было решено установить контроль над максимальным уровнем инфляции. Соответственно, Новая Зеландия стала первой страной в мире, которая отказалась от общепризнанного на международном уровне приоритета монетарных агрегатов и обменного курса в пользу ИТ (например, Archer, 2000; Bernanke, Laubach, Mishkin, Posen, 1999; Brash, 2002; Fischer, Orr, 1994; Spencer, Reddell, Hodgetts, Hunt, Bollard, 2006). Примеру Новой Зеландии вскоре последовали и другие страны: Канада, Великобритания, Финляндия, Швеция, Австралия и Испания (Debelle, Masson, Savastano, Sharma, 1998). К 2006 году число стран, использующих ИТ, стало 25 (Mishkin, Schmidt-Hebbel, 2007, p. 1), к 2017 году их количество выросло до 62-х (CBN, 2017).

Следует отметить, что НБГ (начиная с 2009 года), как и центральные банки основных торговых партнеров Грузии (Турция, Россия, Азербайджан, Беларусь и др.), уже перешли на стандарт ИТ.

Центральные банки, использующие этот инструмент, часто оправдывают свое решение тем, что они не только достигли желаемой цели (стабильность цен), но и способствовали стабильному экономическому росту своей страны. Например, такими заявлениями характеризуется центральный банк Канады (BoC, 2006, p. 3). Тот факт, что средний уровень инфляции был относительно низким, как в развивающихся, так и в развитых странах, использующих инструмент таргетирования, подтверждается и соответствующими исследованиями (Mishkin, Schmidt-Hebbel, 2007; Vega, Winkelried, 2005, pp. 153-175).

Но, тем не менее, у данного инструмента существуют и серьезные противники. Например, Джозеф Стиглиц, лауреат Нобелевской премии по экономике, почти уверен, что эта система будет изменена, так как центральные банки развивающихся стран не в состоянии управлять инфляцией, которая зачастую импортирована (Стиглиц, 2008). По мнению Джеффри Франкеля (профессора Гарвардского Университета и члена экономического совета при президенте Билле Клинтоне), на фоне валютных кризисов 90-х годов прошлого столетия ИТ оказалось правильным и своевременным инструментом для достижения ощущения населением стабильности, но затем ИТ «умерло» и центральные банки все еще не решили, какую новую цель им поставить перед монетарной политикой, которая бы стала новой надеждой стабильности (Frankel, 2012).

The Bank for International Settlements противостоит ИТ, которое в большинстве случаев идет вразрез с финансовой стабильностью (Jones, 2016; Tovar, ed., 2010). ИТ не принимает во внимание финансовые циклы, приводя к чрезмерно экспансионистской и асимметричной монетарной политике (Вебер, 2015). Следует отметить, что ИТ породило множество вопросов с самого начала ее внедрения. Главный аргумент в пользу ИТ, что оно способствовало снижению инфляции с начала 1990-х годов, в лучшем случае сомнителен, так как, начиная с 1980-х годов инфляционный тренд, во многих проблемных странах, уже находился на спаде, и главной заслугой этому явилось совсем не ИТ, а глобализация и интеграция Китая в мировую экономику (Вебер, 2015).

Факт, что для Грузии, так же, как и для других развивающихся и особенно относительно бедных, импортозависимых стран, традиционный показатель инфляции не в состоянии отразить проблемы, характерные для процессов ценообразования в этих странах. В частности, для Грузии характерно, что:

- потребительская корзина на 80% состоит из импортных товаров, следовательно, и инфляция импортная;

- налицо высокий уровень долларизации – более 70% к концу 2016 года (NBG, 2017b).

Исходя из этого, ужесточение или смягчение монетарной политики со стороны НБГ может сопровождаться абсолютно незапланированными региональными или глобальными явлениями, которые в состоянии ревальвировать или девальвировать национальную валюту, и таким образом нивелировать старания НБГ.

Эта проблема четко определена и самим НБГ, который считает, что прогнозы инфляции в основном зависят от экзогенных факторов, влияющих на рынок, которые содержат риски как девальвации, так и ревальвации национальной валюты; в частности, риски могут формироваться, как изменением экономических ситуаций в странах, торговых партнерах Грузии, так и глобальной тенденцией укрепления доллара США, и изменениями международных цен на сырьевые товары и нефть. В результате, базисный сценарий прогноза не учитывает существенные изменения вышеперечисленных факторов (NBG, 2017a, p. 7).

Для населения, со сравнительно низкими доходами, как и в Грузии, так и в любой другой стране, трудно воспринять и понять относительно низкий уровень инфляции (например, целевая инфляция НБГ 5% в 2016 году, 4% в 2017 году и 3% в 2018 году), когда из-за девальвации национальной валюты их жизнь все дорожает. Относительно низкий уровень инфляции в прошлых годах в Грузии является результатом снижения международных цен на нефть (Nasdaq, 2017) и девальвация национальных валют у основных торговых партнерах (IMF, 2016, pp. 12-13) (соответственно, снижение цен импортной продукции на грузинском рынке). Игнорирование изменений курса национальной валюты НБГ довольно болезненно сказывается на широких слоях населения и бизнеса, из-за роста неопределенности (Anguridze, Charaia, Doghonadze, 2015).

Необходимо заметить, что проблема разграничения эффектов ИТ для развивающихся и развитых стран многогранна (см., например, Каратаев, 2017a). В частности, например, влияние ИТ на экономический рост в развивающихся странах малозначительно, хотя это влияние для развитых стран является значимым (Каратаев, Филиппов, Хазанов, 2016); или же использование режима ИТ способствует снижению уровня инфляции в большей степени в развивающихся, нежели в развитых странах (Каратаев, 2017a, с. 67).

О модификациях традиционного показателя инфляция

Чтобы не вводить в заблуждение население страны, ее центральный банк, правительство и бизнес, а также для адекватного отражения реальности в развивающихся и преимущественно в бедных странах, вместе с традиционным показателем инфляции так-же должны использоваться и её модификации.

Для стран, где импорт превышает экспорт в несколько раз, очевидно, что расчеты должны производиться не только с помощью традиционного показателя инфляции, но и в соответствии с той потребительской корзины, которая состоит исключительно из импортных товаров и услуг. Такой показатель можно назвать **имфляцией**. Она представляет собой комбинацию двух терминов – «импорта» и «инфляции».

Примечательно, что если параметры ИТ также включают в себе показатель имфляции наряду с традиционным показателем инфляции, то центральный банкам придется реагировать и на девальвацию национальной валюты, чтобы предотвратить повышение цен на импортные товары на внутреннем рынке.

Следует отметить, что НБГ уже многие годы занимается мониторингом цен на импортные и местные товары (например, NBG, 2017a, p. 18), что особенно важно для экономики Грузии с ее ярко выраженным отрицательным торговым балансом.

Учитывая, что грузинская потребительская корзина во многом состоит из товаров и услуг (как импортных, так и местных), которые, как правило, не покупаются и, соответственно, не потребляются бедными слоями населения, то ни инфляция и не имфляция, даже вместе взятые, не способны достичь цели – оценки динамики цен, в сферах особенно важных для беднейшего населения.

Как известно, в экономической практике все более важное место занимает показатель аграрной инфляции (т.е. рост средних цен на сельскохозяйственные продукты) – показатель агфляции. Этот термин является относительно новым и его использование связано со значительным ростом цен на фрукты, яйца, зерно и других товаров в 2006-2007 годах (Chorafas, 2016, p. 139). Измерение агфляции особенно важно для развивающихся и особенно для бедных стран, которые характеризуются постоянным увеличением цен на основные продукты питания (например, в Индии) (например, Suryanarayana, 2008).

Многие исследования доказали, что показатель агфляции выше и более важен в тех развивающихся бедных странах, где продукты питания составляют около половины от общей потребительской корзины (Грузия – 31% (Geostat, 2017b), Россия – 50% (Маширова, Степашова, 2015), Азербайджан – 50%, Армения – 50%, Туркменистан – 60% и Таджикистан – 57% (EPRC, 2012, pp. 12, 32)), в отличие от развитых западных стран (США – 15% (EPRC, 2012, pp. 32), страны еврозоны – 18% (Eurostat, 2016)) или же Турции (24%) (DN, 2016).

Следует отметить, что агфляция является проблемой не только для развивающихся экономик. Об этом свидетельствуют проблемы, с которыми сталкиваются новые государства-члены ЕС (подразумеваются, десять стран Восточной Европы, которые присоединились к ЕС в 2004 году) (IMF, 2008). Цены на целый ряд продуктов (молочные продукты, овощи и сахар) растут не только в ЕС, но и во всем мире, а цены, на некоторые отдельные виды продуктов (например, свинина) в ЕС в среднем выше, чем в мире (ЕС, 2016).

Как известно, инфляция продовольственных продуктов характеризуется не только высокой, колеблющейся и продолжительным ростом цен, чем инфляция непродовольственных товаров, но и также требуют более длительного времени для адаптации к новым сниженным ценам, в отличие от процесса повышения цен (EPRC, 2012, p. 31).

Ареал использования показателя агфляции ограничен, поскольку он не отражает изменение цен в таких существенных сферах, как здравоохранение и коммунальные услуги.

Например, средний показатель инфляции в Грузии в 2016 году превысил средний показатель агфляции, но в тоже время среднегодовое увеличение цен на здравоохранение и коммунальные услуги (продукты наиболее важные для бедного населения) превысили среднегодовой показатель стандартной инфляции (см. Таблицу).

Таблица

Индекс потребительских цен в Грузии в 2016 году
(Соответствующий месяц предыдущего года = 100)

Группы	2016												В среднем
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
Всего	105,6	105,6	104,1	103,2	102,1	101,1	101,5	100,9	100,1	99,8	100,2	101,8	102,2
Пищевые и безалкогольные напитки	105,1	104,6	102,3	101,9	101,4	100,7	101,1	100,6	100,3	100,2	99,9	101,6	101,7
Жилье, вода, электричество, газ и другие виды отопления	108,4	106,0	105,6	105,4	105,5	106,1	106,1	101,5	99,9	99,3	99,0	100,1	103,6
Здравоохранение	111,0	110,5	110,2	107,5	105,7	104,3	104,1	103,3	101,2	101,3	101,5	102,1	105,2

Источник: (Geostat, 2017a).

Необходимо отметить, что население в сравнительно бедных странах уделяет особое внимание не тому, каковы средние цены, а в основном тому каковы цены на определенные группы продуктов, такие как – продовольственные товары, медикаменты и коммунальные услуги (вода, электричество, канализация, газ и другие виды отопления).

Для решения вышесказанной проблемы, мы предлагаем новый статистический показатель – **манфляция**. Новый термин происходит от первых букв английских слов – лечение (medication), коммунальные услуги (utilities) и питание (nutrition).

Для расчета манфляции должны быть использованы соответствующие группы продуктов из потребительской корзины, т.е. лечение, коммунальные услуги и продовольственные товары. Последний компонент также используется при расчете инфляции. По данным Грузстата, группа – «продовольственные товары и безалкогольные напитки» состоит из 92 пунктов (Geostat, 2017b), которые в свою очередь соответствуют инфляционной корзине. Примечательно, что эта корзина в разных странах может отличаться, учитывая зависимость местного населения к отдельным продуктам.

Далее, согласно Грузстата, группа товаров «здравоохранение» в настоящее время включает в себя 19 видов товаров и услуг, а группа товаров «коммунальные услуги» включает 17 разных продуктов (Geostat, 2017b).

Для расчета манфляции все три группы продуктов, нуждаются в некоторой корректировке. Например, в подгруппе «продовольственные товары и безалкогольные напитки», лимонад и напитки вида коллы, могут быть удалены, поскольку они, как правило, не потребляются беднейшими слоями населения. Из подгруппы «здравоохранения» могут быть удалены термометры (несмотря на нищету, термометр можно найти в каждой семье) и сервисы роддома (которые в Грузии финансируются правительством), а из группы «коммунальные услуги», стоит удалить строительные материалы (которые обычно не используются населением с низкими доходами).

Вопрос о возможности расширения существующей практики ИТ и использование наряду с показателем инфляции, показателей имфляции, агфляции и манфляции, особенно в развивающихся и относительно бедных странах, является предметом отдельного исследования.

Выводы и Рекомендации

Основываясь на задачах экономического развития, роль инфляции очень важна и соответственно индекс инфляции используется для различных целей экономического анализа и прогнозирования.

Более четверти века как в различных странах используется опыт ИТ, анализу которого посвящены многочисленные исследования, и которые наряду с положительными сторонами, критически анализируют и его слабые стороны.

Критики ИТ считают, что связывание монетарной политики только с показателем инфляции является ее слабой стороной. Для стран, которые в основном зависят от импорта и где инфляция также импортируется вместе с ввозимыми товарами, ИТ не дает адекватного результата. Для них, вместе с показателем инфляции, важно также таргетировать и показатель инфляции.

В своих публикациях НБГ тоже подтверждает трудность прогнозирования целевой инфляции из-за импортирования инфляции.

Уже более десяти лет как в мире измеряется показатель инфляции, который имеет особое значение в основном для бедных стран, где проблема питания стоит особенно остро.

Для развивающихся бедных стран важна не только динамика средних цен, но и цен на лечение и коммунальные услуги. Для этого приемлемо использование показателя инфляции, который отражает динамику средних цен именно тех групп продуктов, которые считаются наиболее важными для бедного населения.

Целесообразно, что бы статистическими службами развивающихся, и особенно бедных, стран наряду с показателем инфляции рассчитывались и показатели инфляции, инфляции и инфляции, что требует разработки соответствующих методологий (особенно для инфляции и инфляции).

Если учесть, что управление валютным курсом в рамках режима ИТ стимулирует экономический рост лучше, чем использование только ИТ (Каратаев, 2017б), то внедрение в статистических расчетах рассматриваемых в статье показателей (из-за чувствительности инфляции к колебаниям обменного курса) создаст новые возможности для центральных банков развивающихся стран разнообразить систему ИТ, что является предметом отдельного исследования. Данная рекомендация относится и к Грузии тоже.

Использованная литература

1. Вебер А., 2015. Переосмысливая инфляционное таргетирование. *Project Syndicate*, 8 июня, <https://www.project-syndicate.org/commentary/rethinking-inflation-targeting-price-stability-by-axel-weber-1-2015-06?version=russian&barrier=accessreg>.
2. Каратаев Ф., 2017а. Полезно ли инфляционное таргетирование для экономического роста, *Вопросы экономики*, № 2.
3. Каратаев Ф. С., 2017б. Увеличивает ли управление валютным курсом эффективность инфляционного таргетирования. *Деньги и кредит*, 2, http://www.cbr.ru/publ/moneyandcredit/kartaev_02_17.pdf.
4. Каратаев Ф. С., Филиппов А. П., Хазанов А. А., 2016. Эконометрическая оценка воздействия таргетирования инфляции на динамику ВВП. *Журнал новой экономической ассоциации*, № 1.

5. Маширова С. П., Степашова А. Ю., 2015. Анализ стоимости потребительской корзины. *Молодой ученый*, № 1, <https://moluch.ru/archive/81/14639/>.
6. Стиллиц Дж., 2008. Провал планирования инфляции. *Project Syndicate*, 6 мая, <https://www.project-syndicate.org/commentary/the-failure-of-inflation-targeting?version=russian&barrier=accessreg>.
7. Anguridze O., Charaia V., Doghonadze I., 2015. *Security Problems & Modern Challenges of the Georgian National Currency*. Tbilisi, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, <http://analytica.tsu.ge/www/files/2015/07/Security-Problems-Modern-Challenges-of-the-Georgian-National-Currency2.pdf>.
8. Archer D. J., 2000. Inflation Targeting in New Zealand. International Monetary Fund, March 20-21, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/2000/targets/archer.htm>.
9. Bernanke B. S., Laubach T., Mishkin F. S., Posen A. S., 1999. Inflation Targeting. Lessons from the International Experience. Princeton: Princeton University Press.
10. BoC, 2006. Renewal of the Inflation-Control Target: Background Information – November 2006. Ottawa: Bank of Canada, http://www.bankofcanada.ca/wp-content/uploads/2010/06/background_nov06.pdf.
11. Brash D., 2002. Inflation Targeting 14 Years On. Reserve Bank of New Zealand, January 5, <http://www.rbnz.govt.nz/research-and-publications/speeches/2002/speech2002-01-05>.
12. CBN, 2017. Inflation Targets Table for 2017. *Central Bank News*, <http://www.centralbanknews.info/p/inflation-targets.html>.
13. Chorafas D. N., 2016. *Energy, Environment, Natural Resources and Business Competitiveness: The Fragility of Interdependence*. New York: Routledge, <https://books.google.ge/books?id=DmIWDAAAQBAJ&pg=PA136&lpg=PA136&dq=Chorafas+D.+N.+Energy,+Environment,+Natural+Resources+and+Business+Competitiveness:+The+Fragility+of+Interdependence&source=bl&ots=RbHJWxVfBo&sig=IyJVopR6XblF-V4zqPHTeHwc11M&hl=ka&sa=X&ved=0ahUKEwifoIXyu4jSAhUDESwKHRvDAw4Q6AEIHjAB#v=snippet&q=agflation&f=false>.
14. Debelles G., Masson P., Savastano M., Sharma S., 1998. Inflation Targeting as a Framework for Monetary Policy. IMF Economic Issues, No. 15, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues15/>.
15. DN, 2016. Turkey ‘Set to Cut Share of Food in Inflation Basket to Ease Consumer Prices.’ Daily News, October 17, <http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-set-to-cut-share-of-food-in-inflation-basket-to-ease-consumer-prices.aspx?pageID=238&nid=105053>.
16. EC, 2016. Commodity Price Dashboard, No 54. *European Commission*, November, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/markets-and-prices/price-monitoring/dashboard/food11-2016_en.pdf.
17. EPRC, 2012. Inflation in Georgia – Causes and Cures. *Economic Policy Research Center Issue in Focus*, 5th Report, June, https://www.eprc.ge/admin/editor/uploads/files/Report_Eng-%20Inflation.pdf.
18. Eurostat, 2016. Comparative Price Levels of Consumer Goods and Services. *Eurostat, Statistics Explained*, December, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Comparative_price_levels_of_consumer_goods_and_services.
19. Fischer A. M., Orr A. B., 1994. Monetary Policy Credibility and Price Uncertainty: The New Zealand Experience of Inflation Targeting. OECD Economic Studies, No. 22, Spring, <http://www.oecd.org/newzealand/33940940.pdf>.

20. Frankel J., 2012. The Death of Inflation Targeting. Project Syndicate, May 12, <https://www.project-syndicate.org/commentary/the-death-of-inflation-targeting?barrier=true>.
21. Geostat, 2017a. Consumer Price Indices in Georgia. National Statistics Office of Georgia, http://geostat.ge/cms/site_images/_files/english/price/Consumer%20Price%20Index%20to%20the%20same%20month%20of%20previous%20year%20-%20eng.xls.
22. Geostat, 2017b. Inflation Calculation Methodology Note. National Statistics Office of Georgia, http://geostat.ge/cms/site_images/_files/english/methodology/Inflation%20Calculation%20Methodology%20Note%202017.pdf.
23. Gurgeniidze L., Lobzhanidze M., Onoprishvili D., 1994. Georgia: From Planning to Hyperinflation. *Communist Economies & Economic Transformation*, Vol. 6, No. 2.
24. IMF, 2008. Agflation in the New Member States—Some Stylized Facts. International Monetary Fund, <https://www.imf.org/external/CEE/2008/120107.pdf>.
25. IMF, 2016. Regional Economic Outlook: Caucasus and Central Asia. *International Monetary Fund*, October 21, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/reo/2016/mcd/eng/pdf/cca1016p.pdf>.
26. Jones C., 2016. BIS Warns of too Much Focus on Inflation. *The Financial Times*, June 26, <https://www.ft.com/content/5e4d0560-3a13-11e6-9a05-82a9b15a8ee7>.
27. Kakulia M., 2008. Before and After the Introduction of the Lari: Georgian National Currency in Retrospect. In E. M. Ismailov, ed. *Central Eurasia: National Currencies*. Stockholm: CA&CC Press.
28. Kakulia M., Gigineishvili N., 2005. The Primary Objectives and Priorities of Monetary Policy in Georgia. *Problems of Economic Transition*, Vol. 48, No. 4.
29. Khaduri N., 2005. Mistakes Made in Conducting Economic Reforms in Post-Communist Georgia. *Problems of Economic Transition*, Vol. 48, No. 4.
30. Mishkin F., Schmidt-Hebbel K., 2007. Monetary Policy under Inflation Targeting: An Introduction. Banco Central de Chile Working Papers, No. 396, December, <http://si2.bcentral.cl/public/pdf/documentos-trabajo/pdf/dtbc396.pdf>.
31. Nasdaq, 2017. Crude Oil. WTI (NYMEX) Price. Nasdaq, <http://www.nasdaq.com/markets/crude-oil.aspx?timeframe=3y>.
32. NBG, 2017a. *Monetary Policy Report, February 2017*. Tbilisi: National Bank of Georgia, https://www.nbg.gov.ge/uploads/publications/inflationreport/2017/150217publish_MPR_February.pdf.
33. NBG, 2017b. Money Aggregates and Monetary Ratios. Statistical Data. National Bank of Georgia, https://www.nbg.gov.ge/uploads/depozitaricorporeisheniinglisurad/money_aggregates_and_monetary_ratioseng.xlsx.
34. NDI, 2017. NDI Poll: Economy Still Top Concern for Georgians; Support for NATO and EU Stable. *National Democratic Institute*, January 17, <https://www.ndi.org/publications/ndi-poll-economy-still-top-concern-georgians-support-nato-and-eu-stable>.
35. Papava V., 1995. The Georgian Economy: Problems of Reform. *Eurasian Studies*, Vol., 2, No. 2.
36. Papava V., 1996. The Georgian Economy: From ‘Shock Therapy’ to ‘Social Promotion.’ *Communist Economies & Economic Transformation*, Vol. 8, No. 2

37. Papava V., 2011. On the First-Generation Post-Communist Reforms of Georgia's Economy (A Retrospective Analysis). *The Caucasus & Globalization*, Vol. 5, Issue 3-4.
38. Roser M., Ospina E. O., 2017. Global Extreme Poverty. *Our World in Data*, <https://ourworldindata.org/extreme-poverty/>.
39. Sachs J. D., 2005. *The End of Poverty. Economic Possibilities for Our Time*. New York: Penguin Press.
40. Sherwin M., 1997. Inflation Targeting—The New Zealand Experience. In *Price Stability, Inflation Targets and Monetary Policy*. Bank of Canada, May 1, <http://www.bankofcanada.ca/1997/05/price-stability-inflation-targets-monetary-policy/>, and <http://www.bankofcanada.ca/wp-content/uploads/2010/07/cn97-14.pdf>.
41. Spencer G., Reddell M., Hodgetts B., Hunt C., Bollard A., 2006. Inflation Targeting: The New Zealand Experience and Some Lessons. *Reserve Bank of New Zealand*, January 18, <http://www.rbnz.govt.nz/research-and-publications/speeches/2006/speech2006-01-18>.
42. Suryanarayana M. H., 2008. Agflation and the PDS: Some Issues. *Indira Gandhi Institute of Development Research*, WP-2008-009, April, <http://www.igidr.ac.in/pdf/publication/WP-2008-009.pdf>
43. Tovar C. E., ed., 2010. *Perspectives on Inflation Targeting, Financial Stability and the Global Crisis*. BIS Papers, No 51, March, <http://www.bis.org/publ/bppdf/bispap51.pdf>.
44. Vega M., Winkelried D., 2005. Inflation Targeting and Inflation Behavior: A Successful Story? *International Journal of Central Banking*, Vol. 1, No. 3, <http://www.ijcb.org/journal/ijcb05q4a5.pdf>.
45. Wang J.-Y., 1998. From Coupon to Lari: Hyperinflation and Stabilization in Georgia. *Caucasica. The Journal of Caucasian Studies*, 1998, Vol. 1.
46. Wellisz S., 1996. Georgia: A Brief Survey of Macroeconomic Problems and Policies. *Studies & Analyses, Working Papers*, No. 87. Warsaw: CASE.
47. WHES, 2016. 2016 World Hunger and Poverty Facts and Statistics. World Hunger Education Service, September, <http://www.worldhunger.org/2015-world-hunger-and-poverty-facts-and-statistics/#hunger-number>.

Vladimer Papava

*Principal Research Fellow at the Paata Gugushvili Institute of Economics,
Doctor of Economic Sciences*

Vakhtank Charaia

*Associated professor at the Business and Technology University,
Doctor of Economics*

**ON THE NECESSITY OF MODIFICATION OF THE INFLATION INDEX
FOR THE RELATIVELY POOR WORLDS AND GEORGIA'S EXPERIENCE
Expanded Summary**

The inflation index fails to fully reflect the expectation of the poor part of the population, because some of the commodity groups (e.g. electronics, cars, furniture, hotel and restaurant services, etc.) do not reflect the problem of the low-income population.

Using the inflation index alone cannot guarantee successful decision-making.

Under these conditions, a logical question arises concerning the kinds of problems which might occur when the main goal for a central bank’s monetary policy is only to retain price stability. This is known as inflation targeting.

It should be mentioned that the NBG (starting from 2009), like the central banks of Georgia’s main trade partner countries (Turkey, Russia, Azerbaijan, Belarus, etc.), has already been exercising inflation targeting for years.

Central banks employing inflation targeting frequently justify their decisions to do so and state that they have reached not only their desired target (price stability) but have also contributed to stable economic growth such as, for example, was announced by Canada’s central bank. The fact that the average inflation level was comparatively low in both developing and developed countries utilizing inflation targeting is proven by research studies.

This said, however, inflation targeting does have serious opposition. For example, Joseph Stiglitz, the Nobel Prize winner in Economics, is almost confident that this system will be changed because the central banks of developing economies are incapable of managing their inflation which is frequently imported.

The Bank for International Settlements resists inflation targeting which, in most cases, runs counter to financial stability. Inflation targeting does not take into account the financial cycle and thus produces an excessively expansionary and asymmetric monetary policy. It is noteworthy that inflation targeting creates a great deal of questions. A major argument in favor of inflation targeting – that it has contributed to a decline in inflation since the early 1990s – is questionable at best. From the 1980s on, the inflation trend was already on the decline where globalization and China’s integration into the world economy – and not inflation targeting – have probably been the most important reasons for the drop.

It is a fact that Georgia, like other developing and, especially, poorer and import-dependent countries, is experiencing problems that cannot be fully explained by the inflation index alone. In particular, such examples for Georgia are: 80% of the consumer basket comprises imported products, and therefore, inflation is also to a certain degree imported; a high level of dollarization takes place (over 70% by the end of 2016).

For countries where import exceeds export by several times, it should be clear that calculations must be made not only by the traditional inflation index but also according to their consumer basket made up exclusively of imported goods and services (imflation).

Given that the Georgian consumer basket contains many goods and services (both imported and domestic) which are generally not purchased by lower-income citizens, neither inflation nor the imflation index will meet the goal of assessing price dynamics in those spheres important for the poorer population, especially in developing countries.

Agrarian inflation (or the growth of average prices for agricultural products) or the agflation index, becomes more and more popular in economics. The term “agflation” is relatively new and its introduction is associated with the substantial increase in the prices for fruit, eggs, grain and other commodities in 2006-2007. The agflation measurement is very important in developing and, especially, poorer countries which are characterized by permanent increases in foodstuff prices (for example, in India).

The agflation (agrarian inflation) index use area is restricted because it fails to reflect the change in prices on such substantial spheres as medication and utilities.

In the paper we propose a new statistical indicator, munflation, which reflect price fluctuations on the medication, utilities and nutrition.

The respective parameters for medication, utilities and food products from the consumer basket should be used for a munflation calculation. Food products prices are also used for the agflation calculation.

The issue of the possibility of extending the existing inflation targeting practice and studying the indicators of imflation, agflation and munflation in developing and relatively poorer countries, together with the inflation index, is the subject for a separate study.

Keywords: inflation, inflation targeting, imflation, agflation, munflation.

ვლადიმერ პაპავა
პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის მთავარი მეცნიერი
თანამშრომელი, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, აკადემიკოსი
ვახტანგ ჭარაია
ბიზნესისა და ტექნოლოგიის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის დოქტორი

მსოფლიოს შვდარებით ღარიბი ქვეყნებისათვის ინფლაციის მანვენაბლის მოდიფიკაციის აუცილებლობის შესახებ და საქართველოს ბამოცდილება ვრცელი რეზიუმე

ინფლაციის მანვენებელი სრულად ვერ ასახავს მოსახლეობის ღარიბი ნაწილის მოლოდინს, რადგანაც საქონლის ზოგიერთი ჯგუფი (მაგალითად, ელექტრონიკა, ავტომობილები, ავეჯი, სასტუმრო და რესტორნის მომსახურება, და სხვ.) არ ასახავს მცირე შემოსავლიანი მოსახლეობის პრობლემებს.

მხოლოდ ინფლაციის მანვენებლის გამოყენებით შესაძლოა არ იქნეს მიღებული მეტ-ნაკლებად სრულფასოვანი გადაწყვეტილებები.

ამ ვითარებაში იბადება ლოგიკური კითხვა, თუ რა პრობლემები შეიძლება წარმოიქმნას, როცა ცენტრალური ბანკის მონეტარული პოლიტიკის სამიზნე მხოლოდ ფასების სტაბილურობის შენარჩუნებაა, რაც „ინფლაციის თარგეთირების“ სახელითაა ცნობილი.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოს (2009 წლიდან), ისევე, როგორც მისი ძირითადი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნების (თურქეთი, რუსეთი, უკრაინა, ჩინეთი, აზერბაიჯანი, სომხეთი, ბელარუსი და სხვა), ცენტრალური ბანკები უკვე წლებია ახორციელებენ „ინფლაციის თარგეთირებას“.

ცენტრალური ბანკები, რომლებიც „ინფლაციის თარგეთირების“ გზას დაადგენენ, ხშირად ამართლებენ ამ გადაწყვეტილებას და ამბობენ, რომ მათ არათუ მიადწიეს მათთვის სასურველ მიზანს (ფასების სტაბილურობას), არამედ ამით ხელი შეუწყვეს სტაბილურ ეკონომიკურ ზრდას, როგორც, მაგალითად, აცხადებს კანადის ცენტრალური ბანკი. ის, რომ „ინფლაციის თარგეთირების“ მიმდევარ ქვეყნებში ინფლაციის საშუალო დონე შედარებით დაბალი იყო, როგორც განვითარებად, ისე განვითარებულ ქვეყნებში, სპეციალური კვლევებითაც დასტურდება.

აღსანიშნავია, რომ „ინფლაციის თარგეთირებას“ ანგარიშგასაწვევი მონინააღმდეგეებიც ჰყავს. მაგალითად, ეკონომიკაში ნობელის პრემიის ლაურეატი ჯოზეფ სტიგლიცი თითქმის დარწმუნებულია, რომ ეს სისტემა შეიცვლება, რადგან განვითარებადი ქვეყნების ცენტრალური ბანკები უძღურნი არიან მართონ ინფლაცია, რომელიც ხშირ შემთხვევაში იმპორტირებულია. The Bank

for International Settlements-ი ეწინააღმდეგება უშუალოდ „ინფლაციის თარგეთობას“, რომელიც ხშირ შემთხვევაში არ ემთხვევა ფინანსურ სტაბილურობას. „ინფლაციის თარგეთობა“ არ ითვალისწინებს ფინანსურ ციკლებს და შედეგად ვიღებთ ზედმეტად ექსპანსიურ და ასიმეტრიულ მონეტარულ პოლიტიკას. საყურადღებოა, რომ „ინფლაციის თარგეთობა“ არაერთ კითხვას აჩენდა მისი შემოღების დღიდანვე. კერძოდ, ინფლაციის მოთოკვა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში მოხერხდა არა 1990-იან წლებში, „ინფლაციის თარგეთობის“ შემოღების შედეგად, არამედ ის უკვე 1980-იანი წლებში დადმავალი ტენდენციით ხასიათდებოდა და მასში დიდი წვლილი მიუძღვის გლობალიზაციას და ჩინეთის მსოფლიო ეკონომიკაში ინტეგრაციას (და არა – „ინფლაციის თარგეთობას“).

ფაქტია, რომ საქართველოსთვის ისევე, როგორც სხვა განვითარებადი და, განსაკუთრებით კი, ღარიბი, იმპორტზე დამოკიდებული ქვეყნისთვის, დამახასიათებელია ისეთი პრობლემები, რომელთაც მარტო ინფლაციის მაჩვენებელი სრულად ვერ ასახავს. კერძოდ, საქართველოსთვის დამახასიათებელია ის, რომ: ა) სამომხმარებლო კალათის 80% იმპორტირებული პროდუქციაა, ამიტომ ინფლაციაც ხშირ შემთხვევაში ასევე იმპორტირებულია; ბ) სახეზეა დოლარიზაციის მაღალი დონე (საქართველოში 2016 წლის ბოლოსათვის 70%-ზე მაღალია).

ქვეყნებში, სადაც ექსპორტი რამდენჯერმე აღემატება იმპორტს, აშკარაა, რომ აუცილებელია არა მარტო ინფლაციის ტრადიციული მაჩვენებლის, არამედ მხოლოდ იმპორტული საქონლითა და მომსახურებით შედგენილი სამომხმარებლო კალათის საფუძველზე ფასების ინდექსის (იმფლაციის) გაანგარიშებაც.

თუკი გავითვალისწინებთ, რომ სამომხმარებლო კალათაში შედის არაერთი ისეთი საქონელი და მომსახურება (როგორც იმპორტირებული, ისე ადგილობრივი წარმოების), რომელსაც, როგორც წესი, ნაკლებშემოსავლიანი ადამიანები არ იძენენ, ამიტომ არა მარტო ინფლაციის, არამედ მასთან ერთად აღებული იმფლაციის მაჩვენებელიც კი ვერ დააკმაყოფილებს იმ მიზანს, რომ შეფასდეს, განსაკუთრებით განვითარებად ქვეყნებში, ფასების დინამიკა მოსახლეობის ღარიბი ნაწილისათვის მნიშვნელოვან სფეროებში.

ეკონომიკურ პრაქტიკაში სულ უფრო ფართო ადგილს იკავებს აგრარული ინფლაციის (ანუ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტებზე ფასების საშუალო დონის ზრდა), ანუ აგფლაციის მაჩვენებელი. ტერმინი აგფლაცია შედარებით ახალია და მისი შემოღება 2006-2007 წლებში ხილზე, კვერცხზე, მარცვლეულ კულტურებსა და სხვა საკვებ პროდუქტებზე ფასების მნიშვნელოვან ზრდას უკავშირდებოდა. აგფლაციის მაჩვენებლის გაზომვა ძალზე მნიშვნელოვანია განვითარებად, განსაკუთრებით კი, ღარიბ ქვეყნებში, რომელთათვისაც დამახასიათებელია კვების ძირითადი პროდუქტების გაძვირება (მაგალითად, ინდოეთში).

აგფლაციის (აგრარული ინფლაციის) მაჩვენებლის გამოყენების არეალი შეზღუდულია, რადგანაც ის არ ასახავს ფასების ცვლილებას მკურნალობასა და კომუნალურ მომსახურებაზე.

სტატიაში განხილულია მანფლაციის ახალი სტატისტიკური მაჩვენებელი, რომელიც ასახავს ფასების ცვლილებას მკურნალობაზე, კომუნალურ მომსახურებასა და საკვებ პროდუქტებზე.

მანფლაციის გაანგარიშებისათვის გამოყენებული უნდა იყოს ინფლაციის გაანგარიშებისათვის განკუთვნილი სამომხმარებლო კალათიდან მკურნალობის, კომუნალური მომსახურების და საკვები პროდუქტების შესაბამისი

პარამეტრები. უკანასკნელი კომპონენტი იმავდროულად გამოიყენება აგფლაციის გასაანგარიშებლად.

საკითხი იმის შესახებ, თუ რამდენად არის შესაძლებელი „ინფლაციური თარგეთირების“ არსებული პრაქტიკის გაფართოება და ინფლაციის მანქვებელთან ერთად, განსაკუთრებით განვითარებად და შედარებით ღარიბ ქვეყნებში, განხილულ იქნეს იმფლაციის, აგფლაციის და მანფლაციის მანქვნებლები, კვლევის ცალკე საგანია.

საკვანძო სიტყვები: ინფლაცია, ინფლაციის თარგეთირება, იმფლაცია, აგფლაცია, მანფლაცია.

ზოგადი ეკონომიკური თეორიის პრობლემები
PROBLEMS OF GENERAL ECONOMIC THEORY

Альфред Кураташвили

*Доктор экономических наук, профессор, заведующий отделом
Экономической теории Института экономики имени П. Гугушвили
Тбилисского Государственного Университета имени И. Джавахишвили*

**«МЕХАНИЗМЫ» ОБНИЩАНИЯ ЛЮДЕЙ
ФИНАНСОВО-КРЕДИТНЫМИ ОРГАНИЗАЦИЯМИ
И НЕОБХОДИМОСТЬ ИХ ИСКОРЕНЕНИЯ**

Аннотация.

В научном труде рассматриваются противозаконно «узаконенные» преступные деяния коммерческих банков и других финансово-кредитных организаций, приводящих к ограблению, к обнищанию и к порабощению огромного количества людей – приводящих к ограблению, к обнищанию и к порабощению народа в завуалированной форме, и обосновывается необходимость их искоренения.

Мошенническое навязывание людям микрозаймов через мобильные телефоны, через интернет, через телевидение и через другие рекламные махинации – это такие же преступные деяния, как и азартные «игры» под «маской» «бизнеса» – как проявление экономического фашизма, как проявление разновидности репрессий народа, как проявление преступного «бизнеса», как проявление геноцида народа, как проявление преступления против человечности, как проявление острой международно-правовой проблемы защиты прав и интересов человека, ибо такие деяния, приводящие к ограблению, к обнищанию и к порабощению огромного количества людей, направлены против интересов народа, против интересов государства и против интересов человечества в целом.

Таким образом, имеет место использование мошеннических механизмов обнищания людей со стороны коммерческих банков и других финансово-кредитных организаций, что требует неотложного их искоренения со стороны государственной власти.

Необходимо особо отметить, что среди имеющихся публикаций невозможно найти научные труды, кроме созданных и опубликованных мной, в которых бы ставился и обосновывался вопрос о необходимости полного запрещения ограбления, обнищания и порабощения людей путем навязывания им займов со стороны коммерческих банков и других финансово-кредитных организаций с использованием ими завуалированных мошеннических механизмов, приводящих к ограблению, к обнищанию и к порабощению огромного количества людей.

Исходя из вышеотмеченного, становится необходимым и принципиально важным решение проблем предотвращения и искоренения противозаконно «узаконенных» преступных деяний коммерческих банков и других финансово-кредитных организаций по отношению к народу, направленных на обогащение финансово-кредитных организаций за счет ограбления, обнищания и порабощения огромного количества людей.

Ключевые слова: Мошеннические механизмы обнищания людей со стороны коммерческих банков и других финансово-кредитных организаций, мошенническое навязывание людям микрозаймов, противозаконно «узаконенные» преступные деяния, преступный «бизнес», экономический фашизм, господство в обществе и в государстве рынка, прибыли, денег, капитала над человеком, ограбление, обнищание и порабощение народа

в завуалированной форме и необходимость их искоренения, преступление против человечности, международно-правовые проблемы защиты прав и интересов человека.

Введение

Постановка проблемы. Проблема предотвращения и искоренения противозаконно «узаконенных» преступных деяний коммерческих банков и других финансово-кредитных организаций, выражающихся в использовании завуалированных мошеннических механизмов, приводящих к ограблению, к обнищанию и к порабощению огромного количества людей, приводящих к ограблению, к обнищанию и к порабощению народа, в настоящее время весьма актуальна.

Мошенническое навязывание людям микрозаймов через мобильные телефоны, через интернет, через телевидение и через другие рекламные махинации – это такие же преступные деяния, как и азартные «игры» под «маской» «бизнеса» – как проявление экономического фашизма, как проявление преступного «бизнеса», как проявление геноцида народа, как проявление преступления против человечности и как острая международно-правовая проблема защиты прав и интересов человека, ибо такие деяния, приводящие к ограблению, к обнищанию и к порабощению огромного количества людей, направлены против интересов народа, против интересов государства и против интересов человечества в целом.

Именно необходимостью предотвращения и искоренения противозаконно «узаконенных» преступных деяний коммерческих банков и других финансово-кредитных организаций, приводящих к ограблению и к обнищанию людей – приводящих к ограблению и к обнищанию народа, определяется и обосновывается тема данного исследования.

Анализ последних исследований. Научный анализ последних исследований, так же, как и анализ научных исследований по данной проблеме вообще, показывает, что среди публикаций невозможно найти научные труды, кроме созданных и опубликованных мной, в которых бы ставился и обосновывался вопрос о необходимости полного запрещения ограбления, обнищания и порабощения людей путем навязывания им займов со стороны коммерческих банков и других финансово-кредитных организаций с использованием ими завуалированных мошеннических механизмов, приводящих к ограблению, к обнищанию и к порабощению огромного количества людей.

Таким образом, анализ последних исследований приводит к необходимости и принципиальной важности исследования и решения проблем предотвращения и искоренения противозаконно «узаконенных» преступных деяний коммерческих банков и других финансово-кредитных организаций по отношению к народу, направленных на обогащение финансово-кредитных организаций за счет ограбления, обнищания и порабощения огромного количества людей.

Цель и задачи исследования. Целью данного исследования является достижение предотвращения и искоренения противозаконно «узаконенных» преступных деяний коммерческих банков и других финансово-кредитных организаций, выражающихся в использовании ими завуалированных мошеннических механизмов, приводящих к ограблению, к обнищанию и к порабощению огромного количества людей, приводящих к ограблению, к обнищанию и к порабощению народа.

Задачей же данного исследования является научное обоснование необходимости предотвращения и искоренения противозаконно «узаконенных» преступных деяний коммерческих банков и других финансово-кредитных организаций, выражающихся в использовании ими завуалированных мошеннических механизмов, приводящих к ограблению, к обнищанию и к порабощению огромного количества людей, приводящих к ограблению, к обнищанию и к порабощению народа.

Научная новизна. Главной новизной предложенного здесь научного исследования является постановка проблемы и научное обоснование необходимости запрета – предотвращения и искоренения противозаконно «узаконенных» преступных деяний коммерческих банков и других финансово-кредитных организаций, выражающихся в использовании ими завуалированных мошеннических механизмов с целью своего обогащения путем мошеннического навязывания людям микрозаймов, приводящих к ограблению, к обнищанию и к порабощению огромного количества людей, приводящих к ограблению, к обнищанию и к порабощению народа.

Изложение основного материала

Государственная власть всегда должна учитывать, что – не народ существует для государства, а государство существует – для народа.

Исходя из вышеотмеченного, государственная власть в любом государстве должна служить интересам каждого человека – интересам народа, а не интересам обогащения отдельных людей за счет ограбления, обнищания и порабощения людей.

В противном же случае, если в государстве допускаются античеловечные, антисоциальные, преступные деяния со стороны государственной власти или при ее поддержке – при «правовом» «обеспечении» таких криминальных деяний со стороны государственной власти, направленных против интересов народа, то в таком случае имеет место проявление экономического фашизма (?!).

Притом необходимо учесть, что фашистское государство свои фашистские деяния обычно осуществляет (осуществляло) по отношению к народам других государств, тогда как ограбление, обнищание и порабощение людей в своем государстве можно считать новым проявлением фашизма и, в частности, проявлением именно экономического фашизма (?!).

Важно обратить также внимание на то, что проявление экономического фашизма по отношению к своему народу, в основном свойственно постсоветским государствам, что является результатом оплодотворения дикого капитализма на почве псевдосоциализма, и результатом появления «новой» разновидности дикого капитализма, с безудержным господством в государстве – денег, рынка, прибыли, капитала над человеком, без учета интересов народа (?!).

Считаю необходимым особо отметить, что в Истинно человеческом обществе и в Истинно человеческом государстве [1; 2; 3; и др.], т.е. в общественно-государственной системе [4; и др.], служащей интересам человека – интересам народа (точнее же, которая призвана служить и должна реально служить интересам народа), как в научных исследованиях, так и в управлении обществом и государством, на основе созданной мной Философии социальной цели [5; 6; и др.], следует исходить из социальной – гуманосоциальной – цели, и оценка результатов функционирования этой общественно-государственной системы, соответственно, должно происходить по степени реализации социальной цели – по степени реализации интересов народа.

А значит, критерием оценки результатов функционирования истинно человеческой общественно-государственной системы должна быть степень реализации интересов народа – степень обеспечения высокого качества жизни людей.

Следовательно, в истинно человеческом государстве – в том государстве, который служит интересам народа – никак не допустимо и даже немислимо, чтобы «делание» денег, «добывание» денег, и даже увеличение – пополнение – государственного бюджета происходило за счет противозаконно «узаконенного»

ограбления, обнищания и порабощения людей – чтобы оно происходило за счет ограбления, обнищания и порабощения народа.

Создается впечатление, что, в некоторых государствах, человек – народ – существует для государства и для обогащения отдельных лиц, *в том числе*, не только для обогащения отдельных «привилегированных» бизнесменов, но также, *возможно*, для обогащения отдельных государственных должностных лиц за счет ограбления народа, что совершенно неприемлемо и преступно не только с чисто правовой точки зрения, но и вообще с точки зрения интересов человека – интересов народа (?!).

Притом, вышеотмеченное, *безусловно*, подтверждает, что в данном случае имеем дело с уродливостью отмеченной общественно-государственной системой – с явным проявлением уродливости ее функционирования, имеем дело с принятием и исполнением государственной властью антисоциальных, антигуманных, антинравственных законов, имеем дело с господством в государстве – денег, рынка, прибыли, капитала над человеком (над народом), что представляет собой явное проявление сущностной природы истинного и давно изжившего себя дикого капитализма.

Явным подтверждением господства в государстве – денег, рынка, прибыли, капитала над человеком, являются факты, когда со стороны государственной власти (*пусть даже «неосознанно», но в любом случае*) имеет место поддержка антисоциальных, антигуманных, антинравственных деяний, когда имеет место бездействие государственной власти по отношению к криминальным деяниям в государстве, когда в государстве имеют место безнаказанные преступные деяния, проявляющиеся в ограблении человека – *в ограблении народа* – в завуалированной форме, которые осуществляют коммерческие банки и некоторые другие финансово-кредитные организации мошенническими способами и методами при явной или завуалированной поддержке со стороны государственной власти, что также является преступлением (?!).

Ведь действительно является уголовно наказуемым преступлением, когда с использованием мошеннических механизмов, коммерческие банки и некоторые другие финансово-кредитные организации с использованием телевидения, интернета, с использованием мобильной связи и т.д. постоянно (*днем и ночью*) предлагают и навязывают людям (*т.е. без их просьбы*) – так называемые беспроцентные займы (?!).

Более того, коммерческие банки не только предлагают и навязывают людям микрозаймы, но и сообщают по мобильной связи об утверждении им займов, хотя они – *эти люди* – даже не обращались в банк за этим (?!).

Таким образом, отмеченными деяниями, коммерческие банки и другие финансово-кредитные организации фактически расставляют людям ловушки «нового» – мошеннического – типа, так же, как охотники (*но, в данном случае, уже без мошенничества*) ставят капканы зверям в лесу (?!).

Притом, жертвами коммерческих банков и других финансово-кредитных организаций, *к сожалению*, становится огромное количество людей, которые в свое время не могут оплатить мошеннически навязанные им займы (микрозаймы), ежедневно обрастающие «душающими» процентами, в результате чего одурманенные коммерческими банками и другими финансово-кредитными организациями люди попадают в тяжелое – *безвыходное* – положение, теряют свою собственность (квартиры, дома и т.д.) и собственность всей семьи (родителей и близких), становятся обнищавшими, что может даже повлечь их физическое уничтожение, факты которых уже имеют место.

В связи с вышеотмеченными, *безусловно*, преступными деяниями, являющимися подтверждением господства в обществе и в государстве – денег, рынка, прибыли, капитала над человеком, и, *соответственно*, являющимися проявлением внутренней сущности природы изжившего себя дикого капитализма, необходимо отметить следующее:

Хотя согласно Гражданского кодекса Грузии, «Юридическое лицо частного права (предпринимательское или непредпринимательское) вправе осуществлять любую не запрещенную законом деятельность, независимо от того, предусмотрена ли эта деятельность в уставе» [7, Статья 25, часть вторая], но оно не имеет никакого права грабить людей (грабить население) путем использования будто бы «законных», но фактически завуалированных мошеннических механизмов, ибо такое деяние, в соответствии с Уголовным кодексом Грузии, представляет собой уголовно наказуемое преступление [8, Статья 180].

Все вышеотмеченное еще раз подтверждает, что государственная власть должна руководствоваться – не верховенством закона, который в этом конкретном случае (когда юридические лица частного права используют право осуществлять любую не запрещенную законом деятельность и т.д.) представляет собой орудие беспощадного уничтожения народа, а должна она руководствоваться верховенством интересов народа – должна руководствоваться созданной мной Теорией верховенством интересов народа [9; 10; и др.], и, *соответственно*, государственная власть по закону – узаконенно – должна запретить преступные деяния в государстве, ибо государственная власть обязана защищать жизненные права и интересы каждого человека, что она должна осуществить не только путем запрета законом явных механизмов ограбления людей, но и путем узаконенного запрета завуалированных мошеннических механизмов ограбления человека, и путем подчинения законов интересам народа.

Более того, власти государств мира в своих государствах должны запретить законом не только явное ограбление людей (*т.е. власти государств не только должны ограничиться тем, что так запрещено*) и они не только должны запретить законом – ограбление людей с использованием завуалированных мошеннических механизмов, но также считаю необходимым, чтобы исходя из верховенства интересов народа, властями государств мира был учтен созданный мной много десятков лет тому назад и опубликованный еще в 1980 году методологический подход, согласно которому для строительства и функционирования гуманносоциального – истинно человеческого – общества и государства все пути, формы и методы оправданы, если они служат интересам народа – интересов каждого человека, и если в то же время они исключают антисоциальные, антигуманные, антинравственные явления [11, с. 93].

Исходя из вышеотмеченного, в Конституциях государств мира должна быть отражена следующая правовая норма:

«Недопустима и уголовно наказуема любая деятельность, которая вызывает в обществе и в государстве антисоциальные, антигуманные, антинравственные явления».

Что касается отмеченной выше второй части 25-ой Статьи Гражданского кодекса Грузии, согласно которой: «Юридическое лицо частного права вправе осуществлять любую не запрещенную законом деятельность» [7, Статья 25, часть вторая], ей также должны быть добавлены слова: «которая не вызывает антисоциальные, антигуманные, антинравственные явления, независимо от того, предусмотрена ли эта деятельность в уставе частного юридического лица».

В результате, вторая часть 25-ой Статьи Гражданского кодекса Грузии [7] должна быть сформулирована в следующем виде:

«Юридическое лицо частного права (предпринимательское или непри-
нимательское) вправе осуществлять любую не запрещенную законом деятель-
ность, которая не вызывает антисоциальные, антигуманные, антинравственные
явления, независимо от того, предусмотрена ли эта деятельность в уставе частного
юридического лица».

Кроме того, принципиально важно отметить следующее:

С целью защиты прав и социально-экономических интересов человека,
считаю необходимым, чтобы законодательством было учтено, *как минимум*,
освобождение от оплаты процентов на займы одурманенных людей в результате
завуалированных мошеннических деяний коммерческих банков и других фи-
нансово-кредитных организаций.

Тем самым, коммерческим банкам и другим финансово-кредитным органи-
зациям хотя бы частично будут смягчены их преступления против человека –
против народа, выражающиеся в завуалированном и мошенническом ограблении
– порой наивных и нередко больных определенной, хотя внешне не всегда
заметной, но очень серьезной болезнью людей – больных психологической
зависимостью..., которая очень трудноизлечима.

Вместе с тем, в любом случае, отмеченные деяния коммерческих банков и
других финансово-кредитных организаций – это преступление против человече-
ности (?!).

Таким образом, исходя из интересов человека – исходя из интересов народа,
и, *соответственно*, исходя из созданной мной Теории верховенства интересов на-
рода [9; 10; и др.], государственная власть должна руководствоваться не
верховенством закона, которое, *как показывают и рассмотренные выше примеры*,
иногда вызывает обнищание и уничтожение народа, а должна она руководст-
воваться верховенством интересов народа.

Что же касается законов, то государственная власть должна создавать и
использовать их именно для реализации верховенством интересов народа.

Следовательно, в условиях жесточайшей защиты принципа принятия и
исполнения социально нацеленных законов, т.е. в условиях – не верховенства
закона, а – верховенства интересов народа, рыночные отношения, так же, как и
сами законы, будут подчинены эффективной реализации интересов народа.

Выводы

Предотвращение и искоренение противозаконно «узаконенных» преступных
деяний коммерческих банков и других финансово-кредитных организаций, выра-
жающихся в использовании ими завуалированных мошеннических механизмов
для навязывания людям микрозаймов, приводящих к ограблению, к обнищанию и
к порабощению огромного количества людей, приводящих к ограблению, к
обнищанию и к порабощению народа, является принципиально невыносимой
проблемой, требующей неотложного решения.

Следовательно, постановка проблемы и научное обоснование необходимости
запрета – предотвращения и искоренения противозаконно «узаконенных» преступ-
ных деяний коммерческих банков и других финансово-кредитных организаций,
выражающихся в использовании ими завуалированных мошеннических механиз-
мов, обоснование необходимости запрета преступных деяний коммерческих банков
и других финансово-кредитных организаций, нацеленных на свое обогащение за
счет ограбления, обнищания и порабощения огромного количества людей,
является объективной необходимостью защиты прав и интересов человека, ибо без

предотвращения и искоренения преступных деяний коммерческих банков и других финансово-кредитных организаций, защита прав и интересов человека не представляется возможным.

Использованная литература

1. Кураташвили Альфред А. 1998. **Теория истинно человеческого – классического (образцового) – общества.** Труды Грузинского технического университета, 1998, №3 (419). Тбилиси: “Технический университет”.

2. Кураташвили Альфред А. 1999. **Социально-экономическая теория будущего – истинно человеческого общества.** Известия Академии наук Грузии. Серия экономическая. Том 7, 1999, №1-2. Тбилиси: “Мецниереба”.

3. Кураташвили Альфред А. 1999. **Альтернативное представление об ориентации общества и государства.** Bulletin "Medicine, Science, Innovation and Business New" ("Новости медицины, науки, инновации и бизнеса – голос профессионалов и бизнесменов США, СНГ и других стран мира"). Volume 6, Number 10 (60), October, New York, USA.

4. Кураташвили Альфред А. 2013. **Теория общественно-государственной системы и коренное отличие сущности данной системы от общественно-экономической формации.** *Материалы Международной научной конференции: «Актуальные проблемы государственного управления (27-28.03.2013).* Тбилиси: Международное издательство “Прогресс”, с. 20-36.

5. Кураташвили Альфред А. 1997. **Философия цели – альтернатива философии средств** (монография на грузинском и русском языках). Тбилиси: “Мецниереба”.

6. Кураташвили Альфред А. 2003. **Философия социальной цели. Принципиально новое научное направление – исходная теоретическая основа формирования и функционирования истинно человеческого общества и государства** (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство "Прогресс".

7. **Гражданский кодекс Грузии.** Принят 26 июня 1997 года. №786-Ис
<https://matsne.gov.ge/ru/document/download/31702/75/ru/pdf>

8. **Уголовный кодекс Грузии.** Принят 22 июля 1999 года; Введен в действие с 1 июня 2000 года. №2287 ႠႡ
<http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241370&subID=100095257,100095259,100095267,100095519,100095527#text>

9. Кураташвили Альфред А. 1997. **Теория диктатуры интересов народа. Определяющее научное направление социально-экономического развития истинно человеческого общества и государства** (монография на грузинском и русском языках). Тбилиси: "Мецниереба".

10. Кураташвили Альфред А. 2003. **Теория верховенства интересов народа. Принципиально новое научное направление и системообразующая теория управленческого права, правовой системы истинно человеческого общества и социально-экономических наук в целом** (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс».

11. Кураташвили Альфред А. 1980. **Философско-политэкономические миниатюры.** Материалы Республиканской научной конференции: "Актуальные проблемы теории" (15-16 мая 1980 г.). Тбилиси: "Мецниереба".

Alfred Kuratashvili

*Doctor of Economic Sciences, Professor, head of Economic theory
Department of P. Gugushvili Institute of Economics
of I. Javakhishvili Tbilisi State University*

"MECHANISMS" OF IMPOVERISHMENT OF PEOPLE BY FINANCIAL-CREDIT ORGANIZATIONS AND THE NECESSITY OF THEIR ERADICATION

Expanded Summary

The problem of preventing and eradicating the unlawfully "legalized" criminal acts of commercial banks and other financial and credit organizations, manifested in the use of veiled fraudulent mechanisms that lead to robbery, impoverishment and enslavement of a huge number of people is currently very relevant.

The topic of this research is determined and justified. It is precisely by the need to prevent and eradicate the unlawfully "legalized" criminal acts of commercial banks and other financial and credit organizations that lead to robbery and impoverishment of people - leading to robbery and impoverishment of the people.

The analysis of the latest research leads to the necessity and fundamental importance of research and solving the problems of preventing and eradicating the unlawfully "legalized" criminal acts of commercial banks and other financial and credit organizations towards the people, aimed at enriching financial and credit organizations by robbing, impoverishing and enslaving a huge number of people.

The purpose of this study is to achieve the prevention and eradication of the unlawfully "legalized" criminal acts of commercial banks and other financial and credit organizations, manifested in the use of veiled fraudulent mechanisms that lead to robbery, impoverishment and enslavement of a large number of people.

The task of this study is the scientific substantiation of the need to prevent and eradicate the unlawfully "legalized" criminal acts of commercial banks and other financial and credit organizations, which are manifested in the use of veiled fraudulent mechanisms that lead to robbery, impoverishment and enslavement of a huge number of people.

The main novelty of the research proposed here is the statement of the problem and the scientific justification for the need to prohibit - to prevent and eradicate the unlawfully "legalized" criminal acts of commercial banks and other financial and credit organizations, manifested in the use of veiled fraudulent mechanisms for enrichment by fraudulent imposition of microloans, leading to robbery, to impoverishment and to the enslavement of a huge number of people.

Scientific work considers unlawfully "legalized" criminal acts of commercial banks and other financial-credit organizations that lead to robbery, impoverishment and enslavement of a huge number of people – leading to robbery, impoverishment and enslavement of the people in a veiled form - and the necessity of their eradication is grounded.

Fraudulent imposition of microloans through mobile phones, via the Internet, television and other advertising frauds are the same criminal acts as gambling "games" under the "mask" of "business" – as a manifestation of economic fascism, as a manifestation of a variety of repression of the people, as a manifestation of criminal "business", as a manifestation of the genocide of the people, as a manifestation of a crime against humanity, as a manifestation of the acute international-legal problem of protecting human rights and interests, for such acts, leading to robbery, impoverishment and enslavement of a huge number of people, are directed against the interests of the people, against the interests of the state and against the interests of mankind as a whole.

Thus, there are used fraudulent mechanisms of impoverishment of people by commercial banks and other financial-credit organizations, which requires their urgent elimination by the state authorities.

It should be specially noted that among the available publications it is impossible to find scientific works other than those created and published by me in which the question of the need for a complete ban on the robbery, impoverishment and enslavement of people by imposing loans on them from commercial banks and other financial and credit organizations with the use of veiled fraudulent mechanisms, leading to robbery, impoverishment and enslavement of a huge number of people.

It is important to pay attention to the fact that the state power should always take into account that - not the people exist for the state, but the state exists - for the people.

Proceeding from the above, state power in any state should serve the interests of each person - the interests of the people, and not the interests of enriching individuals by robbing, impoverishing and enslaving people.

Otherwise, if anti-human, antisocial, criminal acts on the part of the state authorities or with its support are allowed in the state - with "legal" "provision" of such criminal acts on the part of state authorities directed against the interests of the people, then in this case manifestation of economic fascism takes place (?!).

Moreover, it must be taken into account that a fascist state usually carries out its fascist deeds towards the people of other states, whereas robbery, impoverishment and enslavement of people in its own state can be considered as a new manifestation of fascism and, in particular, a manifestation of economic fascism (?).

It is also important to draw attention to the fact that the manifestation of economic fascism towards its people is mainly characteristic of post-Soviet states, which is the result of the fertilization of wild capitalism on the basis of pseudo-socialism, and the result of the emergence of a "new" variety of wild capitalism, with unrestrained dominance in the state of money, market, profit, capital over a person, without regard for the interests of the people (?!).

I consider it necessary to emphasize specifically that in a truly human society and in a truly human state, that is, in the social-state system serving the interests of a person - to the interests of the people (more precisely, which is called to serve and should really serve the interests of the people), both in scientific researches, and in the management of society and the state, on the basis of the social goal philosophy created by the author must proceed, from the social - human - social - goals, and the evaluation of the results of the functioning of this public-state system, respectively, must occur according to the degree of realization of the social goal – realization of interests of the people.

This means that the criterion for assessing the results of the functioning of a truly human social and state system should be the degree to which the interests of the people are realized _ the degree to which people's quality of life is ensured.

Consequently, in a truly human state - in a state that serves the interests of the people - it is inadmissible and even inconceivable that the "making" of money, the "obtaining" of money, and even the increase - the replenishment - of the state budget occur at the expense of illegally "legalized" robbery, impoverishment and enslavement of people - that it occurs due to the robbery, impoverishment and enslavement of the people.

One gets the impression that in some states a person-people-exist for the state and for enriching individuals, including not only for enriching certain "privileged" businessmen, but also, perhaps, for enriching certain government officials by robbery of people, that is absolutely unacceptable and criminal not only from a purely legal point of view, but also from the point of view of the interests of a person - the interests of the people (?!).

Moreover, the aforementioned, undoubtedly, confirms that in this case we are dealing with the ugliness of the noted social and state system - with a clear manifestation of the ugliness of its functioning, we are dealing with the adoption and execution by the state

authorities of antisocial, anti-human, anti moral laws, we are dealing with domination in the state of money, market, profit, capital over a person (over the people), which is a clear manifestation of the essential nature of the true and long-obsolete wild capitalism.

Proceeding from the above, it becomes necessary and crucially important to solve the problems of preventing and eradicating the unlawfully "legalized" criminal acts of commercial banks and other financial-credit organizations in relation to the people aimed at enriching financial and credit organizations by robbing, impoverishing and enslaving a huge number of people.

ალფრედ კურატაშვილი

*ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის
ინსტიტუტის ეკონომიკური თეორიის განყოფილების გამგე*

**საფინანსო-საკრედიტო ორბანიზაციების მიერ
ადამიანების გადატაცების “მექანიზმი”
და მათი აღმოფხვრის აუცილებლობა**

ვრცელი რეზიუმე

სამეცნიერო ნაშრომში განხილულია კანონსაწინააღმდეგოდ “დაკანონებული” დანაშაულებრივი ქმედებები, რომლებსაც ანხორციელებენ კომერციული ბანკები და სხვა საფინანსო-საკრედიტო ორგანიზაციები, რაც იწვევს მრავალი ადამიანის დაყაჩაღებას, გადატაცებას და დამონებას – რაც იწვევს ხალხის დაყაჩაღებას, გადატაცებას და დამონებას შენიღბული ფორმით, და დასაბუთებულია მათი აღმოფხვრის აუცილებლობა.

ადამიანებისათვის მიკროსესხების თაღლითურად თავს მოხვევა მობილური ტელეფონების, ინტერნეტის საშუალებით და სხვა სარეკლამო მახინაციებით – ეს ისეთივე დანაშაულებრივი ქმედებებია, როგორც აზარტული “თამაშები” “ბიზნესის” “ნიღბის” ქვეშ – როგორც ეკონომიკური ფაშიზმის გამოვლინება, როგორც ხალხის რეპრესიების სახესხვაობის გამოვლინება, როგორც დანაშაულებრივი “ბიზნესის” გამოვლინება, როგორც ხალხის გენოციდის გამოვლინება, როგორც ადამიანურობის წინააღმდეგ დანაშაულის გამოვლინება, როგორც ადამიანის უფლებებისა და ინტერესების დაცვის მწვავე საერთაშორისო-სამართლებრივი პრობლემის გამოვლინება, რამეთუ ასეთი ქმედებები, რომლებიც იწვევს მრავალი ადამიანის დაყაჩაღებას, გადატაცებას და დამონებას, მიმართულია ხალხის ინტერესების წინააღმდეგ, სახელმწიფოს ინტერესების და მთლიანად კაცობრიობის ინტერესების წინააღმდეგ.

ამრიგად, ადგილი აქვს ხალხის გადატაცების თაღლითური მექანიზმების გამოყენებას კომერციული ბანკების და სხვა საფინანსო-საკრედიტო ორგანიზაციების მხრიდან, რაც მოითხოვს მათ დაუყოვნებლივ აღმოფხვრას სახელმწიფო ხელისუფლების მხრიდან.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს, რომ არსებული პუბლიკაციებიდან შეუძლებელია ისეთი ნაშრომების პოვნა, ჩემს მიერ შექმნილი და გამოქვეყნებული შრომების გარდა, რომლებშიც დასმული და დასაბუთებული იქნებოდა საკითხი კომერციული ბანკების და სხვა საფინანსო-საკრედიტო ორგანიზაციების მხრიდან შენიღბული თაღლითური მექანიზმების გამოყენებით ადამიანებისათვის სესხების თავს მოხვევის გზით მრავალი ადამიანის დაყაჩაღების, გადატაცების და დამონების სრული აკრძალვის აუცილებლობის შესახებ,

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, აუცილებელი და პრინციპულად მნიშვნელოვანი ხდება ხალხის მიმართ კომერციული ბანკების და სხვა საფინანსო-საკრედიტო ორგანიზაციების კანონსაწინააღმდეგოდ “დაკანონებული” დანაშაულებრივი ქმედებების აღკვეთა და აღმოფხვრა – იმ დანაშაულებრივი ქმედებების აღკვეთა და აღმოფხვრა, რომლებიც მიმართულია საფინანსო-საკრედიტო ორგანიზაციების გასამდიდრებლად მრავალი ადამიანის დაყაჩაღების, გადატაკების და დამონების ხარჯზე.

საქართველოს ეკონომიკა
ECONOMY OF GEORGIA

როზეტა ასათიანი

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ეკონომიკის ექსპერტი

**საქართველოს ეკონომიკის განვითარების პრიორიტეტები
და ბენეფიციური სტრატეგია**

რეზიუმე

საქართველოს ეკონომიკის ეფექტიანი განვითარება მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული ქვეყანაში მიმდინარე სოციალურ-ეკონომიკური პროცესების სწორად წარმართვასა და ყოვლისმომცველ შეფასებაზე. საქართველოში ეკონომიკური რეფორმების (რომელიც ძალზე გაჭიანურდა) სწორი წარმართვისათვის აუცილებელია ვიცოდეთ რა სიმდიდრეს ფლობს ქვეყანა, რა სახეობებისა და რაოდენობის დოვლათი გვაქვს, როგორ ვიყენებთ მას, სად მიდის იგი და ა.შ. ამისათვის კი საქართველოს ნებისმიერი სიმდიდრე სათანადო დონეზე უნდა იყოს აღრიცხული და გაანალიზებული. ამასთან, თუ ჩვენ ნამდვილად გვინდა საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა (რომლის შესახებაც უკვე 25 წელია ვმსჯელობთ, მაშინ, როდესაც რიგ ქვეყნებს დროის ეს პერიოდი დასჭირდათ „აზიური ეფუხეების“ სტატუსის მოსაპოვებლად), აუცილებელია ყური მივუვადოთ მსოფლიო ეკონომიკის მაჯისცემას, რომელიც ჩვენთვის კომპასის როლს შეასრულებს. არ შეიძლება ემოციებზე დაყრდნობით, მსოფლიო გამოცდილების გაუთვალისწინებლად ვიმსჯელოთ ასეთ უაღრესად აქტუალურ და საჭირობოროტო პრობლემებზე, საქართველოს მომავალზე, მისი განვითარების პრიორიტეტებსა და გენერალურ სტრატეგიაზე.

ჯანსაღი ეკონომიკური რეფორმის განხორციელება უშუალოდ უკავშირდება მეწარმეთა „არმიის“ შექმნასა და, პირველ რიგში, მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებას, რომელიც უკიდურესად მძიმე მდგომარეობაშია საქართველოში. ამ პრობლემის სიმწვავეს ადასტურებს ისიც, რომ მეწარმეობის მხრივ დიდი ტრადიციების მქონე ქვეყანაში დღეს მცირე ბიზნესით დაკავებულია სამეწარმეო საქმიანობაში დასაქმებულითა მხოლოდ 9,1%, საშუალო ბიზნესით – 8,4%, ხოლო დანარჩენი 82,5%. ეს მსხვილი ბიზნესია. სამწუხაროდ, მეწარმეობის ასეთი მახინჯი სტრუქტურა უკან სწევს საქართველოს ეკონომიკას, ამიტომაცაა, რომ ეკონომიკის განვითარების დერძი – საშუალო ფენა მიზერულია საქართველოში, იგი მხოლოდ 9%-ია!!! სად არის ამ დროს ოპოზიცია, რომლისგანაც მხოლოდ ხელისუფლების ლანძღვა გვეხმის და არა საქმიანი კრიტიკა. აქედან გამომდინარე მხოლოდ ასეთი დასკვნის გაკეთება შეიძლება: საქართველოში რეფორმისტული სულისკვეთების მქონე ადამიანების დეფიციტია. ამდენი არაკვალიფიციური პარლამენტარი, რომელთაც წარმოდგენა არა აქვთ საბაზრო ეკონომიკაზე, რა როლს ასრულებს საქართველოს პარლამენტში. დღეს არ არის სავარძელში ნებივრობის დრო, ნურც მღვრიე წყალში თევზის დაჭერას შევეცდებით.

თანამედროვე გლობალურ სამყაროში ქვეყნის კონკურენტუნარიანობა, როგორც განვითარებისა და საზოგადოების კეთილდღეობის უმნიშვნელოვანესი ინდიკატორი განსაზღვრავს თითოეული ქვეყნის ადვილსა და როლს მსოფლიო ეკონომიკაში. თანამედროვე ეკონომიკაში ახალი სტრატეგიის შექმნა ეყრდნობა ახალ ინოვაციურ სისტემას. ამიტომ არის, რომ XXI საუკუნეში

სტრუქტურული გარდაქმნების ბირთვის ინოვაციური ეკონომიკის განვითარება წარმოადგენს.

დღეს ეკონომიკის ეფექტიანი ფუნქციონირების საფუძველი მოძველებული ტექნოლოგიების ახლით შეცვლის უწყვეტი პროცესია, რესურსდამზოგველი ტექნოლოგიების განვითარებაა. განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს საინფორმაციო ტექნოლოგიები, რომლებიც უდიდეს გავლენას ახდენს არა მხოლოდ მატერიალური რესურსების, არამედ ინტელექტუალური კაპიტალის ხარისხზე და განაპირობებს ცოდნის ფენომენის წინა პლანზე წამოწევას.

ინოვაციურმა პროგრესმა მძლავრი ბიძგი მისცა კრეატიული პოტენციალის ყოველმხრივ განვითარებას. ამიტომაც არის, რომ დღეს მსოფლიო ბაზარზე შეფარდებითი უპირატესობის თეორია ადვილს უთმობს კონკურენტული უპირატესობის თეორიას. დღეს მსოფლიო არენაზე ყველაზე მომგებიანია ის დარგები, რომლებიც აწარმოებენ მომსახურების სექტორში შემაგალ საინფორმაციო ტექნოლოგიებს, კავშირგაბმულობის საშუალებებს, ტელეკომუნიკაციების მთელ სისტემასა და ა.შ., მათ წარმატებას მსოფლიო ბაზარზე განაპირობებს ინოვაციების დანერგვა და არა წარმოებრივი შესაძლებლობების ზრდა, ამასთან აქცენტი კეთდება ისეთ ფასეულობებზე, როგორცაა ხარისხი, „ნოუჰაუ“, ბაზრისადმი ახლებური მიდგომა, ახალი დიზაინი და ა.შ. საქართველოსთვის მსოფლიო ბაზარზე მაღალი კონკურენტუნარიანობის მოპოვების პერსპექტიული საშუალებაა კურორტებისა და ტურიზმის განვითარება, რომელიც დიდ ეკონომიკურ უკუვებას მისცემს ქვეყანას.

საკანძო სიტყვები: სტრუქტურული გარდაქმნები. მომსახურების სფეროს დივერსიფიკაცია. გენერალური სტრატეგია. საკურორტო-ტურისტული სპეციალიზაცია. მულტიპლიკაციური ეფექტი. ინოვაციური პოტენციალი. საგადასახდელო ბალანსი. დაბალკონკურენტუნარიანი სამუშაო ძალა. იმპორტ შემცველი წარმოება. „მესამე სამყარო“.

შესავალი

საქართველოში ეკონომიკის კონვერსიის რანგში აყვანილმა რეფორმებმა გაცილებით მეტი პრობლემა წარმოქმნა, ვიდრე გადაჭრა. რა თეორიული და პრაქტიკული ხასიათის დასკვნები შეიძლება გამოვიტანოთ განვლილი 25 წლის შემდეგ?

საქართველოში ეკონომიკის რეფორმის წარუმატებლობის მიზეზები გაცილებით ღრმაა, ვიდრე ეს ბევრს მიაჩნია, მათ შორის, ზოგიერთ ექსპერტსა და ტრანზიტოლოგს. ჩვენი აზრით, ამის უპირველესი მიზეზი საბაზრო ეკონომიკის საფუძვლებისა და ინსტიტუციური რეფორმების გაუთვითცნობიერებლობაა, ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი ქვეყნის სტრატეგიული განვითარების ქმედითი პროგრამის უქონლობა, მეცნიერულად დაუსაბუთებელი ეკონომიკური პოლიტიკა და ეკონომიკური განვითარების გენერალური სტრატეგიაა. ასეთ პირობებში ეკონომიკური რეფორმა იმთავითვე განწირული იყო მარცხისთვის და ობიექტური თუ სუბიექტური ფაქტორებით გამოწვეული მრავალი ნეგატიური პროცესის წარმოქმნის მიზეზი გახდა.

დღეს, როდესაც საქართველოში ესოდენ დიდ ცვლილებები მოხდა, პოლიტიკურ თუ სოციალურ-ეკონომიკურ სექტორში ერთ-ერთი უმთავრესი ამოცანაა ეკონომიკურ პოლიტიკაში ახალი მიდგომების ძიება. მეტიც, თუ ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკა რადიკალურად არ შეიცვალა, ნაკლებად უნდა ველოდოთ თვალსაჩინო წარმატებებს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების თვალსაზრისით.

* * *

გლობალიზაციის ეპოქალური პროცესი თანამედროვე პირობებში მსოფლიო ეკონომიკის ღრმა სტრუქტურულ ცვლილებებს განაპირობებს. ამის ერთ-ერთი დასტურია თუნდაც ის, რომ ამჟამად განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკა, სტრუქტურული თვალსაზრისით, დიამეტრალურად განსხვავდება წინა ეპოქების ეკონომიკისაგან, როდესაც დომინირებული მდგომარეობა ეკავა ჯერ სოფლის მეურნეობას, ხოლო შემდეგ – მრეწველობას. მაგალითად, თუ 1820 წელს აშშ-ის აგრარულ სექტორში დასაქმებული იყო მომუშავეთა 70%, ხოლო ამ დარგის ინდუსტრიალიზაციის საფუძველზე, 2015 წლის მონაცემებით, აშშ-ის აგრარულ სექტორში დასაქმებული იყო მხოლოდ 1,0%, ინდუსტრიაში – 19,2%, ხოლო მომსახურების სფეროში – 79,8%. იაპონიაში ეს თანაფარდობა, 2015 წლის მონაცემებით, შესაბამისად, ასეთი იყო: 4,4%, 27,9% და 66,4%; გერმანიაში – 2,4%, 29,7%, 67,8%; საფრანგეთში – 3,8%, 24,3%, 71,8%; ავსტრალიაში – 3,6%, 21,1%, 75,0%; ლუქსემბურგში – 2,2%, 17,2%, 80,6%; ევროკავშირში – 5,6%, 27,7%, 66,7%¹ და ა.შ.

არასაკმაოდ განვითარებული (ახალი ინდუსტრიული ქვეყნების) ეკონომიკისათვის არსებობს სხვადასხვა მიდგომა, რომელთა შორის აღსანიშნავია: 1) სამრეწველო განვითარება და იმპორტის შენაცვლება შიდა წარმოებით; 2) სოფლის მეურნეობის სახელმწიფო მხარდაჭერა და ეკონომიკის ნებისმიერ სექტორში ექსპორტის გაზრდა. განვითარებულ ქვეყნებთან შედარებით, ახალი ინდუსტრიულ ქვეყნებში მაღალია აგრარულ სექტორში დასაქმებულთა ხვედრითი წონა. მაგალითად, 2015 წლის მონაცემებით, ბრაზილიაში იგი 20%-ს შეადგენდა².

რაც შეეხება განვითარებად, „მესამე სამყაროს“ ქვეყნებს, სადაც ინდუსტრიალიზაციის დონე დაბალია, მათთან მიმართებაში განვითარების გენერალური სტრატეგიისადმი კიდევ უფრო განსხვავებული მიდგომაა. I მსოფლიო ომის შემდგომი პერიოდიდან 60-იანი წლების დასაწყისამდე გაბატონებული იყო შეხედულება იმის შესახებ, რომ სუსტად განვითარებული ქვეყნებისთვის ყველაზე მისაღები სამრეწველო წარმოების უპირატესი განვითარების სტრატეგია იყო. მრავალმა განვითარებადმა ქვეყანამ გაიზიარა ეს შეხედულება და შეიმუშავა კიდევ შესაბამისი სტრატეგია. ზოგიერთ ქვეყანაში იმედისმომცემი შედეგებიც კი იქნა მიღწეული, განსაკუთრებით იმ ქვეყნებში, რომლებიც უპირატესობას ექსპორტის განვითარებას ანიჭებდნენ იმპორტ-შემცვლელი წარმოების განვითარებასთან შედარებით, მაგრამ ქვეყნების უმრავლესობამ სავალალო შედეგები მიიღო, რაც ძირითადად გამოწვეული იყო შემდეგი მიზეზებით:

1. **ინვესტიციებთან დაკავშირებული სირთულეები.** მრეწველობის პრიორიტეტული განვითარება საკმაოდ დიდ ინვესტიციებს მოითხოვდა, მაგრამ არაჯანსაღი საინვესტიციო კლიმატის გამო უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა თითქმის შეუძლებელი იყო, ადგილობრივი საინვესტიციო რესურსები კი, ჯერ ერთი, მცირე ოდენობის იყო და, მეორეც, მათი გადასროლა მრეწველობაში ხდებოდა სოფლის მეურნეობის ხარჯზე და მის საზიანოდ, რაც ქვეყანაში მწვავე სასურსათო პრობლემებს წარმოშობდა;

2. ადგილობრივმა მრეწველობამ, ნაკლებგანვითარებული ტექნოლოგიებისა და დაბალკვალიფიციური სამუშაო ძალის გამო, ვერ შეძლო **იმპორტისადმი კონკურენციის გაწევა;**

¹ http://www.cia.gov/library/publications/the-world_factbook/geas

² იქვე.

3. შიდა ბაზრის სივიწროვისა და დაბალი მოთხოვნის გამო, ეს ქვეყნები ვერ ახერხებდნენ რეალიზაციასთან დაკავშირებული პრობლემების გადაჭრას.

ამ ობიექტური მიზეზებიდან გამომდინარე, განვითარებადი ქვეყნების უმრავლესობამ ვერ შეძლო საგადასახდელო ბალანსის არსებითი გაუმჯობესება, ამასთან, ექსპორტის სტრუქტურაც შეიცვალა. მზა სამომხმარებლო საქონლის ნაცვლად მასში მეტწილად ჭარბობდა ნედლეული. უკანასკნელ პერიოდში ამ ქვეყნების დამოუკიდებლობა კიდევ უფრო შეიზღუდა, ხოლო შიდა-ეკონომიკური პრობლემები გამწვავდა. სახელდობრ, სწრაფი ტემპით გაიზარდა სოფლიდან ქალაქში მიგრაცია და, შესაბამისად, უმუშევრობა, რასაც მოჰყვა პოლიტიკური პროცესების გამწვავება.

ამიტომ განვითარებადმა ქვეყნებმა ბოლო პერიოდში შეცვალეს თავიანთი ეკონომიკური განვითარების კურსი და უპირატესობა სოფლის მეურნეობას მიანიჭეს. დღეს მსოფლიოში იგი აღიარებულია სუსტად განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკის დომინირებულ სექტორად. ეს მიუთითებს იმაზე, რომ ამ ქვეყნებს დაკარგული აქვთ განათლების, მეცნიერების, ჯანდაცვის, ინფორმაციული ეკონომიკისა და მომსახურების სხვა დარგების განვითარების შანსი, რომელთა გარეშე ისინი მუდამ სუსტად განვითარებული, აგრარული ქვეყნები იქნებიან. ამ ქვეყნების განვითარების სტრატეგიების უმრავლესობაშიც უპირატესობა რომ სწორედ აგრარულ სექტორს აქვს მინიჭებული, ამ ტენდენციას ოფიციალური სტატისტიკაც ადასტურებს. მაგალითად, 2015 წლის მონაცემებით, ნიგერიის აგრარულ სექტორში დასაქმებული იყო მომუშავეთა 70,0%, ინდუსტრიაში – 10,0%, ხოლო მომსახურების სფეროში – 20,0%; მოზამბიკში, შესაბამისად, 81,0%, 6,0%, 13,0%; ლიბერიაში – 70,0%, 8,0%, 22,0%; სუდანში 80,0%, 7,0%, 13,0% და ა.შ. შედარებით „შერბილებულია“ ეს თანაფარდობა თურქეთში – 29,5%, 24,7%, 45,8%.

რაც შეეხება საქართველოს, 2012 წლის ოფიციალური მონაცემებით, ეს თანაფარდობა ასეთი იყო: აგრარულ სექტორში დასაქმებული იყო მომუშავეთა 55,6%, ინდუსტრიაში – 8,9%, ხოლო მომსახურების სფეროში – 35,5%; შედარებისთვის, სომხეთში იყო 46,2%, 15,6%, 38,2%; აზერბაიჯანში – 39,3%, 12,1%, 48,6%.³ 2015 წლის საქსტატის მონაცემებით, საქართველოში ეკონომიკის სექტორებს შორის დასაქმებულთა თანაფარდობა ასეთია: აგრარულ სექტორში – 51,7%, ინდუსტრიულ სექტორში – 15,0%, მომსახურების სექტორში – 33,3%.

ასეთია დღეს მსოფლიო ეკონომიკური პოლიტიკის ლოგიკა, განვითარების გენერალური კურსი, რაც სამყაროს კიდევ უფრო დიფერენცირებულსა და კონტრასტულს ხდის. ერთი რამ კი ცხადია: დღეს მსოფლიოში არ არსებობს წინააღმდეგობა მაღალტექნოლოგიურ მომსახურებასა და მაღალტექნოლოგიურ ინდუსტრიას შორის. წინააღმდეგობებს მხოლოდ მოქვეყნებული ტექნოლოგიები, ნაკლებკონკურენტუნარიანი სამუშაო ძალა და პროდუქცია განაპირობებს, რაც სუსტად განვითარებული ქვეყნებისთვისაა დამახასიათებელი, მათი ხვედრია. ამ სიტუაციიდან თავის დაღწევა დიდ ძალისხმევას მოითხოვს. საქართველოც დღეს ამ დილემის წინაშე დგას. გლობალიზაციის ეპოქაურმა მოვლენამ ახალი გამოწვევების წინაშე დააყენა ქართველთა ეს ძირძველი ქვეყანა.

გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ მესამე ათასწლეულის დასაწყისში განვითარებად ქვეყნებში გართულებულია ეკონომიკის მართვის დამოუკიდებელი სტრატეგიის განხორციელება, განსაკუთრებით ნაკლებად ავტონომიურია ტრანზიტული ქვეყნები, მათ სულ უფრო ნაკლები ექსკლუზი-

³ http://www.cia.gov/library/publications/the-world_factbook/geas

ური კონტროლი აქვთ საკუთარ ტერიტორიაზე მიმდინარე სოციალურ-ეკონომიკურ პროცესებზე, მათი ეკონომიკური პოლიტიკა სულ უფრო „გრილდება“, ხოლო ეროვნული თავისებურებებისა და ტრადიციების შენარჩუნების შესაძლებლობები მცირდება. ინვესტიციები და ფინანსური ნაკადები განვითარებულ ქვეყნებშია კონცენტრირებული, განვითარებადი სამყარო კი ინვესტიციების დიდ ნაკლებობას განიცდის. წამყვან, განვითარებულ ქვეყნებს დომინანტური პოზიცია უკავიათ ახალი მსოფლიო წესრიგის (კონკურენტული წესრიგის, სოციალური წესრიგისა და ინსტიტუციური წესრიგის) განსაზღვრის საქმეში.

აშშ-ზე მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული განვითარებადი და ტრანზიტული ქვეყნების ეკონომიკური პოლიტიკა და მათი ეკონომიკური განვითარება. ამ ქვეყნებს არ შეუძლიათ ეკონომიკურ და სოციალურ შედეგებზე განსაკუთრებული გავლენის მოხდენა. ამის დასტურია თუნდაც ის, რომ XX საუკუნის 80-იანი წლების შუა პერიოდში შეიქმნა ამერიკული დოქტრინა „ნეო-გლობალიზმი“. იგი ცნობილია „რეიგანის დოქტრინის“ სახელწოდებით და ითვალისწინებს აშშ-ის გავლენას „მესამე სამყაროს“ ქვეყნებზე. თუმცა, გლობალიზაციისაგან გვერდზე გადავინაცვლოთ დღეს შეუძლებელიცაა და იგი ქვეყნის იზოლაციაში ყოფნას ნიშნავს, ვინაიდან ამ ეპოქალურ პროცესს, ნეგატიურთან ერთად, აქვს უაღრესად პოზიტიური ეფექტები. დღეს გასათვალისწინებელია სამოქალაქო საზოგადოების მშენებლობის მოთხოვნები, რომლებიც სრულიად ახალ ამპლუაში აყენებს განათლების ფენომენს, მთელი საგანმანათლებლო სისტემის თანამედროვე მოთხოვნათა დონეზე ორგანიზებას, **რომლის გარეშე ქვეყანა თავს ვერ დააღწევს დაბალკონკურენტუნარიანი სამუშაო ძალის პრობლემას.** საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისი განათლებისა და თანამედროვე ტექნოლოგიების ათვისება, საინფორმაციო მომსახურებისა და კომპიუტერული ქსელების, ტელეკომუნიკაციებისა და სატრანსპორტო სისტემების ფართოდ განვითარება დღეს ნებისმიერი ქვეყნისთვის უნივერსალური პოლიტიკაა, ხოლო ცოდნისა და ინტელექტუალურ საკუთრებაზე დაფუძნებული ეკონომიკა – მომავლის ეკონომიკა. ეს პრინციპები მესამე ათასწლეულის დასაწყისში მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს მსოფლიო წესრიგისა და „ეროვნული მუნდირის“ ღირსებას, აქედან გამომდინარე კი, სამოქალაქო საზოგადოების მშენებლობის დონესა და ტემპებს.

რაც შეეხება საქართველოში ეკონომიკის განვითარების გენერალური სტრატეგიის შესახებ მთავრობის ინიციატივას ტურიზმის განვითარების შესახებ, მისასაღმებელია (ოღონდ აუცილებელია ტურიზმს დაემატოს კურორტებიც). ამ პრობლემის სათანადოდ შესწავლის საფუძველზე, საქართველოში კურორტებისა და ტურიზმის პრიორიტეტული განვითარების – გენერალური სტრატეგიის შესახებ, ჯერ კიდევ, დამოუკიდებლობის აღდგენის პირველ წლებში ვწერდი, 1999 წელს კი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაზეც გავიტანე ეს საკითხი სათანადო დასაბუთებით, მაგრამ წინა ხელისუფლებებს არ მიუქცევიათ ყურადღება ამისთვის [ასათიანი რ. 1999]. მისასაღმებელია, რომ ამჟამად საქართველოში ტურიზმი ეროვნული ეკონომიკის განვითარების გენერალურ სტრატეგიად არის აღიარებული. მასთან ერთად მომსახურების სექტორის ის წამყვანი დარგებიც, რომლებიც XXI საუკუნის – ცოდნისა და ინოვაციების საუკუნის მსოფლიო ეკონომიკის პრიორიტეტებად არიან აღიარებული.

საქმე შემდეგშია: ბუნებაში არსებული შეზღუდული რესურსების ეფექტიანად გამოყენება მსოფლიოს ნებისმიერი ქვეყნისათვის სასიცოცხლო მნიშვნელობის პრობლემაა. მით უფრო აქტუალურია იგი საქართველოსათვის, რომელიც დღეს ძნელად იკაფავს გზას ახალი ეკონომიკური ურთიერთობების რთულ ლაბირინთებში. ასეთ პირობებში, ფინანსურ სტაბილიზაციასთან

ერთად, ეკონომიკის სტრუქტურული გარდაქმნების განხორციელება და შესაბამისი საინვესტიციო პროგრამების შემუშავება ქვეყნის უპირველეს ამოცანად მიგვაჩნია. საინვესტიციო პოტენციალი უნდა წარიმართოს ისეთი მაპროფილებელი დარგების განვითარებისკენ, რომელთა მულტიპლიკაციური ეფექტი მაღალი იქნება ეკონომიკისათვის. ეს დარგები ერთგვარი კატალიზატორის როლს შეასრულებს ეროვნული მეურნეობის სხვა დარგების განვითარებასა და ეკონომიკის საერთო დონის ამაღლებაში.

საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიაში გამოკვეთილი ადგილი მომსახურების სფეროს დაჩქარებულმა განვითარებამ უნდა დაიკავოს. **ეს პროგრესის საფუძველია.** პრიორიტეტული საბაზრო ურთიერთობების დამკვიდრება ორგანულად უკავშირდება მომსახურების სფეროს დივერსიფიკაციას, მაგრამ გამოკვეთილი ადგილი მასში საკურორტო-ტურისტული მეურნეობის დაჩქარებულ განვითარებას უნდა მივაკუთნოთ.

საკურორტო-ტურისტულ სპეციალიზაციას საქართველოში განუსაზღვრელი პოტენციური შესაძლებლობები განაპირობებს. მრავალმხრივი ბუნებრივ-გერეკაციული რესურსების არსებობა საკურორტო მკურნალობისათვის ნაწვენები ყველა სახის დაავადების მკურნალობისა და ტურიზმის განვითარების საშუალებას იძლევა. ეს რესურსებია:

უმდიდრესი ჰიდრომინერალური რესურსები. საქართველოში გამოვლენილია 1300-ზე მეტი მინერალური წყარო, რომელთა სადღეღამისო დებეტი 130 მლნ ლიტრია, საქართველოში 102 კურორტი და 340 საკურორტო ადგილია. ამასთან, ჩვენი სამშობლო უნიკალური კურორტების მფლობელია. სამკურნალო ტალახი, კონტრასტული ბუნება და თვალწარმტაცი ლანდშაფტი, ბუნებრივ ღირსშესანიშნაობათა მრავალფეროვნება (საქართველოში 1000-მდე კარსტული მღვიმეა, რომელთა მიკროკლიმატის გამოყენება შესაძლებელია სხვადასხვა დაავადებათა სამკურნალოდ), კულტურის უძველეს ძეგლთა სიუხვე, ეთნოგრაფიული თავისებურებების მრავალფეროვნება და ა.შ. რეკრეაციულად მიმზიდველს ხდის საქართველოს.

დასკვნა

საკურორტო-ტურისტული ინდუსტრიის განვითარება საქართველოში მისი აყვავებისა და საერთაშორისო ბაზარზე გავსელის ოპტიმალური გზა და კონკურენტული უპირატესობის მოპოვების შანსია. ასეთი დასკვნის გაკეთების უფლებას, ჩვენ მიერ ჩამოთვლილ ბუნებრივ ფაქტორებთან ერთად, ის ეკონომიკური ფაქტორებიც გვაძლევს, რომლებიც ეკონომიკური ეფექტიანობის პრიზმაში აისახება.

საკურორტო-ტურისტული სპეციალიზაცია მნიშვნელოვნად გაზრდის უცხოური კაპიტალის დაბანდებას საქართველოში; ხელს შეუწყობს მცირე ბიზნესის განვითარებას (ვინაიდან მასზე მოთხოვნა ზრდის ტენდენციით ხასიათდება, ამ სფეროში მეწარმეობის დაწყებისათვის საკმარისია მცირე სასტარტო ინვესტიციები, ამასთან, ტურისტული ფირმების გაკოტრების პროცენტი მხოლოდ 0,5-ის ტოლია, ხოლო ამ სფეროში დანახარჯების უკუგების ვადები მინიმალურია); შექმნის ახალ სამუშაო ადგილებს; შეამცირებს უმუშევრობას, აამაღლებს მთიანი რაიონების შრომისუნარიანი მოსახლეობის დასაქმების დონეს და ხელს შეუწყობს მათ ადგილზე დამაგრებას; შექმნის მეარ საშინაო ბაზარს სამრეწველო, სამშენებლო და სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის, ხელფონებისა და კულტურის სფეროში წარმოებული საქონლისა და მომსახურების რეალიზაციისათვის, ხელს შეუწყობს შესაბამისი ინფრასტრუქტურის განვითარებას; დააჩქარებს საერთაშორისო ეკონომიკური

და კულტურული ურთიერთობების განვითარებას; ხელსაყრელ პირობებს შექმნის ადგილობრივი მოსახლეობის მკურნალობისა და დასვენებისათვის, რაც მრავალ სიკეთესთან ერთად, წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლებაში აისახება; გააუმჯობესებს დემოგრაფიულ სიტუაციას საქართველოში; პოზიტიური მიმართულებით სახეს შეუცვლის ეკოლოგიას და ა.შ. ამიტომ აუცილებელია ჩამოყალიბდეს მეცნიერული მიმართულება აღნიშნული სფეროს განვითარების სხვადასხვა ასპექტის კვლევაში. **აუცილებელია სახელმწიფო დონეზე შეიქმნას კურორტებისა და ტურიზმის განვითარების მიზნობრივი პროგრამა.** კურორტებისა და ტურიზმის განვითარება საქართველოში ევროპისკენ მიმავალი რეალური გზაა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. **აბესაძე რ.** 2015. ეკონომიკური განვითარება. თბილისი, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ინსტიტუტი.
2. **ასათიანი რ.** 1999. საქართველოს ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსების გამოყენების პერსპექტივები. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია – „ეკონომიკური რეფორმა და საქართველოს მომავალი“. მოხსენებათა თეზისები. თბილისი, საქართველოს ეკონომიკის სამინისტრო, 7-8 მაისი.
3. **ასათიანი რ.** 2005. პატარა ქვეყანას დიდი შეცდომების უფლება არა აქვს. თბილისი, გამომცემლობა „სიახლე“.
4. **ასათიანი რ.** 2003. ახალი მსოფლიო წესრიგი და სამოქალაქო საზოგადოების მშენებლობა. „მაკრო მიკრო ეკონომიკა“, №4.
5. **ასათიანი რ.** 2014. საით მიდის საქართველო? სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების კონცეპტუალური ანალიზი. თბილისი, გამომცემლობა „სიახლე“.
6. **ასათიანი რ.** 2013. ახალი მსოფლიო წესრიგი და მისი პრინციპების რეალიზაციის არსებული მდგომარეობა საქართველოში. „საქართველოს ეკონომიკა“, №12.
7. **ასათიანი რ.** 2015. XX საუკუნის მსოფლიო ეკონომიკის კონცეპტუალური ანალიზი და საქართველოს ეკონომიკური პორტრეტი. თბილისი, გამომცემლობა „სიახლე“.
8. **ასათიანი რ.** 2017. კეთილდღეობის ეკონომიკის თანამედროვე მოდელები. „ეკონომისტი“, №1.
9. **ასათიანი რ.** 1994. მთავარია შეიქმნას კონკურენტუნარიანო ბაზარი. „რეფორმა“ XII.
10. **ჭითანავა ნ., თაკალანძე ლ.** 2008. სოციალური ეკონომიკა. I ნაწილი. თბილისი, „ინოვაცია“.
11. **Asatiani R.** 2011. Caucasus and Georgian Economy: Past, Present, Prospects. “The Caucasus Region: Economic and Political Developments”. New York, Nova Science Publishers Inc.;
12. **Coase R.** 1996. The Problem of Social Cost. “Journal of Law and Economics”. Vol. 3,
13. **Stiglitz J. E.** 1999. Economics of the public sector. Second Edition. New York-London, “W.W. Norton & Company”.
14. http://www.ciagov/library/publications/the-world_factbook/geas
15. **Асатиани Р.** 2015. Теории конкуренции и новые перспективы стран ориентированных на конкурентноспособность. “Кавказ и глобализация”, Швеция, “Ca&CC Pres”.
16. **Белл Д.** 1999. Грядущее постиндустриальное общество. Перевод с английского. М., «Academia».

Rozeta Asatiani

Doctor of economic science, Professor

Expert in Economics at the Georgian

National Academy of Sciences

PRIORITIES AND GENERAL STRATEGY OF GEORGIA’S ECONOMIC DEVELOPMENT

Expanded Summary

Effective development of Georgia’s economy significantly depends on the correct direction of socio-economic processes in the country and integrated assessment. In Georgia, for the right direction of economic reform (which is too long drawn), it is necessary to know what riches the country has, what kind of wealth and quantity we have, how we use it, where it is distributed and so forth. For this, all kind of Georgia’s wealth should be properly listed and analyzed. At the same time, if we really want to move to a market economy (about which we have already been shouting for 25 years, whereas a number of countries spent this period of time to obtain the status of the “Asian tiger”), it is necessary to take the pulse of the world economy which will serve as a compass for us. It is impossible to judge about such extremely topical and burning issues, the future of Georgia, the priorities of her development and general strategy based on emotions, without taking into consideration the world experience.

The implementation of a sound economic reform is directly connected with the creation of an “army” of entrepreneurs and, first of all, the development of small business which is in extremely grave condition in Georgia. The acuteness of this problem is also confirmed by the fact that in the country with great traditions in terms of entrepreneurship, currently only 9.1% is engaged in manufacturing activities with small business, the share of medium-sized business makes 8.4%, and the rest is 82.5%, that is a big business. Unfortunately, such an ugly structure of entrepreneurship destroys entrepreneurship. That is why the core of economic development – the average strata - is very small in Georgia, it makes only 9%!!! Where is the opposition at this time from which we hear only scolding of the authorities and not constructive criticism. Based on this, only such a conclusion can be drawn: there is a shortage of people with reformatory aspirations in Georgia. There are so many unskilled parliamentarians who have no idea about the market economy, what role is played in the parliament of Georgia. Today, it is not the time to sit in a chair and do not try to catch fish in muddy water.

In modern global world the country’s competitiveness as the most important indicator of development and public welfare determines the place of each country and role in the world economy. The creation of a new strategy in modern economy is based on new innovative system. That is why, in the 21st century the number of structural transformations represent the development of innovative economy.

At present, the basis for efficient functioning of a modern economy is a continuous process of substituting of obsolete technology by the new one, development of resource saving technologies. Special attention is paid to information technologies that have a huge impact not only on material resources but also on the quality of intellectual capital and provide the advancement of the phenomenon of knowledge to the forefront. Innovative progress has given a powerful impetus to the all-round development of creative potential. That is why today in

foreign trade the theory of comparative advantages gives way to the theory of competitive advantage. Currently, in the world market the most advantageous are those industries that produce information technologies in the service sector, means of communication and the entire telecommunications system. Their success in the world market is determined by the introduction of innovations, rather than the growth of production capabilities and makes emphasis on such values as quality, “know-how”, new approach to the market, new design, etc. The best way to achieve competitiveness for Georgia is the development of resorts and tourism that promises to give the country a great economic investment to the country.

ზინანსვაი
FINANCE

გივი ლემონჯავა
საქართველოს უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
მონეტარული პოლიტიკის ბალანსის მმანისმის ეფექტურობის
შეფასება

რეზიუმე

სტატიაში განხილული მონეტარული პოლიტიკის გადაცემის მექანიზმები, საქართველოს მაგალითზე განალიზებულია მონეტარული გარემო და შეფასებულია მონეტარული პოლიტიკის გადაცემის მექანიზმების გავლენა პოლიტიკის მიზნობრივ ცვლადებზე.

საკვანძო სიტყვები: მონეტარული პოლიტიკა, მონეტარული პოლიტიკის გადაცემის მექანიზმები, მონეტარული პოლიტიკის მიზნები, მონეტარული პოლიტიკის გადაცემის მექანიზმების ეფექტურობა.

შესავალი

ეკონომიკაზე მონეტარული პოლიტიკის გავლენის ძალა და სისწრაფე დამოკიდებულია მრავალ ფაქტორზე. მათ შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია ფინანსური სექტორის განვითარების ხარისხი. საქართველოს ფინანსურ სექტორში, საბანკო სექტორის გარდა, მისი ყველა დანარჩენი კომპონენტი სუსტად არის განვითარებული. განსაკუთრებით, ძალიან სუსტად არის წარმოდგენილი კაპიტალის ბაზარი, მისი გავლენა ფულად ნაკადებზე თითქმის ნულის ტოლა. დამატებით, დოლარიზების მაღალი დონის გამო, ძალიან ვიწროა საქართველოს ფულადი ბაზრის სალარე ინსტრუმენტების განვითარების მასშტაბი. ასეთია ის შეზღუდული გარემო, სადაც ფუნქციონირება უწევს მონეტარულ პოლიტიკას, რომლის შედეგები დამოკიდებულია მისი გადაცემის მექანიზმების ურთიერთქმედების ძალებზე.

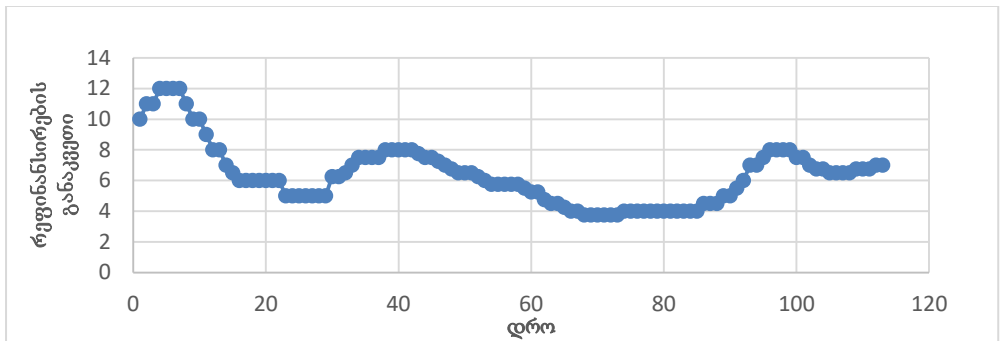
საქართველოს ეროვნული მონეტარული პოლიტიკის კომიტეტი ადგენს ბანკების რეფინანსირების მოკლევადიან განაკვეთს. პირდაპირი და ირიბი მექანიზმებით, ეს განაკვეთი გავლენას უნდა ახდენდეს საბაზრო საპროცენტო განაკვეთებზე, ფულის მასაზე, აქტივების ფასზე, მოლოდინებზე, და გაცვლით კურსებზე. საბოლოო ჯამში, ამის შედეგი უნდა იყოს ინფლაციის მიზნობრივი დონისა და ეკონომიკური ზრდის სასურველი დონის მიღწევა [ლემონჯავა, გ. 2016].

წარმოდგენილ სტატიაში, საქართველოს ეროვნული ბანკის 2008–2017 წლების მონაცემების საფუძველზე (<https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=304>), შევეცადეთ შეგვეწავლა საქართველოს ფინანსურ სექტორში შექმნილი გარემო და გავგეანალიზებინა ამ გარემოში მონეტარული პოლიტიკის შესაძლებლობები. უფრო კონკრეტულად, ნაშრომის მიზანი იყო მონეტარული პოლიტიკის რეფინანსირების განაკვეთის საშუალებით მიზნობრივი ინფლაციის მიღწევის შესაძლებლობის შეფასება. ამ მიზნიდან გამომდინარე, ჩვენ შევაფასეთ მონეტარული პოლიტიკის რეფინანსირების განაკვეთის ცვლილებების გავლენა ფულადი ბაზრის სხვადასხვა ინსტრუმენტებზე, რამაც მოგვცა საშუალება, დაგვენახა და შეგვეფასებინა მონეტარული პოლიტიკის ეფექტურობა.

რეფინანსირების განაკვეთის გავლენა ფულადი ბაზრის განაკვეთებზე

განვიხილოთ მონეტარული პოლიტიკის საპროცენტო განაკვეთის (MPIR) ცვლილების გავლენა ფულადი ბაზრის განაკვეთებზე, როგორც არის ეროვნული ბანკის სადებოზიტო სერტიფიკატის საპროცენტო განაკვეთი (CDs-Rate), ერთ წლამდე სახაზინო ვალდებულებები (T-Bills), რეპო განაკვეთები (REPO-RATE), ბანკთაშორის სესხების ერთდღიანი და შვიდდღიანი განაკვეთები (TIBR1-Rate, TIBR7-Rate), და კომერციული ბანკების (ALR, LLR და FCLR⁴) სესხების საპროცენტო განაკვეთებზე. გასათვალისწინებელია, რომ გავლენები ჩამოთვლილ ცვლადებზე არ იქნება მომენტალური, ადგილი ექნება გარკვეულ დაგვიანებებს, რომელთა ხანგრძლიობა ყველა ცვლადისთვის არ იქნება ერთნაირი. როგორც წესი, დაგვიანების პერიოდი დამოკიდებულია ფულადი ბაზრის ინსტრუმენტების ვადიანობასა და ფულადი ბაზრის განვითარების დონეზე.

საქართველოში მონეტარული პოლიტიკის საპროცენტო განაკვეთს დიდი ისტორია არ აქვს, ეს ინსტრუმენტი შეიქმნა 2008 წელს. ამ ცვლადის დროითი მწკრივი დღემდე მოიცავს 111 დაკვირვებას (ნახ. 1). როგორც ჩანს, ამ ცვლადის ცვლილებების დიაპაზონი საკმაოდ დიდია, 8,3%. შესაბამისად დიდია დისპერსიაც, რომელიც შედგენს 4 პროცენტს. 9 წლის განმავლობაში 45-ჯერ შეიცვალა მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთი, რაც წელიწადში საშუალოდ 5 ცვლილებას ნიშნავს. როგორც ცნობილია, ამ ცვლილების ეფექტს ახასიათებს მინიმუმ 3-დან 6 თვემდე ჩამორჩენა (დროითი ღაგი). თუ ამას გავითვალისწინებთ, ცოტა გაუგებარია და კითხვებს იწვევს მონეტარული პოლიტიკის რეფინანსირების ასეთი სიხშირით ცვლილების მიზანშეწონილობა.

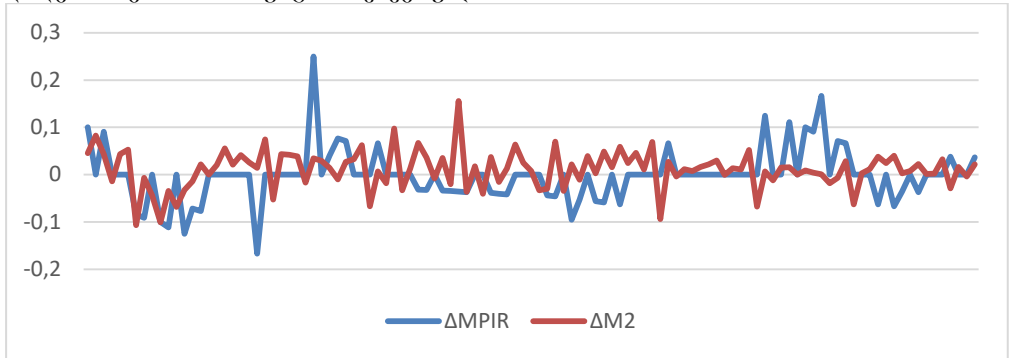
ნახ. 1 მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთები (2008-2017)

რეფინანსირების განაკვეთის ცვლილება უნდა ეფუძნებოდეს ინფლაციისა და ვალუტის გაცვლითი კურსის პროგნოზებს. ცხადია, მონეტარული პოლიტიკის გადაწყვეტილებების დროსთან შესაბამისობა დამოკიდებულია მონეტარული ხელისუფლების ამ ორი ცვლადის სწორად პროგნოზირების უნარზე. ასეთი უნარის ქონა ცოტათი საეჭვოა, რადგან, როგორც ზემოთ დავინახეთ, მოკლე დროის მანძილზე რამდენჯერმე ზევით-ქვევით შეიცვალა მონეტარული პოლიტიკის რეფინანსირების განაკვეთი (ნახ. 1 და 2). როგორც ჩანს,

⁴ ALR- კომერციული ბანკების საშუალო საპროცენტო განაკვეთი; LLR – კომერციული ბანკების ლარის სესხების საშუალო საპროცენტო განაკვეთი; FCLR-კომერციული ბანკების უცხოური ვალუტის სესხების საშუალო საპროცენტო განაკვეთი.

მონეტარული რეფინანსირების გადაწყვეტილება სავარაუდოდ უფრო ეფუძნება მიმდინარე მდგომარეობის სიტუაციურ ანალიზს და უფრო არის შემდგარ მდგომარეობაზე რეაგირება. ასეთ მიდგომას ახასიათებს დიდი რისკი, რაც ვლინდება მონეტარული გადაწყვეტილებების დროსთან აცდენებში.

უფრო საფუძვლიანი ანალიზისთვის საჭიროა, მათემატიკური სტატისტიკის მეთოდებით შევაფასოთ რეფინანსირების განაკვეთის გაელენა ფულადი ბაზრის მოკლევადიანი ინსტრუმენტების საპროცენტო განაკვეთებზე დროითი ლაგის გათვალისწინებით. პირველად დავთვალოთ კორელაციის კოეფიციენტი ფულის მასის ზრდასა და რეფინანსირების განაკვეთის ცვლილებას შორის (ცხრილი 1). ცვლადების არსიდან გამომდინარე, კორელაციის ეს კოეფიციენტები უნდა იყოს უარყოფითი, რასაც ეთანხმება პირველ ცხრილში მოყვანილი კორელაციის კოეფიციენტები. ნდობის 5 პროცენტთან დონეზე ყველა ეს სიდიდე არსებითია, ანუ განსხვავებულია

ნახ. 2 ფულის მასის ზრდა და მონეტარული საპროცენტო განაკვეთების ცვლილება

ნულისგან. ფულის მასის ცვლილება დამოკიდებულია მონეტარულ განაკვეთზე, დამოკიდებულების ხარისხი იზრდება დაგვიანების პერიოდების ზრდის კვალობაზე და მაქსიმუმს აღწევს 11 თვის დაგვიანებისთვის, ფულადი მასის, M2, ცვლილების ყველაზე კარგი ამხსნელად გამოდის 11 თვით (მეორე

ცხრილი 1

	MPIR	MPIR-1	MPIR-2	MPIR-3	...	MPIR-6	...	MPIR-11	MPIR-12
M2	-0.3883	-0.4183	-0.4454	-0.4730	...	-0.5500	...	-0.6447	-0.6447
R ²	0.15	0.17	0.19	0.22	...	0.30	...	0.42	0.42

სტრიქონი - შესაბამისი ცვლადების კორელაცია; მესამე სტრიქონი – შესაბამისი რეგრესიების ახსნის (დონე) დაგვიანებული მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთი - MPIR_{t-11}. შესაბამისი რეგრესიის განტოლებაა

$$M2_t = 6.84 - 0.42 \times MPIR_{t-11}, \quad (1)$$

რომლის ამხსნელი ცვლადის $t = -8.84$ და რეგრესიის $F = 78.24$, ხოლო დეტერმინაციის კოეფიციენტი, რომლის ზომას ხსნის დონეს, ტოლია 0,42 -ის. მოცემული სტატისტიკების მნიშვნელობები იმდენად დიდია, რომ (1) განტოლების არსებობის ეჭვქვეშ დაყენების საფუძველი არ არსებობს. მაგრამ, როგორც

ცხრილი 1-დან ჩანს, რეგრესიის მოცემული განტოლებების ახსნის დონე პირველი სამი თვის დაგვიანებით 25 პროცენტზე დაბალია, ის დაგვიანების მე-11 თვეზე აღწევს 42 პროცენტს. ასე რომ, ფულის მასის ცვლილება სუსტად არის განპირობებული მონეტარული პოლიტიკის რეფინანსირების განაკვეთის ცვლილებით.

ახლა ვნახოთ თუ რა გავლენა აქვს მონეტარული პოლიტიკის რეფინანსირების განაკვეთს ფულადი ბაზრის ინსტრუმენტების საპროცენტო განაკვეთებზე. ასეთი ფინანსური ინსტრუმენტებია: ეროვნული ბანკის სადეპოზიტო სერტიფიკატი (CD), მოკლევადიანი სახელმწიფო სახაზინო ვალდებულებები (TB), რეპო ოპერაციები (REPO), 1 და 7 დღიანი ბანკთაშორის სესხები (TIBR1 და TIBR7), და მოკლევადიანი სახაზინო ობლიგაციები (TN). ჯერ შევფასოთ ამ ცვლადების კორელაცია მონეტარული პოლიტიკის რეფინანსირების განაკვეთთან, შემდეგ კი ავაგოთ ჩამოთვლილი ცვლადების რეგრესია რეფინანსირების განაკვეთთან. კორელაციის კოეფიციენტების მატრიცა მოცემულია მე-2 ცხრილში.

ცხრილი 2

	MPR	COD	TIBR-1	TIBR-7	TB -1
MPR	1				
CD	0.912353	1			
TIBR1	0.863412	0.841518	1		
TIBR7	0.925231	0.879139	0.752873	1	
TB1	0.610506	0.699504	0.509763	0.621567021	1

ცხრილი 2-ის პირველი სვეტის კორელაციის კოეფიციენტები ყველა არსებითია და განსხვავებულია ნულისგან, რადგან მათი t სტატისტიკები (22.83, 17.54, 24.99 და 7.90) აღემატება $t_{105, 0.025} \approx 2.00$ კრიტიკულ მნიშვნელობას. ანუ მონეტარული პოლიტიკის რეფინანსირების განაკვეთს გავლენა უნდა ჰქონდეს ფულადი ბაზრის მოკლევადიანი ინსტრუმენტების საპროცენტო განაკვეთებზე. ამ ცვლადების რეგრესიის განტოლებები რეფინანსირების განაკვეთით ჩაიწერება შემდეგი განტოლებების სახით

$$CD_t = -3.11 + 1.69 \times MPIR_t \quad (2)$$

$$TIBR1_t = -0.28 + 0.94 \times MPIR_t \quad (3)$$

$$TIBR7_t = -0.75 + 1.21 \times MPIR_t \quad (4)$$

$$TB1_t = 0.63 + 1.24 \times MPIR_t \quad (5)$$

$$REPO_t = 22.16 - 1.53 \times MPIR_t \quad (6)$$

მე-3 ცხრილში წარმოდგენილია მოცემული რეგრესიებისა და მათი პარამეტრების სტატისტიკური შეფასებები. ამ ცხრილის მონაცემების თანახმად, ხუთივე რეგრესიის განტოლება არსებითია და მათი კოეფიციენტები არსებითად განსხვავებულია ნულისგან. (2) – (4) რეგრესიის ახსნადობის უნარი შთამბეჭდავად გამოიყურება (0.83, 0.74 და 0.86), შედარებით მცირეა ეს მაჩ-

ვენებელი (5) და (6) რეგრესიებისთვის, მაგრამ ახსნის დონე მაინც მნიშვნელოვანია, შესაბამისად - 0.42 და 0.48.

ცხრილი 3

	კოეფიციენტები და სტატისტიკები რეგრესიების მიხედვით				
	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
b ₀	-3.11	-0.28	-0.75	0.63	22.16
b ₁	1.69	0.94	1.21	1.24	-1.53
t	22.62	17.37	24.75	7.83	-5.45
P value	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
F	511.11	301.68	612.54	61.37	3.14
R ²	0.83	0.74	0.86	0.42	0.48
n	106	106	106	86	34

განვიხილოთ მონეტარული პოლიტიკის რეფინანსირების საპროცენტო განაკვეთის ცვლილების გავლენა ბანკების სესხების საშუალო საპროცენტო განაკვეთზე (ALR), ლარსის სესხების საპროცენტო განაკვეთზე (LLR) და უცხოური ვალუტის სესხების საშუალო საპროცენტო განაკვეთებზე (FCLR). სამივე ცვლადის რეგრესიის განტოლება ასეთია:

$$ALR_t = 14.95 + 0.51 \times MPIR_t \quad (7)$$

$$LLR_t = 18.97 + 0.38 \times MPIR_t \quad (8)$$

$$FCLR_t = 9.49 + 0.85 \times MPIR_t \quad (9)$$

ცხრილი 4

	კოეფიციენტები და სტატისტიკები რეგრესიების მიხედვით		
	(7)	(8)	(9)
b ₀	14.95	18.97	9.49
b ₁	0.51	0.38	0.85
t	4.17	4.58	4.62
P value	0.00	0.00	0.00
F	17.38	20.99	21.32
R ²	0.14	0.16	0.16
n	113	113	113

მართალია, (7)–(9) რეგრესიების ახსნის დონე, დეტერმინაციის კოეფიციენტი (R²), დაბალია და 16 პროცენტს არ აღემატება, მაგრამ სხვა სტატისტიკები (t, p და F) ამ განტოლებებისა და მათი კოეფიციენტების არაარსებობის მტკიცების საფუძველს არ იძლევა. ასე რომ, მონეტარული პოლიტიკის საპროცენტო განაკვეთს აქვს გავლენა ბანკის სესხების საპროცენტო განაკვეთებზე. მაგრამ, როგორც ჩანს, არის კიდევ სხვა უფრო მნიშვნელოვანი ფაქტორები, რომლების დიდ გავლენას ახდენენ კომერციული ბანკების სესხების საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებებზე. კერძოდ, ეს არის ინფლაციასთან, ვალუტის გაცვლით კურსთან და საკრედიტო რისკთან დაკავშირებული მო-

ლოდინების ცვლილება. ასევე, გასათვალისწინებელია კრედიტებზე მოთხოვნის იმ ნაწილის ცვლილება, რომელიც არ არის დამოკიდებული საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებაზე.

როგორც ზემოთ ვნახეთ, მონეტარული პოლიტიკის რეფინანსირების განაკვეთს გავლენა აქვს კომერციული ბანკების სესხების საპროცენტო განაკვეთებზე. ესეა შევამოწმოთ, ხომ არ არის ეს გავლენა დროში დაგვიანებული. ამისთვის ავიღოთ დაგვიანების 6 თვიანი პერიოდი და ავაგოთ სესხების საპროცენტო განაკვეთების რეგრესია რეფინანსირების განაკვეთების ამ 6 ცვლადის მიმართ: $MPIR_{t-1}, MPIR_{t-2}, \dots, MPIR_{t-6}$. ჩვენ ავაგეთ სამი ცვლადის (ALR, LLR და FCLR), ყველა მათგანში მხოლოდ $MPIR_{t-6}$ ცვლადის რეგრესიის განტოლების კოეფიციენტი არსებითი. ეს იმას ნიშნავს, რომ რეფინანსირების განაკვეთის მიმდინარე ცვლილება 6 თვის შემდეგ აისახება კომერციული ბანკების სესხების საპროცენტო განაკვეთებზე. ეს დამოკიდებულება ასახულია რეგრესიის შემდეგ განტოლებებში:

$$ALR_t = 13.05 + 0.78 \times MPIR_{t-6} \quad (10)$$

$$LLR_t = 17.92 + 0.53 \times MPIR_{t-6} \quad (11)$$

$$FCLR_t = 6.81 + 1.23 \times MPIR_{t-6} \quad (12)$$

ცხრილი 5

	კოეფიციენტები და სტატისტიკები რეგრესიების მიხედვით		
	(10)	(11)	(12)
b ₀	13,05	17,92	6,81
b ₁	0,78	0,53	1,23
t	8,15	7,88	8,53
P value	0,00	0,00	0,00
F	66,39	62,06	72,68
R ²	0,38	0,36	0,40
n	113	113	113

როგორც მე-5 ცხრილიდან ჩანს, ბოლო სამი რეგრესიის დეტერმინაციის კოეფიციენტი მნიშვნელოვანია (38%, 36% და 40%). მაგრამ, არც ისეთი, რომ სესხების საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებას სანახევროზე მეტად ხსნიდეს.

ახლა ვნახოთ, თუ რა გავლენა აქვს სესხების საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებას კომერციული ბანკების საკრედიტო ბალანსებზე (TL, TLL და TFCL) და შემდეგ შევაფასოთ თუ რამდენად მნიშვნელოვანია ამ ფაქტორის გავლენა ფულად აგრეგატზე. კომერციული ბანკების მთლიან სესხებთან ერთად, განვიხილოთ ლარში და უცხოურ ვალუტებში დენომინირებული სესხები. ამ ცვლადების შესაბამის საპროცენტო განაკვეთებთან მიმართებით რეგრესიები ასეთია:

$$TL_t = 33.52 - 1.31 \times ALR_t \quad (13)$$

$$TLL_t = 18.37 - 0.71 \times LLR_t \quad (14)$$

$$TFCL_t = 14.11 - 0.50 \times FCLR_t \quad (15)$$

ცხრილი 6

	კოეფიციენტები და სტატისტიკები რეგრესიების მიხედვით		
	(13)	(14)	(15)
b ₀	33.52	18.37	14.11
b ₁	-1.31	-0.71	-0.52
t	-17.44	-12.89	-18.32
P value	0.00	0.00	0.00
F	304.31	166.08	335.72
R ²	0,73	0.60	0.75
n	113	113	113

როგორც მე-6 ცხრილიდან ჩანს, ბოლო სამი რეგრესიის არსებითობაზე ეჭვის საფუძველი არ არსებობს და, ამასთან, მათი ახსნის დონე საკმარისად მაღალია. ანუ, ფაქტია, რომ ბანკების სესხების ბალანსის ცვლილება მგრძობიარეა საპროცენტო განაკვეთის მიმართ, რაც კანონზომიერად უნდა ჩაითვალოს. მარგამ, ჩვენ ამ შემთხვევაში, უფრო გვაინტერესებს დამოკიდებულებების ჯაჭვი, რომელიც იწყება მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთით, MPIR, და მთავრდება ფულადი აგრეგატის ცვლილებით – ცვლილების საპროცენტო ხაზი. ამისთვის საჭირო იქნება შევაფასოთ კიდევ ერთი დამოკიდებულება სესხებისა და ფულადი მასის ცვლილებას შორის. შემდეგი განტოლება წარმოადგენს 2 ფულადი აგრეგატის რეგრესიას კომერციული ბანკების მთლიან სესხებთან მიმართებით:

$$M2_t = 815851.77 + 0.33 \times TL_t \quad (16)$$

ცხრილი 7

ფულის მასის (M2) რეგრესია მთლიან სესხებთან

ფულის მასის (M2) რეგრესია მთლიანი სესხებით						
Regression Statistics						
Multiple R	0.941436					
R Square	0.886302					
Adjusted R Square	0.885268					
Standard Error	508938.5					
Observations	112					
ANOVA						
	df	SS	MS	F	Significance F	
Regression	1	2.22E+14	2.22E+14	857.475	9.38387E-54	
Residual	110	2.85E+13	2.59E+11			
Total	111	2.51E+14				
Coefficients						
	Coefficient	Standard Err	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%
Intercept	815851.8	118855.7	6.864218	4.14E-10	580307.5819	1051395.974
TL	0.331185	0.01131	29.28267	9.38E-54	0.308771782	0.353599096

მე-7 ცხრილში მოყვანილი რეგრესიის სტატისტიკა (t=29.28 და F=857.47) ადასტურებს, რომ განტოლება (16) არსებითია და მისი ახსნის დონე

88.52 პროცენტი. ასე რომ, ფულადი მასის ცვალებადობის მთავარ ფაქტორად უნდა ჩაითვალოს საბანკო სესხების ბალანსის ცვალებადობა.

ჩვენ ახლა გვაქვს შესაძლებლობა, შევაფასოთ მონეტარული პოლიტიკის საპროცენტო განაკვეთის მრავალსაფეხურიანი გავლენა ფულადი აგრეგატის ცვლილებაზე. ამისთვის მე-(7) განტოლების დეტერმინაციის კოეფიციენტი უნდა გავამრავლოთ მე-(16) განტოლების დეტერმინაციის კოეფიციენტზე და მივიღებთ კუმულაციურ ეფექტს

$$CE = 0,14 \times 0,38 \times 0,73 \times 0,88 = 0.0341, \quad (17)$$

რომელიც ტოლია 3.41 პროცენტის. გავლენის ასეთი სისუსტე შედეგია იმისა, რომ საქართველოს ფულად ბაზარში ბანკების რეფინანსირების ინსტრუმენტის როლი დიდი არ არის და შესაბამისად ნაკლებად მნიშვნელოვანია ამ ინსტრუმენტის ეფექტურობა მონეტარული პოლიტიკის ფარგლებში. ასე რომ, რეფინანსირების საპროცენტო განაკვეთი ჯერ კიდევ არ არის იმდენად ძლიერი აღმძრავი, რომ მის საფუძველზე შესაძლებელი იყოს ეფექტური მონეტარული პოლიტიკის წარმოება.

რეფინანსირების საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებას გავლენა უნდა ჰქონდეს ეროვნული ვალუტის გაცვლით კურსზეც – პოლიტიკის გაცვლითი კურსის ხაზი. თუმცა, ეს გავლენა ყოველთვის არ არის ცალსახა, ის დამოკიდებულია იმაზე თუ როგორია ადგილობრივი და უცხოური საპროცენტო განაკვეთების თანაფარდობა, რამდენად მიმზიდველი და ხელმისაწვდომია ლოკალური ფულადი ინსტრუმენტების ბაზარი გარე ინვესტორებისთვის. ამ გავლენის ხარისხზე დიდ გავლენას ახდენს აგრეთვე მოლოდინები, რომლებიც უკავშირდება ცენტრალური ბანკის მონეტარული პოლიტიკის გადაწყვეტილებებს და ინფლაციასთან დაკავშირებულ მოლოდინებს. და კიდევ, გასათვალისწინებელია სპეკულაციური ზეწოლა სავალუტო კურსზე, რომლის ინტენსივობას აძლიერებს ცენტრალური ბანკის სავალუტო ინტერვენციების ზრდა.

სავალუტო კურსის ცვლილება იწვევს ადგილობრივი და უცხოური საქონლის ფასების ფარდობით ცვლილებას. ამგვარი ცვლილება გარკვეული დაგვიანებით შემდეგ აისახება ადგილობრივ ეკონომიკაზე, ხოლო უფრო მეტი დრო დასჭირდება მას, მოახდინოს გავლენა მოხმარების არსებულ მოდელზე. აქ გვაქვს გავლენის ორი ხაზი, რომლებიც მოქმედებენ გაცვლითი კურსის საშუალებით. ერთი არის გაცვლითი კურსის გავლენა წმინდა ექსპორტზე, ხოლო მეორე - გავლენა ინდივიდებისა და ფირმების ბალანსზე, რაც იწვევს ეკონომიკური სუბიექტების წმინდა ღირებულების ცვლილებას.

აქ ჩვენ განვიხილავთ მხოლოდ რეფინანსირების განაკვეთის გავლენას ლარის გაცვლით კურსზე. როგორც ეს მე-8 ცხრილიდან ჩანს, სავალუტო კურსზე რეფინანსირების განაკვეთის გავლენა 3 თვიანი დაგვიანების ფარგლებში ნულის ტოლია, რადგან რეგრესიის ყველა კოეფიციენტი არაარსებითია. საერთოდ, საქართველოს ფულადი ბაზარი სუსტად რეაგირებს მონეტარული საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებაზე, ხოლო მის ცვლილებაზე თითქმის არ რეაგირებს ლარის გაცვლითი კურსი. ამის ერთი მიზეზი ის არის, რომ სავალუტო რისკის აღქმა მაღალია ინვესტორებში და თავს იკავებენ ლარის ფინანსურ აქტივებში ინვესტირებისაგან; ხოლო მეორე - საქართველოს ფინანსური ბაზრის განვითარების დაბალი დონე, რაც აფერხებს ფულადი ნაკადების შემოდინება-გაღონების პროცესს.

ლარის დოლართან გაცლითი კურსის რეგრესია რეფინანსირები განაკვეთებთან						
Regression Statistics						
Multiple R	0.36321222					
R Square	0.13192312					
Adjusted R Square	0.09977212					
Standard Error	0.30497402					
Observations	113					
ANOVA						
	df	SS	MS	F	Significance F	
Regression	4	1.52655391	0.3816385	4.103236	0.00390755	
Residual	108	10.0449882	0.0930091			
Total	112	11.5715421				
	Coefficients	Standard Error	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%
Intercept	2.0037	0.0975	20.5439	0.0000	1.8104	2.1970
MPIR	0.1230	0.0888	1.3859	0.1686	-0.0529	0.2989
MPIR-1	0.0058	0.1337	0.0436	0.9653	-0.2591	0.2708
MPIR-2	-0.0437	0.1339	-0.3261	0.7450	-0.3091	0.2218
MPIR-3	-0.1078	0.0878	-1.2280	0.2221	-0.2818	0.0662

თუ ეს ასეა, მაშინ რით უნდა აიხსნას სავალუტო გაცვლითი კურსის ცვალებადობა? ერთი ასეთი ფაქტორი უნდა იყოს მონეტარული აგრეგატის ცვლილება, რომელიც, როგორც ზემოთ ვნახეთ, თითქმის არ არის დამოკიდებული რეფინანსირების განაკვეთზე; ხოლო მეორე უნდა იყოს ეკონომიკური აქტივობების შემცირება და არასასურველი მოლოდინები, რომლის ძირითადი წყარო, აღნიშნულ ფაქტორებთან ერთად შეიძლება იყოს არათანმიმდევრული და გაუგებარი მონეტარული პოლიტიკა. ბოლო ორი ფაქტორის რაოდენობრივი შეფასება რთული საქმეა, თანაც საჭირო ინფორმაციის არარსებობის პირობებში, ხოლო პირველის შესაძლებელია სტატისტიკური მოდელების ფარგლებში. ამ მიზნით განვიხილოთ ორი ტიპის ფულადი აგრეგატი M2 და სარეზერვო ფული (RM). ეს ორი ცვლადი ურთიერთკოლინარულია, ამიტომ ავარჩიოთ ის, რომლის კორელაციის კოეფიციენტი სავალუტო კურსის ცვლილებასთან იქნება მაქსიმალური. ჩვენს შემთხვევაში, ასეთია M2-ის ცვლილება. შესაბამისი რეგრესიის განტოლება იქნება

$$\Delta L/\$ = -0.0061 + 0.17 \Delta M2 \quad (18)$$

ეს რეგრესია არსებითია (b1 კოეფიციენტის t = 3.08, p= 0.0025 და F =9.51), თუმცა მისი ახსნის დონე მხოლოდ 8 პროცენტია. ანუ ვალუტის გაცვლითი კურსის ცვლილება უფრო მეტად განპირობებულია სხვა ფაქტორებით, რომელთა ანალიზი და შეფასება სცილდება ნაშრომის ფარგლებს.

გარდა ამისა, როგორც ზემოთ დავინახეთ, სავალუტო კურსთან მიმართებაშიც სუსტია ამ ფაქტორის მნიშვნელობა. სავალუტო კურსის ცვალებადობის ახსნაში რეფინანსირების საპროცენტო განაკვეთის გავლენის მნიშვნელობა მხოლოდ 13 პროცენტია. ამასთან, ის ხასიათდება დიდი დავიანებით. ჩვენს შემთხვევაში, ეს დავიანება სამ თვეს აღემატება. მოცემულ პირობებში, ცხადია, მონეტარული პოლიტიკა, რომელიც ფოკუსირებულია მხოლოდ რეფინან-

სირების განაკვეთის ცვლილებაზე, ვერ იქნება სათანადოდ ეფექტური ღარის გაცვლითი კურსის სატაბილიზების საქმეში.

ფულადი ბაზრის ერთი მნიშვნელოვანი მექანიზმია ღია ბაზრის ოპერაციები. ამ მექანიზმის უპირატესობა გამოიხატება იმაში, რომ მათი გავლენა საპროცენტო განაკვეთებზე და ფულის მასაზე სწრაფიც არის და ადვილად პროგნოზირებადიც. სამწუხაროდ, ეს მექანიზმი საქართველოში ჯერ კიდევ სუსტად არის განვითარებული, ამიტომ მისი როლი მონეტარულ პოლიტიკაში არ არის დიდი.

ცხრილი 9

ფულის მასის ცვლილების გავლენის რეგრესია ინფლაციის განაკვეთის ცვლილებაზე						
Regression Statistics						
Multiple R	0.057681					
R Square	0.003327					
Adjusted R Square	-0.03393					
Standard Error	37.82463					
Observations	112					
ANOVA						
	df	SS	MS	F	Significance F	
Regression	4	511.0278	127.757	0.089297	0.985625758	
Residual	107	153085.2	1430.702			
Total	111	153596.2				
	Coefficient	Standard Err	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%
Intercept	-3.4325	3.9911	-0.86004	0.391691	-11.34438836	4.479393291
ΔM2	-14.1035	35.07286	-0.40212	0.688397	-83.63139451	55.42430455
ΔM2-1	-2.62859	93.93892	-0.02798	0.977729	-188.8515516	183.5943633
ΔM2-2	44.66985	91.52521	0.488061	0.626506	-136.7682085	226.1079112
ΔM2-3	4.386796	93.42245	0.046957	0.962635	-180.8123181	189.5859099

დასასრულ, დაგვაკავშიროთ ეს ყველაფერი ინფლაციის განაკვეთთან - მონეტარული პოლიტიკის მიზანთან. ამისთვის შევავსოთ ფულადი მასის ცვლილებების გავლენა ინფლაციის განაკვეთზე. როგორც ცხრილი 9 ცხადყოფს, ინფლაციის განაკვეთი თითქმის არ რეაგირებს ფულის მასის ცვლილებაზე. რეგრესიაში სამ თვემდე დაგვიანების ცვლადების ყველა კოეფიციენტი არაარსებითია, F სტატისტიკაც მცირეა და რეგრესიაც არაარსებითია, რადგან მისი ყველა კოეფიციენტი, დიდი ალბათობით, ნულის ტოლია.

როგორც ცნობილია, ინფლაცია არის ფულის მასის ზრდის ფენომენი, მაგრამ ჩვენს შემთხვევაში მივიღეთ საპირისპირო შედეგი. ეს ფაქტორიც რომ გავითვალისწინოთ (17) ფორმულაში, რეფინანსირების კუმულაციური ეფექტი, CE, თითქმის ნულს გაუტოლდება. თუმცა, აქ გასათვალისწინებელია ის, რომ ჩვენ განვიხილეთ ინფლაცია, რომელზეც გავლენა შეიძლება უკვე ჰქონოდა ფულადი მასის ცვლილებას. ინფლაციაზე გავლენის შეფასება უფრო ზუსტი იქნებოდა, თუ ჩვენ შევძლებდით პოლიტიკის აღნიშნული გავლენების ნიველირებას. ამის გაკეთება შესაძლებელი იქნებოდა მონეტარული პოლიტიკის ინსტრუმენტების ცნობილი მოდელის საფუძველზე [Svensson, Lars E. O. 1997], მაგრამ ამისთვის საჭირო იქნებოდა ყოველთვიური მთლიანი შიდა პროდუქტის ცოდნა, რაც ამჟამად არ აღირიცხება საქართველოს სტატისტიკის სამსახურების მიერ.

მთლიანობაში, ზემოთ მიღებული შედეგები ცხადყოფს, რომ მონეტარული პოლიტიკა, რომლის მთავარი აღმძრავი იქნება რეფინანსირების საპროცენტო განაკვეთის ცვლილება, ვერ იქნება საკმარისად ეფექტური ინსტრუმენტი როგორც ინფლაციის, ასევე ლარის გაცვლითი კურსის კონტროლის საქმეში.

დასკვნა

საქართველოს ეროვნულ ბანკს დეკლარირებული აქვს მიზნობრივ ინფლაციაზე ფოკუსირებული მონეტარული პოლიტიკა, სადაც, წესით, რეფინანსირების განაკვეთის როლი გაცილებით უფრო მნიშვნელოვანი უნდა ყოფილიყო. მაგრამ, როგორც ზემოთ დავინახეთ, ამ მექანიზმის რეალური გავლენა, რომელიც ხორციელდება მონეტარული პოლიტიკის გადაცემის მექანიზმებით, ძალიან სუსტია და ვერ გამოდგება ინფლაციისა და სავალუტო კურსის კონტროლის საიმედო მექანიზმად.

თუმცა, აღნიშნავს იმსახურებს ის ფაქტიც, რომ დღეს ამ ტიპის ერთ მიზნზე ფოკუსირებული მონეტარული პოლიტიკის გამოყენების საკმაოდ წარმატებულ მაგალითებს იძლევა ბევრი ქვეყანა [Mishkin, F. 2009]. ამგვარი მონეტარული პოლიტიკის ინსტრუმენტებით მათ შეძლეს ინფლაციაზე საიმედო კონტროლის დაწესება, მიაღწიეს და ინარჩუნებენ მეტ-ნაკლებად სტაბილურად დაბალ ინფლაციას.

საქართველოს შემთხვევაში მონეტარული პოლიტიკის გადაცემის მექანიზმებში ლარის რეფინანსირების განაკვეთის ცვლილების გავლენის სისუსტეს განაპირობებს რიგი ფაქტორები. მათ შორის ერთი ის არის, რომ ფულად ბაზარზე ლარის ტრანზაქციების მოცულობა მცირეა, რასაც დიდწილად განაპირობებს დოლარიზების არსებული მაღალი დონე; მეორე, ფულადი ბაზრის სტრუქტურა და იქ ვაჭრებადი ფულადი ინსტრუმენტების მცირე მასშტაბი; მესამე, გლობალურ ფულად ბაზრებთან ინტეგრაციის დაბალი დონე, რისი შედეგია ისიც, რომ ლარის საპროცენტო განაკვეთის ცვლილება ვერ ახდენს გავლენას უცხოური ვალუტის ნაკადებზე.

ის, რომ ლარის საპროცენტო განაკვეთის ცვლილება ვერ ახდენს გავლენას უცხოური ვალუტის შემოდინებაზე, ართულებს მონეტარული პოლიტიკის ამოცანას ვალუტის გაცვლითი კურსის სტაბილურობის საქმეში. არადა, საქართველოსთვის, რომელიც განვითარებადი ეკონომიკის ქვეყანაა, ძალზე კრიტიკულია ვალუტის გაცვლითი კურსის სტაბილურობაც. ამდენად, აქ მიზნობრივ ინფლაციაზე ფოკუსირებული მონეტარული პოლიტიკაც კი ვერ იქნება გულგრილი გაცვლითი კურსის სტაბილურობის მიზნის მიმართ, რადგან ლარის გაცვლითი კურსი ფასების ინფლაციის მნიშვნელოვანი ფაქტორია. უფრო მეტიც, ლარის კურსის გრძელვადიან არასტაბილურობას შეუძლია ფინანსურ კრიზისის შეუქმნას საფუძველი.

გამომდინარე აქედან, საქართველოს ეროვნული ბანკის მონეტარული პოლიტიკა, დეკლარირების მიუხედავად, ვერ იქნება მკაცრად ერთმიზნიანი. ინფლაციის მიზანთან ერთად მან უნდა იზრუნოს ვალუტის გაცვლითი კურსის სტაბილურობაზეც. მართალია, მოცემულ პირობებში, ეროვნული ბანკის შესაძლებლობებს აღემატება გაცვლითი კურსის სრული სტაბილურობის მიზანი, მაგრამ მან მონეტარული პოლიტიკის მექანიზმებით უნდა შეძლოს სავალუტო კურსის მოკლევადიანი ჭარბი ფლუქტუაციის თავიდან აცილება მაინც. თუ ეს მიზანი მიღწეული იქნება, შემცირდება ვალუტის გაუფასურების არასასურველი მოლოდინების შექმნა, გაიზრდება ლარის გაცვლითი კურსის სტაბილურობა, რაც თავის მხრივ შეასუსტებს ფასებზე ზეწოლას, გაიზრდება თვის მონეტარული პოლიტიკის მიმართ ნდობა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ლემონჯავა, გ. (2016). მონეტარული პოლიტიკის როლი და ამოცანები. *ჟურნალი ეკონომისტი*, ტომი IX, #2, 26-35; ლემონჯავა, გ. (2016). მონეტარული პოლიტიკის გადაცემის მექანიზმები. *ჟურნალი გლობალიზაცია და ბიზნესი*, #2, 81-88.
2. Svensson, Lars E. O. 1997, “Inflation Forecast Targeting: Implementing and Monitoring Inflation Targets”, *European Economic Review*, 41.
3. Mishkin, F. 2009. *Monetary Policy Strategy - “Inflation Targeting: A New Framework for Monetary Policy”*. The MIP Press, Cambridge. 206-252.

Givi Lemonjava

Associated Professor University of Georgia

EFFICIENCY OF IMPLEMENTATION MECHANISMS OF MONETARY POLICY IN GEORGIA

Expanded Summary

The power and rapidity of the monetary politics influence to the economics are depending on numerous of factors. Among those the most important things are the extent of financial sector development and dollarization level. Besides the banking sector in Georgia financial sector, its all the rest components, are faintly developed. Especially the capital market development level is very low. Its influence to the capital and cash flows is almost identically zero. In addition, because high level of dollarization , it is too weak the money markt instruments development scale. The monetary policy has to function in a such environment, which results depend upon the efficiency of the transmission mechanisms of monetary policy. The aim of this paper is to check the hypothesis of monetary policies transmission mechanisms influence of price inflation.

The Committee of Georgia National Monetary Policy establishes the short term rate of refund of the banks. With indirect and direct mechanisms, this rate influences on rates of the market interest rate, monetary aggregates level, assets price, expectations and also exchange rate. In conclusion, the result should be the achievement of the desirable rate of economical growth with low inflationrate.

On the basis of the existing data, in this article, we have studied the current environment of the financial sector of Georgia, where the monetary policy has to act. According to this purpose, we have estimated the influences of monetary policy official interest rate on the interest rates of the money market instruments and also on LARI to USD exchange rates. Using statistics methods it was evaluated the refund rate influence on the money market of short term instruments. The coefficient of the correlation between the M2 growth and the Monetary Policy Interest Rate(MPIR) is accelerated according to the delayed months and reaches at the eleventh month.

The short term money instruments are densely correlated to MPIR. But the correlation of the banks loans interest rates is too weak to the MPIR. Only the Lari's loans interest rates (ALR) show large influences from MPIR. Their regression equation is

$$ALR_t = 13.05 + 0.78 \times MPIR_{t-6},$$

which determination coefficient equals 38.

The changes of MPIR may effect on the national currency exchange. Though, this influence is not always clear, it depends on the local and foreign relative interest rates, how it is attractive and available the market of local money instruments for foreign investors. Also the expectations greatly influence on this effect, which are fed from the monetary policy current decisions and the expectations related to the inflation. Moreover, it should be considered the speculative pressure on the rate of the exchange, where the central bank's intervention policy strengthens the speculative intensity.

There is discussed only the MPIR influence on the currency exchange rate in the article. It was almost zero the refund rate influence at the currency within 3 months period. Generally, the monetary market of Georgia weakly responds to the changes of the monetary policy rate, rather Lari exchange rate has no react to its change. The only reason of this is that the perception of currency risk is high among the investors and they refrain from investing of financial assets of Lari; and another reason is - the low level of financial market development in Georgia, which delays the proces of cash flow. In general, the efficiency of the changes of MPIR strongly depends on the level of financial market development in the country.

As it was expected, the regression

$$TL_t = 33.52 - 1.31ALR_t$$

of the total Laris loans(TL) with the relevant interest rates is important.

In this chain of the dependents, one important relationship shows following regression

$$M2_t = 815851.77 + 0.33 \times TL_t,$$

which estimates total loan influences of monetary aggregate, M2. This equation of regression gives an explanation of 88 percentage level and satisfies all the criteria of essence.

Along the monetary policy transmission chain cumulative effect of the MPIR is

$$CE = 0.14 \times 0.38 \times 0.73 \times 0.88 = 0.0341,$$

or 3.41 percente. Such weakness of this influence is because of narrow extent of National Bank refunding transaction. So, the interest rate of the refund isn't so hard arousing, that it should be possible to manufacture the effect monetary politics on its basis.

The Georgian National Bank has declared the focused monetary policy on the purposed level inflation – targeted inflation policy, where, as a rule, the MPIR role should be much more influential. But as we had seen above, a real influence of this mechanism is very weak and would not be considered as reliable mechanism of inflation control.

Though, it should be mentioned, that nowadays many countries give us quite successful examples of monetary politics focused on one purpose of this type [Mishkin, F. 2009]. They managed to establish a reliable control over the inflation with such monetary policy instruments, reach and preserve approximately a sustained low inflation.

In case of Georgia, the weakness of the influence of the MPIR changes within the mechanisms of politics transferring is conditioned by some factors. Among them the one is that the capacity of Lari transactions in the money market is little, which is mainly caused by the higher level of dollarization; the second, - the structure of money market and a little scale of money instruments in trading; the third, - a low level of integration with the global money markets, resulting that the change of Lari interest rate can't afford to influence over the foreign currency flows; the fourth, - a high level of deposits and loans dollarization.

The fact that the changes of Lari interest rate can't influence on the inflowing of foreign currency, it complicates the task of monetary politics in the affair of stability of currency exchange. Otherwise, for Georgia which is a developing economic country, it is rather critical the stability of currency exchange. Thus, the monetary policy should not be indifferent towards the aim of the exchange course, because the Lari exchange course is an important factor of price inflation. Moreover, a long term instability of Lari course can make a basement of financial crisis. Despite of above mentioned declaration, Georgia National Bank monetary policy could not ignore currency exchange rate stability goal. It should take care and find method to pursue both targets at the same time.

ბესიკ ბოლქვაძე
ეკონომიკის დოქტორი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

**სახელმწიფო საბიუჯეტო პოლიტიკის ზოგიერთი პრობლემატური
საპიოხის შესახებ**

რეზიუმე

სტატია ეძღვნება ქვეყნის სახელმწიფო ფინანსების მართვის ისეთ უმნიშვნელოვანეს საკითხებს, როგორცაა: საბიუჯეტო ცვლილებათა სიხშირე, პროგრამული ბიუჯეტირება, საბიუჯეტო დაგეგმვა და შესრულების ანალიზი, საჯარო საბიუჯეტო განხილვები, კვარტალური განწერები, საბიუჯეტო ახიგნებათა გადანაწილება, კაპიტალური ნაკადების პროგნოზირება, სარეზერვო ფონდები, საბიუჯეტო ნაშთის ცვლილება. ნაშრომში შემოთავაზებულია ხსენებული პრობლემატური საკითხების გადაწყვეტის ავტორისეული შეხედულებები.

საკვანძო სიტყვები: კონსოლიდირებული ფინანსური პოლიტიკა; საბიუჯეტო ციკლი; საშუალოვადიანი პრიორიტეტები; პროგრამული ბიუჯეტირება; საბიუჯეტო კლასიფიკატორი; საბიუჯეტო ნაკადების პროგნოზირება და ანალიტიკა.

შესავალი

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ნებისმიერ ეტაპზე, როგორც ცნობილია, ეკონომიკური პოლიტიკის უმნიშვნელოვანეს პრიორიტეტს სახელმწიფო ფინანსების სფეროში მიღებული ფისკალური გადაწყვეტილებები და მათი ეფექტიანობა წარმოადგენს, რაც თავის ასახვას საბიუჯეტო პოლიტიკის იმპლემენტაციაში პოულობს. რაციონალური საბიუჯეტო პოლიტიკა მიმართული უნდა იყოს მაკროდონეზე ეკონომიკური ზრდისა და განვითარების მდგრადობის უზრუნველყოფის, ხოლო მიკროდონეზე საზოგადოების სოციალური პრობლემების გადაწყვეტისაკენ, იმავდროულად, გამართული ბიზნესგარემოს შესაბამისი საბიუჯეტო-საგადასახადო მექანიზმის შენარჩუნებით.

ეფექტიანი საბიუჯეტო სისტემის ფორმირება და მისი ფუნქციონირება ითვლება შედეგზე ორიენტირებულად მხოლოდ სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკურ სტრატეგიასთან მისი შესაბამისობის და გამართული სახელმწიფო ფინანსური მენეჯმენტის პირობებში. აღნიშნული თვალსაზრისით, საბიუჯეტო პოლიტიკის პერმანენტული სრულყოფა იქნეს პირველხარისხიან მაკრომნიშვნელობას, რადგან სახელმწიფო ფინანსების მართვა კომპლექსური ფენომენია და დაკავშირებულია სახელმწიფო ფუნქციების განმახორციელებელ ერთიან ინსტიტუციურ ქსელთან [2, გვ. 126].

* * *

ამთავითვე აღსანიშნავია, რომ ქვეყნის საბიუჯეტო სისტემამ გარდამავალი ეკონომიკის განვლილ პერიოდში, მნიშვნელოვანი სისტემური ცვლილებები განიცადა მისი რეფორმირების თვალსაზრისით, რამაც უზრუნველყო საბიუჯეტო სისტემისა და მოწყობის მარეგლამენტირებელი ნორმების სისტემატიზაცია, საბიუჯეტო პროცესის ინსტიტუციონალიზაცია, საბიუჯეტო კლასიფიკაციების უნიფიკაცია, საბიუჯეტო აღრიცხვა-ანგარიშგების სისტემის რაციონალიზაცია, სახელმწიფო ფინანსების ხარჯვის რეგლამენტაცია, ბიუჯეტთა-

შორის ფინანსური ნაკადების შედარებითი ოპტიმიზაცია, საერთაშორისო გამოცდილების გათვალისწინებით საბიუჯეტო მექანიზმის სტანდარტიზაცია, საბიუჯეტო ციკლის პრიორიტეტებთან კოორდინაცია. მიუხედავად ზემოხსენებული პოზიტიური ცვლილებებისა, საბიუჯეტო სისტემის სრულყოფა საბიუჯეტო პოლიტიკის უმთავრეს გამოწვევად რჩება გამოდინარე იქიდან, რომ მისი შემუშავებისა და განხორციელების პროცესში მუდმივად წარმოიშევა გარკვეული დისპროპორციები და შეუსაბამობანი, რაც წინა პლანზე აყენებს საბიუჯეტო პრობლემების დროული იდენტიფიცირებისა და მათი ეფექტური გადაწყვეტის ამოცანას.

შევნიშნავთ, რომ საბიუჯეტო პოლიტიკის ერთ-ერთ გავრცელებულ პრობლემატურ საკითხს, განსაკუთრებით თვითმმართველი ერთეულების დონეზე, ბიუჯეტში განხორციელებული ცვლილებების სისშირის საკითხი წარმოადგენს [Irene S. Rubin. 2010., გვ. 101-102], რაც, ერთი მხრივ, უარყოფითად აისახება საბიუჯეტო ციკლის სტაბილურობაზე, ხოლო მეორე მხრივ მიუთითებს საბიუჯეტო პროგნოზირებისა და დაგეგმვის პროცესის ნაკლოვანებაზე. ცხადია, დამტკიცებულ ბიუჯეტში ცვლილებების ასახვა კანონმდებლობით განსაზღვრული უფლებაა, თუმცა მისი სისტემატური განხორციელება ამახინჯებს საბიუჯეტო პროცესს მთლიანობაში და იწვევს გარკვეულ ცდომილებებს გადახრების შეფასებაში საბიუჯეტო პარამეტრების საკასო შესრულებასა და დაგეგმილ და დაზუსტებულ მაჩვენებლებს შორის. აქედან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია საბიუჯეტო ცვლილებები გარკვეულწილად კონსოლიდირდებოდეს საბიუჯეტო წლის განმავლობაში რამდენჯერმე (სატენდერო ეკონომიების, გადაუდებელი ღონისძიებებისა და პროექტების და სხვა ფაქტორების გამო) და შესაბამისად ხდებოდეს მათი ცვლილებებისათვის დასაბუთებული მომზადება, რაც უფრო სტაბილურს და გაზომვადს გახდის საბიუჯეტო პროგრამების შესრულების პროცესს.

საზგასანმელია ის გარემოებაც, რომ ქვეყნის თანამედროვე საბიუჯეტო სისტემა ეყრდნობა საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად შემუშავებული და დანერგილი პროგრამული ბიუჯეტირების მეთოდოლოგიას, თუმცა მნიშვნელოვან ხარვეზად რჩება მაინც, ცალკეულ შემთხვევებში: ა) გამართული საბიუჯეტო პროგრამების ფორმირება, რომლებიც უნდა ეფუძნებოდეს საშუალოვადიან პრიორიტეტებს; ბ) საბიუჯეტო პროგრამების, ქვეპროგრამებისა და ღონისძიებების შესრულების მონიტორინგის საკითხი, რომელიც თავის მხრივ უნდა ეყრდნობოდეს შუალედური და საბოლოო შედეგების რეალურად გაზომვად და მიღწევად ინდიკატორებს. აღნიშნული თვალსაზრისით, მიზანშეწონილია საბიუჯეტო პროგრამების რანჟირება წმინდა პროგრამულ, ერთჯერად და მუდმივ ელემენტებად, რადგან წმინდა პროგრამული ხასიათის საბიუჯეტო პროგრამებთან ერთად, საბიუჯეტო სისტემის ყველა დონეზე, პერმანენტულად წარმოიქმნება ერთჯერადი (მოკლევადიანი პრობლემების მოგვარებაზე მიმართული) და მუდმივი (მდგრად განვითარებაზე ორიენტირებული) საბიუჯეტო პროგრამების ბიუჯეტებში ასახვის აუცილებლობა, პროგრამული მიდგომა კი გულისხმობს საბიუჯეტო ასიგნებების გამოყოფას საშუალოვადიან პერიოდში ამოწურვადი პრობლემის დასაფინანსებლად და არა დროებითი ან მუდმივად განგრძობადი აქტივობის ფინანსურ უზრუნველყოფას.

უნდა აღინიშნოს, რომ ზემოხსენებულ კონტექსტთან მიმართებით, აქტუალობას არ კარგავს საბიუჯეტო პოლიტიკის ორი ურთიერთდაკავშირებული საკითხი, როგორცაა რეალური საბიუჯეტო პროგრამების პროგნოზირება და შესაბამისი დაგეგმვა, ერთი მხრივ, და მათი შესრულების ანალიზი, მეორე მხრივ. როგორც ცნობილია, ბიუჯეტის პროექტის შედგენას ყველა საბიუჯეტო დონეზე წინ უსწრებს ძირითადი მონაცემებისა და მიმართულებების დოკუ-

მენტის შემუშავება, რომელიც თავისი არსით საშუალოვადიანი განვითარების შესაბამისი პრიორიტეტების ამსახველი დოკუმენტია და ითვალისწინებს მანქანებლების აგრეგირებას არა მხოლოდ გასული, მიმდინარე და დასაგეგმი, არამედ დასაგეგმის შემდგომი სამი საბიუჯეტო წლისთვისაც, რაც პრაქტიკაში სწორ შემთხვევაში ფორმალურ ხასიათს ატარებს, რთაც ხელ უშლის ბიუჯეტის პროგრამული სახით ჩამოყალიბებასა და მის იმპლემენტაციას. ამდენად, მნიშვნელოვანია ყოველი საბიუჯეტო პროგრამის რეალურობა დასაწყისიდანვე ეფუძნებოდეს სწორ საპროგნოზო მოდელებს, რაც ხელს შეუწყობს მათი განხორციელების შედეგიანობას.

საბიუჯეტო პროგრამების გამართულ პროგნოზირებასთან ერთად, მნიშვნელოვან საკითხად რჩება მათი შესრულების შეფასების საკითხი. ამისათვის საჭირო ინსტრუმენტი კი პროგრამის შუალედური და საბოლოო შედეგების ინდიკატორების სისტემის სწორად შერჩევაა, რაც გულისხმობს რაოდენობრივი, ხარისხობრივი, ხარჯზე დაფუძნებული, ეფექტურობა-ეფექტიანობის და, საჭიროების შემთხვევაში, სხვა კრიტერიუმების გამოყენებას. აღნიშნული თვალსაზრისით ასევე არანაკლებ მნიშვნელოვანია ცალკეული სპეციფიკის (განსაკუთრებით, სუბსიდირების, ეკონომიკური განვითარების და ინფრასტრუქტურულ) პროგრამებთან მიმართებით „დანახარჯი-სარგებლის“ მეთოდის მისადაგება და გამოყენება [Arye L. Hillman. 2009., გვ. 209], რაც აამაღლებს საბიუჯეტო პროგრამების შესრულების მონიტორინგის ეფექტიანობას და შექმნის საფუძველს, მომავალში ამა თუ იმ საბიუჯეტო პროგრამის შეწყვეტის, გაგრძელების თუ მოდიფიკაციის მიმართულებით.

საბიუჯეტო სისტემის ეფექტიანობის დონე არსებითადაა დამოკიდებული საბიუჯეტო კლასიფიკაციების მოწესრიგების და მათი მრავალმხრივი გამოყენების მიდგომაზე. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ მხრივ საბიუჯეტო კლასიფიკატორი ქმნის გარკვეულ მეთოდოლოგიურ საფუძველს საბიუჯეტო ნაკადების დაგეგმვა-შესრულების მართებულად ორგანიზებაში. ამდენად, პრინციპული მნიშვნელობა აქვს არა მარტო შემოსულობების, გადასახდელების და ნაშთის ცვლილების ადეკვატურ კლასიფიკატორულ მიკუთვნებას, რაც სახაზინო ოპერაციების სწორად წარმართვის საფუძველია, არამედ ასევე მიგვანჩნია, რომ ცალკეული მხარჯავი დაწესებულებები და საბიუჯეტო ორგანიზაციები საბიუჯეტო კლასიფიკატორს ინტენსიურად უნდა იყენებდნენ, როგორც მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს წარსული და სამომავლო საბიუჯეტო ნაკადების სისტემურ-კომპლექსური ანალიზისა და პროგნოზირებისათვის.

აქვე შევნიშნავთ, რომ საბიუჯეტო პოლიტიკის რაციონალურად განხორციელება პირდაპირაა დამოკიდებული ასევე იმაზე, თუ, ერთი მხრივ, რამდენად კოორდინირებულია სხვადასხვა დონის ბიუჯეტების შედგენა მასში მონაწილე სუბიექტების პოზიციიდან, ხოლო მეორე მხრივ, თუ რა ხარისხით არის ფოკუსირებული და უზრუნველყოფილი საბიუჯეტო პროგრამების შესრულებაზე პასუხისმგებლობა. რესურსების ალოკაციის, შემოსავლების რედისტრიბუციის და ეკონომიკის სტაბილიზაციის მომცველი კონსოლიდირებული ფინანსური პოლიტიკა [Tanzi V. 2011, გვ. 83], ჩვენი აზრით, უნდა მოიცავდეს საბიუჯეტო პროცესით დაინტერესებული ყველა მხარის მაქსიმალური ჩართვის უზრუნველყოფის ხელშეწყობას და გამორიცხავდეს შესაბამისი პოლიტიკის გამტარებელი უწყების მხრიდან ვოლუნტარისტულ მიდგომას ბიუჯეტის შედგენის პროცესში, სხვა მხარჯავი დაწესებულებების მიერ მოთხოვნილი თანხების თვითნებური „შეკვეცის“ და არაკოორდინირებულობის თვალსაზრისით. ასევე მნიშვნელოვანია ის გარემოებაც, რომ პრიორიტეტების დოკუმენტებისა და ბიუჯეტების პროექტების საჯარო განხილვები არ უნდა ატარებდეს ფორმალურ ხასიათს და არ უნდა შემოიფარგლებოდეს დაინტერესებულ პირთა ვიწ-

რო წრით, რაც ხელს შეუწყობს საბიუჯეტო პროცესის საწყისი ფაზის უფრო მეტ ტრანსპარენტობას და სამომავლო პროექტების კომპლექსურ პრიორიტეტიზაციას. ამასთან ერთად, გასათვალისწინებელია ისიც, რომ კონკრეტული საბიუჯეტო პროგრამის ეფექტურად შედგენა და გაწერა ვერ იქნება შედეგზე ორიენტირებული პროცესი, თუკი არ შეიქმნა საბიუჯეტო პროგრამების შესრულების პასუხისმგებლობის მყარი მექანიზმი, რაც უნდა იყოს მათი ეფექტიანად განხორციელების ერთ-ერთი მთავარი ამოსავალი პირობა და ინდიკატორი.

საბიუჯეტო პროგრამების შედგენის ერთ-ერთ საკანონმდებლო მოთხოვნად ბიუჯეტების კვარტალური განწერები წარმოადგენს, რაც ეხმარება შესაბამისი პროგრამის განმახორციელებელს მისთვის განკუთვნილი წლიური საბიუჯეტო ასიგნებების პერიოდებად განაწილებაში და, შესაბამისად, ეტაპობრივად ათვისებაში. აღნიშნული თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია კვარტალური განწერები ხორციელდებოდეს საბიუჯეტო ღონისძიებების (აქტივობების) სწორად დაგეგმვის პრინციპზე დაყრდნობით, რაც გამორიცხავს შესაბამისი პროგრამის განხორციელების პროცესში, ერთი მხრივ, თანხების კვარტალებს შორის უსისტემო „მოძრაობას” შესაბამისი ცვლილებების საფუძველზე, ხოლო მეორე მხრივ თვით საბიუჯეტო ღონისძიებებს შორის მათი ხშირი გადაანაწილების აუცილებლობას.

აღსანიშნავია, რომ საბიუჯეტო ასიგნებების გადაანაწილებას არეგულირებს საბიუჯეტო კოდექსი [1, მუხლი 31, 69, 92], რომელიც განიხილავს საბიუჯეტო ასიგნებათა გადანიწილების წესებს მხარჯავ დაწესებულებებს, საბიუჯეტო პროგრამებს, ქვეპროგრამებს და ღონისძიებებს შორის. კერძოდ, ერთი მხარჯავი დაწესებულებიდან სხვა დაწესებულებაზე ასიგნების გადაანაწილება მოითხოვს შესაბამის წლიურ ბიუჯეტში ცვლილების გატარებას, ხოლო მხარჯავი დაწესებულების პროგრამებს შორის თანხების გადაანაწილებისას დაწესებულება 5%-იანი შეზღუდვა წლიური ბიუჯეტის გადასახდელებთან მიმართებით, რაც ნიშნავს იმას, რომ: ა) იმ შემთხვევაში, თუ არსებობს პროგრამებს შორის ასიგნებათა გადაანაწილების საჭიროება წლიური ბიუჯეტით მხარჯავი დაწესებულებებისათვის დამტკიცებული გადასახდელების 5%-ის ზემოთ, ფინანსთა სამინისტრო ამზადებს ბიუჯეტში შესატანი ცვლილებების პროექტს; ბ) თუ გადასანაწილებელი თანხები წლიური ბიუჯეტით მხარჯავი დაწესებულებებისათვის დამტკიცებული გადასახდელების 5%-ის ფარგლებშია, ფინანსთა სამინისტრო ახდენს პროგრამებს შორის ასიგნებათა გადაანაწილებას, მხარჯავი დაწესებულების მიერ წლის განმავლობაში დასაბუთებული მიმართვის საფუძველზე. შევნიშნავთ, რომ ასიგნებათა გადაანაწილების წესი უფრო დაკონკრეტებულია აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკასთან მიმართებით, კერძოდ, რეგიონის მთავრობის შესაბამისი ნორმატიული აქტით დადგენილი წესი განსაზღვრავს რესპუბლიკური ბიუჯეტის ასიგნებათა გადაანაწილებას სპეციალური პრიორიტეტების კომისიის რეკომენდაციის საფუძველზე. მიგვაჩინია, რომ საბიუჯეტო პროგრამების დროულად და ეფექტურად განხორციელების თვალსაზრისით, უფრო მეტად მანვერირებადი უნდა იყოს საბიუჯეტო ღონისძიებებს შორის თანხების გადაანაწილება (ქვეპროგრამებისაგან განსხვავებით), რადგან ერთი ქვეპროგრამის ფარგლებში არსებული ღონისძიებები უფრო მეტად ახლოსაა ერთმანეთთან შინაარსობრივად და მათი განხორციელება უშუალოდაა დაკავშირებული მოკლევადიანი შუალედური შედეგის მიღწევასთან.

საბიუჯეტო პოლიტიკის იმპლემენტაციის მნიშვნელოვან ასპექტს სხვადასხვა დონის ბიუჯეტების არაფინანსური აქტივების ზრდისა და კლების, ანუ სხვაგვარად კაპიტალური ნაკადების მოძრაობის საკითხი წარმოადგენს, რომელშიც გადამწყვეტი მნიშვნელობა ასეთი ნაკადების რაციონალურ პროგ-

ნოზირებას უნდა მიეკუთვნოს. კერძოდ, შემომავალი კაპიტალური ნაკადების დაგეგმვა უნდა ითვალისწინებდეს საინვესტიციოდ მზადყოფი ობიექტების პრივატიზების შესაძლებლობის რეალურ ანალიზს და, შედეგად, საბიუჯეტო წლის განმავლობაში ყველა პოტენციურად მისაღებ კაპიტალურ ნაკადებს, ხოლო გამავალი კაპიტალური ნაკადების დაგეგმვა დაფუძნებული უნდა იყოს განსახორციელებელი კაპიტალური პროექტების სწორად შერჩევაზე, თანხების მომავალ საბიუჯეტო წლებს შორის რაციონალურ გადანაწილებასა და წინასწარი პროექტირებისათვის საჭირო თანხების გათვალისწინებაზე, აღნიშნული თვალსაზრისით ასევე ჯეროვანი ყურადღება უნდა მიექცეს კაპიტალური ტრანსფერების გამოყოფის დასაბუთებულობას და მიზანშეწონილობას.

საბიუჯეტო რესურსების ეფექტიანი და რაციონალური გამოყენების თვალსაზრისით, ნიშანდობლივია სახელმწიფო შესყიდვების სისტემის შემდგომი გაუმჯობესებისაკენ მიმართული ღონისძიებების გატარება, რაც მიზნად უნდა ისახავდეს ევროკავშირის შესყიდვების სისტემასთან დაახლოების გზით, სახელმწიფო საბიუჯეტო სახსრების რაციონალურ ხარჯვასთან ერთად, შესაბამისი საქონელ-მომსახურების ხარისხის ამაღლებასაც, რაც უზრუნველყოფს ფასი-ხარისხის ოპტიმალურ კომბინაციას და პოზიტიურ გავლენას მოახდენს სახელმწიფო შესყიდვების პროცესის ეფექტიანობაზე, ეს უკანასკნელი კი მიიღწევა ე.წ. ორეტაპიანი ელექტრონული ტენდერის პრაქტიკაში ინტენსიური გამოყენებით საბიუჯეტო დაწესებულებების მხრიდან, აღნიშნული სისტემის დახვეწის და შემდგომი განვითარების გზით.

აღსანიშნავია, რომ საბიუჯეტო პოლიტიკის განხორციელებაში სპეციფიკურ როლს ასრულებს საბიუჯეტო სისტემის ყველა დონეზე შექმნილი სარეზერვო ფონდები, რომლებიც იქმნება შესაბამისი ბიუჯეტებით გაუთვალისწინებელი გადასახდელების დასაფარავად [1, მუხლი 28, 67, 90]. აღსანიშნავია, რომ ზემოხსენებული ფონდები არ ექვემდებარება სახელმწიფო შესყიდვების შესაბამის ნორმებს და მათი გამოყენება ხორციელდება შესაბამისი უფლებამოსილი პირების/უწყების გადაწყვეტილებათა საფუძველზე, რაც გამორიცხავს აღნიშნული სახსრების გამოყენების მონიტორინგის შესაძლებლობას. ამდენად, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ასეთი ფონდების განკარგვის ტრანსპარენტობის მექანიზმის გაუმჯობესების საკითხის აქტუალიზება.

დასასრულ, სახელმწიფო ფინანსების მართვის თვალსაზრისით ასევე მნიშვნელოვანი ყურადღება უნდა მიექცეს საბიუჯეტო ნაშთის ცვლილების მექანიზმის სწორად გამოყენებას. მხედველობაში გვაქვს, ერთი მხრივ, საბიუჯეტო სისტემის ყველა დონეზე საბიუჯეტო ნაშთის მზარდი და არათანაბარ-ზომიერი დაგროვების, ხოლო მეორე მხრივ ბიუჯეტების „ხელოვნური“ დაბალანსებისათვის მისი გამოყენების არასასურველი ტენდენციები. ერთი მხრივ, საბიუჯეტო ნაკადების ოპტიმალური და მიზანმიმართული დაგეგმვა, ხოლო მეორე მხრივ მათი შესრულება ეფექტიანი ინდიკატორების გამოყენებით უნდა უზრუნველყოფდეს სხვადასხვა დონის ბიუჯეტების რაციონალურ და არა ხელოვნურ დაბალანსებას და სახელმწიფო, რეგიონული და მუნიციპალური ფინანსების ეფექტიანი მართვის მექანიზმის ამოქმედებით შესაბამისი საბიუჯეტო პრიორიტეტების და პროგრამების ეფექტიან იმპლემენტაციას.

დასკვნა

ამრიგად, საქართველოს გარდამავალი ეკონომიკის მიმდინარე ეტაპზე, სახელმწიფო ფინანსების მართვა მოითხოვს კომპლექსურ-ანალიტიკურ მიდგომას, საბიუჯეტო სისტემის წინაშე არსებული მწვავე საკითხების დროულ იდენტიფიცირებას და შესაბამისი პოლიტიკის გამტარებელთა მხრიდან მათზე

დაუყოვნებლივ რაციონალურ რეაგირებას, რაც დაკავშირებულია პროგრამული ბიუჯეტირების საკვანძო პრობლემებთან და რომელთა გადაწყვეტაც მაკრო-ეკონომიკური და მაკროფინანსური წონასწორობის შენარჩუნების აუცილებელი წინაპირობაა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს საბიუჯეტო კოდექსი.
2. Modern Public Finance, Edited by John M. Quigley and E. Smolensky. 1994. Cambridge, Massachusetts, London, “Harvard University Press”, 352 p.
3. Arye L. Hillman. 2009. Public Finance and Public Policy (Responsibilities and Limitations of Government). New York, “Cambridge University Press”, 859 p.
4. Irene S. Rubin. 2010. The Politics of Public Budgeting (Getting and Spending, Borrowing and Balancing). Washington, “CQ Press”, 330 p.
5. Tanzi V. 2011. Government versus Markets (The Changing Economic Role of the State). New York, “Cambridge University Press”, 376 p.

Besik Bolkvadze
PhD in Economics
Associate Professor at Batumi
Shota Rustaveli State University

ABOUT SOME PROBLEMATIC ISSUES OF THE BUDGETARY POLICY (Expanded Summary)

The article is dedicated to the most important issues of the country’s public finance as follows: frequency of budgetary changes, program budgeting, budgetary planning and analysis of its fulfillment, public budget considerations, quarterly breakdowns, distribution of budgetary assignments, projection of capital flows, reserve funds, change of budgetary remaining amount. The work suggests author’s opinions towards abovementioned problematic issues.

At every stage of economic development of the country, as it is well known, the key priorities of the economic policy, in the sphere of public finance, are fiscal decisions and their effectiveness that are depicted in the implementation of the budgetary policy. Rational budgetary policy is to be directed towards the economic grows and sustainable development, on the one hand, and at the same time it must provide sound business environment with the keeping of relevant budgetary-taxation mechanism, on the other hand.

It should be noted that formation and functioning of the effective and efficient budgetary system is considered to be result-oriented only in terms of compliance with the state socio-economic strategy and coherence of the state financial management. In this regard, permanent improvements of the budgetary policy is of macro prime importance as the management of public finance is a complex phenomenon and is linked with integrated institutional tissue of public functions implementation.

In transition phase of economy the budgetary system of the country experienced significant systematic changes and challenges from reformation point of view that provided systematization of regulatory norms of budgetary system and arrangement, institutionalization of budgetary process, unification of budgetary classifications, rationalization of budgetary accounting and accountability, regulation of public expenditures, relative optimization of inter-budgetary financial flows, standardization of the budgetary mechanism with taking into

consideration of international practices, coordination with priorities of budgetary cycle. In spite of the abovementioned positive changes the perfection of budgetary system remains as the main challenge of the budgetary policy because in the process of its working out and implementation consistently originate some disproportions and discrepancies that raise in the foreground the task of identification and solution of problematic budgetary topics.

The article considers the most problematic and topical issues of the contemporary state budgetary policy of Georgia, where the role of public finance management is underlined, negative impact of frequency of budgetary changes is given, importance of program budgeting facilitation is considered, budgetary classification and real projections issues are discussed, significances of inevitability of budgetary programs and subprograms assessment are reasoned, budgetary assignment rules and regulations are analyzed, peculiarities of capital projects and respective flows are characterized, issues of state procurement system, special reserve funds and changes of budgetary remaining amount are also accented.

Thus, the management of public finance in transition economy of Georgia requires complex and systematic approach and timely responses by relevant policy implementation persons who are responsible for resolving core problematic budgetary issues which themselves are connected with principal problems of program budgeting and present the inevitable prerequisites of macroeconomic and macro finance equilibrium.

საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები
INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

Анзор Кураташвили

*Доктор экономики, Профессор факультета
Бизнестехнологий Грузинского технического
университета*

**СОЦИАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННАЯ РЫНОЧНАЯ ЭКОНОМИКА
И КРИТЕРИЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ МЕЖДУНАРОДНОГО БИЗНЕСА**

Аннотация

В научном труде рассматриваются сущность и специфические особенности социально ориентированной рыночной экономики, и с учетом этого предлагается критерий эффективности международного бизнеса.

В частности, в научном труде отмечается, что сущность социально ориентированной рыночной экономики заключается в функционировании такой рыночно-экономической системы, для которой характерны одновременно стремление к получению максимальной прибыли и социальная ориентация.

Что касается специфических особенностей социально ориентированной рыночной экономики, то они также проявляются одновременно в стремлении к получению максимальной прибыли и в социальной ориентации.

Притом необходимо отметить, что хотя социально ориентированная рыночная экономика родилась в условиях капитализма, которому свойственна чисто экономическая направленность его функционирования – стремление к получению максимальной прибыли, т.е. хотя капитализму свойственно господство денег, рынка, прибыли, капитала над человеком, но само рождение социально ориентированной рыночной экономики является, с одной стороны, вынужденным «модифицированием» капиталистической системы, направленной на спасение капитализма, а, с другой стороны, социально ориентированная рыночная экономика является закономерным (хотя для многих неосозанным) проявлением Философии социальной цели.

Вместе с тем, важно обратить здесь внимание на то, что хотя Философия социальной цели, как закономерность общественно-государственного развития, эволюционным путем пробивает себе дорогу, однако это происходит очень медленно и с преодолением огромных препятствий, ибо свойственное капитализму – господство денег, господство рынка, прибыли, капитала над человеком, без борьбы никогда не сдает свои позиции.

Поэтому, без вмешательства государства в функционирование экономики и бизнеса, а также – в функционирование общественной жизни в целом, без вмешательства государства, исходящего из интересов народа, невозможна эффективная социальная ориентация рыночной экономики.

Исходя из всего вышеотмеченного, критерием эффективности международного бизнеса и международных экономических отношений вообще, в условиях социально ориентированной рыночной экономики следует рассматривать не только экономическую, но и, прежде всего, социальную результативность международного бизнеса и международных экономических отношений в целом.

Ключевые слова: *Социально ориентированная рыночная экономика, Философия социальной цели, Теория верховенства интересов народа, Теория сбалансированности прав и ответственности должностных лиц, Критерий эффективности международного бизнеса и международных экономических отношений в целом.*

Введение

Постановка проблемы. Социально ориентированная рыночная экономика, *наряду с определяющей экономической целью рыночных отношений*, предполагает социальную ориентацию рыночно-экономической системы, что является показателем сущностной природы социально ориентированной рыночной экономики и ее определяющей специфической особенностью.

В связи с этим, безусловный научный, политический и практический интерес представляет собой исследование проблем социально ориентированной рыночной экономики, и на этой основе – исследование проблем международного бизнеса и международных экономических отношений в целом, и, *в частности*, определение критерия эффективности международного бизнеса.

Именно этим обусловлена принципиальная важность и актуальность данной темы исследования.

Анализ последних исследований. Анализ научных исследований свидетельствует о том, что фактически не встречаются научные труды, в которых проблемы международного бизнеса и международных экономических отношений в целом, рассматривались бы с учетом функционирования социально ориентированной рыночной экономики, и, *тем более*, чтобы в связи с этим имело бы место определение критерия эффективности международного бизнеса.

Следовательно, предложенная автором тема исследования, *безусловно*, имеет особое значение.

Цель и задачи исследования. Целью данного исследования является внедрение в качестве критерия эффективности международного бизнеса в условиях социально ориентированной рыночной экономики – не только экономической, но и, *прежде всего*, социальной результативности бизнеса и международных экономических отношений в целом.

Задачей научного исследования является обоснование необходимости внедрения в качестве критерия эффективности международного бизнеса в условиях социально ориентированной рыночной экономики – не только экономической, но и, *прежде всего*, социальной результативности бизнеса и международных экономических отношений в целом.

Научная новизна. Главной новизной научного исследования является определение и рассмотрение в качестве критерия эффективности международного бизнеса в условиях социально ориентированной рыночной экономики – не только экономической, но и, *прежде всего*, социальной результативности бизнеса и международных экономических отношений в целом.

Изложение основного материала

Социально ориентированная рыночная экономика, *а, точнее*, как было принято называть ранее, т.е. изначально – социальное рыночное хозяйство или социальная рыночная экономика, как теоретически, так и практически родилась в Европе [1; с. 15, 21, 22 и др.; 2, с. 164, 338 и др.; и др.].

Следовательно, вполне закономерно и совершенно неудивительно, что Европейский Союз характеризуется социально ориентированной рыночной экономикой.

Притом, именно социальная ориентация рыночной экономики является той притягательной силой, которая вызывает стремление многих государств к Европейскому Союзу, хотя это вовсе не отрицает существование социальной

ориентации рыночной экономики и в некоторых других государствах – в государствах, находящихся вне Европейского Союза.

В связи с социально ориентированной рыночной экономикой, необходимо отметить, что хотя она родилась в условиях капитализма, которому, *даже независимо от уровня жизни народа*, свойственна чисто экономическая направленность – стремление к получению максимальной прибыли, которому свойственно господство денег, господство рынка, господство прибыли, господство капитала над человеком, но само рождение социально ориентированной рыночной экономики, *по моему глубокому убеждению*, является, с одной стороны, вынужденным «модифицированием» капиталистической системы, направленной на спасение капитализма, а, с другой стороны, социально ориентированная рыночная экономика является закономерным – *хотя в начале она и была неосознанным, и даже ныне для многих является неосознанным* – проявлением Философии социальной цели [3; и др.], ибо человечество на основе созданных профессором Альфредом Кураташвили – Философия социальной цели, Теории верховенства интересов народа [4; и др.] и Теории сбалансированности прав и ответственности должностных лиц [5; и др.], закономерно и неминуемо движется и будет двигаться к построению Истинно человеческого общества и Истинно человеческого государства, теории которых также созданы профессором Альфредом Кураташвили [6; 7; 8; и др.].

Вместе с тем, хотя Философия социальной цели, как закономерность общественно-государственного развития, эволюционным путем пробивает – *и будет пробивать* – себе дорогу, однако это происходит очень медленно и с преодолением огромных препятствий, притом, *порой*, с преодолением даже искусственно создаваемых больших препятствий, ибо господство денег, господство рынка, господство прибыли, господство капитала, свойственное капитализму, без борьбы никогда не сдает свои позиции.

Поэтому, принципиально важно отметить, что без вмешательства государства в функционирование экономики и общественной жизни, исходящего из интересов народа, не только невозможна неуклонная социальная нацеленность развития общества и государства, но и неосуществима эффективная социальная ориентация рыночной экономики, ибо сущность социально ориентированной рыночной экономики заключается в функционировании такой рыночно-экономической системы, для которой характерны одновременно стремление к получению максимальной прибыли и социальная ориентация [9; и др.].

Следовательно, актуальность и принципиальная значимость проблемы государственного управления и регулирования экономики и общественной жизни в целом все более возрастает на современном этапе общественной жизни, что обусловлена, *прежде всего*, тем, что мировой экономический кризис создал большие сложности для решения социальных проблем и, *соответственно*, для практической реализации социальной ориентации рыночно-экономической системы.

В связи с этим, особую актуальность приобретает исследование теоретических проблем социально ориентированной рыночной экономики.

Для углубленного научного исследования этих проблем, *на мой взгляд*, необходимо, *прежде всего*, определение сущности социально ориентированной рыночной экономики, выявление специфических особенностей данной рыночно-экономической системы и ее отличий от рыночной экономики в традиционном понимании.

Необходимо отметить, что, *по моему глубокому убеждению*, в термине “рыночная экономика” должно подразумеваться, с одной стороны, экономика, нацеленная на получение максимальной прибыли, с использованием многооб-

разных форм ее рыночной организации, а, с другой стороны, – экономика, в которой главная роль принадлежит рыночным механизмам.

При этом, под рыночной экономикой фактически подразумевается всеобщий характер рынка – рыночных отношений, что свойственно капитализму, т.е. в термине “рыночная экономика” в современном понимании фактически подразумевается капиталистическая рыночная экономика, так как иначе невозможно объяснить содержание перехода к рыночной экономике, тогда как рынок – *рыночные отношения* – и, соответственно, рыночная экономика не являются характерными лишь для капитализма.

Таким образом, рыночная экономика в том понимании, которое реально подразумевается в данном термине в современных условиях, *по моему глубокому убеждению*, должна называться экономикой, регулируемой преимущественно рынком.

Что касается социально ориентированной рыночной экономики, то она подразумевает:

Во-первых, необходимость использования многообразных форм рыночной организации и регулирующей роли рыночных механизмов.

И, во-вторых, социально ориентированная рыночная экономика подразумевает необходимость правового и организационного вмешательства государства при максимальном сохранении возможной свободы предпринимателей.

Таким образом, проведенные мной научные исследования давно привели к логическому выводу о том, что сущность социально ориентированной рыночной экономики, как уже отмечалось мной выше, заключается в функционировании такой рыночно-экономической системы, для которой характерны одновременно стремление к получению максимальной прибыли и социальная ориентация [9; 10; 11; 12; и др.].

Вместе с тем, что касается специфических особенностей социально ориентированной рыночной экономики, то они, *наряду с сущностью данной рыночно-экономической системы*, также проявляются одновременно в стремлении к получению максимальной прибыли и в социальной ориентации.

Важно особо отметить, что для практической реализации сущностной природы социально ориентированной рыночной экономики, с учетом специфики ее функционирования, *по моему глубокому убеждению*, принципиальное значение имеет правовое обеспечение отмеченной рыночно-экономической системы, что может быть обеспечено лишь государственной властью в процессе государственного управления.

Таким образом, социально ориентированная рыночная экономика характеризуется регулирующей и управляющей ролью государства в функционировании экономической жизни общества, без чего практическая реализация интересов народа неосуществима.

Следовательно, трудно согласится с теорией Адама Смита, согласно которому интересы народа будто бы осуществляются автоматически, в результате действия «невидимой руки» рынка [13, с.332].

Важно обратить здесь особое внимание и на то, что, *по моему глубокому убеждению*, даже государственное регулирование экономики само собой не может означать и не означает ее социальную ориентацию, так как государство, в зависимости от целевой направленности функционирования общественно-государственной системы [3; и др.], может регулировать экономику не только исходя из социальной цели, а даже наоборот, т.е. государство может регулировать экономику также исходя лишь из экономической цели, и оно (государство) может фактически не учитывать необходимость ее социальной ориентации.

Поэтому, в связи с суждением о регулирующей и управляющей роли государства в функционировании экономики, *на мой взгляд*, прежде всего, следует конкретно обратить внимание на необходимость регулирования государством рыночной экономики не только с точки зрения ее экономической эффективности, но и с целью ее социальной ориентации, ибо государственное регулирование фактически может даже противоречить социальной ориентации рыночной экономики.

Вместе с тем, в связи с суждением о регулирующей и управляющей роли государства в функционировании экономики, считаю необходимым обратить здесь внимание также на то, что правовое дерегулирование экономики со стороны государства – как одна из важнейших форм ее государственного регулирования и государственного управления, в определенных конкретных условиях может способствовать эффективному функционированию рыночной экономики, как с точки зрения экономической эффективности, так и с точки зрения практической реализации социальной ориентации рыночно-экономической системы, ибо правовое дерегулирование экономики государством представляет собой именно одну из важнейших форм ее государственного регулирования и государственного управления, так как и дерегулирование экономики регулируется государством [9, с. 30-31].

Что же касается международного бизнеса и международных экономических отношений в целом, то в условиях социально ориентированной рыночной экономики, *на основе Философии социальной цели и с учетом социальной ориентации данной рыночно-экономической системы*, в качестве критерия эффективности международного бизнеса необходимо рассматривать – не только экономическую, но и, *прежде всего*, социальную результативность бизнеса и международных экономических отношений в целом.

Следовательно, в условиях социально ориентированной рыночной экономики, не только в решении внутригосударственных проблем, но и в решении проблем в сфере международного бизнеса и международных экономических отношений в целом, государственная власть должна руководствоваться не узкоэкономическими интересами, а должна она основываться именно на Философии социальной цели, *а значит*, должна исходить из интересов народа, *и должна она (государственная власть) учитывать необходимость социальной ориентации данной рыночно-экономической системы*.

Решение же вышеотмеченной задачи возможно лишь путем эффективного использования государственной властью правового фактора в интересах народа.

Выводы

Все вышеизложенное приводит к логическому выводу о том, что в условиях социально ориентированной рыночной экономики, в качестве критерия эффективности международного бизнеса необходимо рассматривать – не только экономическую, но и, *прежде всего*, социальную результативность бизнеса и международных экономических отношений в целом.

Использованная литература

1. Эрхард Л. 1991. Благосостояние для всех. – М.: Начала – Пресс.
2. Эрхард Л. 1993. Полвека размышлений: Речи и статьи. – М.: Руссико: Ордынка.
3. Кураташвили Альфред А. 2003. Философия социальной цели. *Принципиально новое научное направление – исходная теоретическая основа формирования и функционирования истинно человеческого общества и государства* (моног-

рафия на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс».

4. Кураташвили Альфред А. 2003. **Теория верховенства интересов народа. Принципиально новое научное направление и системообразующая теория управленческого права, правовой системы истинно человеческого общества и социально-экономических наук в целом** (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс».

5. Кураташвили Альфред А. 2003. **Теория сбалансированности прав и ответственности должностных лиц. Принципиально новое научное направление – необходимая научная основа защиты интересов человека и социально-экономического прогресса** (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс».

6. Кураташвили Альфред А. 1998. **Теория истинно человеческого – классического (образцового) – общества**. Труды Грузинского технического университета, 1998, №3 (419). Тбилиси: Издательство «Технический университет».

7. Кураташвили Альфред А. 1999. **Социально-экономическая теория будущего – истинно человеческого общества**. Известия Академии наук Грузии. Серия экономическая. Том 7, 1999, №1-2. Тбилиси: "Мецниереба".

8. Кураташвили Альфред А. 1999. **Альтернативное представление об ориентации общества и государства**. BULLETIN "Medicine, Science, Innovation and Business New" ("Новости медицины, науки, инновации и бизнеса – голос профессионалов и бизнесменов США, СНГ и других стран мира"). Volume 6, Number 10 (60), October, New York, USA.

9. Кураташвили Анзор А. 2008. **Социально ориентированная рыночная экономика и влияние правового фактора на ее эффективное функционирование** (монография на грузинском языке). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс».

10. Кураташвили Анзор А. 1998. **Социально ориентированные рыночные отношения и правовой фактор**. Труды Грузинского технического университета. № 5 (421). Тбилиси: Издательство "Технический университет", 1998, с. 132-133.

11. Кураташвили Анзор А. 1999. **Рыночная экономика и правовой фактор**. BULLETIN "Medicine, Science, Innovation and Business New" ("Новости медицины, науки, инновации и бизнеса – голос профессионалов и бизнесменов США, СНГ и других стран мира"). Volume 6, Number 7 (57), July, New York, USA, p. 6.

12. Kuratashvili Anzor. 2001. **Socially Orientated Market Economy: Contradictions and the Ways of their Overcoming**. International Scientific Journal "Progress", 2001, №1-2. Tbilisi: International Publishing House "Progress", p.53-56.

13. Смит А. 1962. **Исследование о природе и причинах богатства народов**. М.: Издательство социально-экономической литературы,

Anzor Kuratashvili

*Doctor of Economics, Professor of the Faculty
of Business Technologies of the Georgian Technical University*

SOCIALLY ORIENTED MARKET ECONOMY AND THE CRITERION OF EFFECTIVENESS OF INTERNATIONAL BUSINESS

Expanded Summary

Socially oriented market economy, along with the defining economic goal of market relations, assumes a social orientation of the market-economic system, which is an indicator of the essential nature of a socially-oriented market economy and its defining specific feature.

In this regard, absolute scientific, political and practical interest is the study of problems of a socially oriented market economy, and on this basis - the study of international business problems and international economic relations in general, and, in particular, the definition of the criterion for the effectiveness of international business.

This is the reason for the fundamental importance and relevance of this research topic.

The analysis of scientific research indicates that in fact there are no scientific papers in which the problems of international business and international economic relations as a whole would be considered taking into account the functioning of a socially oriented market economy and, moreover, that in this connection there would be a definition criterion of the effectiveness of international business.

Therefore, the subject of the research proposed by the author, of course, is of particular importance.

The purpose of this study is to introduce international business as a criterion of efficiency in a socially oriented market economy, not only economic, but, above all, the social performance of business and international economic relations in general.

The task of scientific research is to justify the need to introduce international business as a criterion of efficiency in a socially oriented market economy, not only economic, but, above all, the social performance of business and international economic relations in general.

The main novelty of scientific research is the definition and consideration as a criterion for the effectiveness of international business in a socially oriented market economy - not only economic, but, above all, the social performance of business and international economic relations in general.

Scientific work considers the essence and specific features of a socially oriented market economy, and taking into account this, a criterion for the effectiveness of international business is proposed.

In particular, in scientific work it is noted that the essence of a socially oriented market economy lies in the functioning of such a market-economic system, for which both the desire for maximum profit and social orientation are characteristic.

As for the specific features of a socially oriented market economy, they also manifest simultaneously in striving for maximum profit and in social orientation.

Moreover, it should be noted that although a socially oriented market economy was born in conditions of capitalism, which is characterized by a purely economic orientation of its functioning - the desire to obtain maximum profit, i.e. although capitalism is characterized by the domination of money, market, profit, capital over man, but the very birth of a socially oriented market economy is, on the one hand, the forced "modification" of the capitalist system aimed at saving capitalism, and, on the other hand, a socially oriented market economy a natural (although for many unaware) manifestation of philosophy of the social goal.

At the same time, it is important to pay attention here to the fact that, although the philosophy of the social goal, as the pattern of social-state development, is making its way through the evolutionary path, however it is very slow and with the overcoming of huge obstacles, because capitalism inherent in capital domination of money, market dominance, profit, capital over a person, without a fight, never surrenders its position.

Therefore, it is of fundamental importance to note that, without state interference in the functioning of the economy and public life based on the interests of the people, not only the steady social orientation of the development of society and the state is impossible, but the effective social orientation of the market economy is unfeasible, too, because the essence of a socially oriented market economy lies in the functioning of such a market-economic system, which is characterized by a simultaneous desire for maximum profit and social orientation.

Consequently, the urgency and fundamental importance of the problem of state management and regulation of the economy and public life as a whole is increasingly growing at the present stage of public life, which is primarily due to the fact that the global economic

crisis has created great difficulties for solving social problems and, accordingly, for practical implementation of the social orientation of a market-economic system.

As for a socially oriented market economy, it implies:

First, the need to use a variety of forms of market organization and the regulatory role of market mechanisms

And, secondly, socially-oriented market economy implies the need for legal and organizational intervention of the state with maximum preservation of the possible freedom of entrepreneurs.

Thus, the scientific research conducted by the author has long led to the logical conclusion that the essence of a socially oriented market economy and its specific features, as noted above, is the functioning of a market-economic system characterized by a desire to maximize profits and social orientation.

It is important to emphasize that for the practical implementation of the essential nature of a socially-oriented market economy, taking into account the specifics of its functioning, the legal provision of the noted market-economic system is of fundamental importance, which can be ensured only by state power in the process of state management.

Thus, a socially oriented market economy is characterized by the regulatory and managing role of the state in the functioning of the economic life of the society, without which the practical realization of the interests of the people is not feasible.

It is important to pay special attention here to the fact that even state regulation of the economy by itself can not mean and does not mean its social orientation, since the state, depending on the target orientation of the functioning of the social-state system, can regulate the economy not only on the basis of social goals, and even vice versa, i.e. the state can regulate the economy also based only on the economic goal, and it (the state) can actually not take into account the need for its social orientation.

Therefore, in connection with the judgment of the regulatory and managing role of the state in the functioning of the economy, it is first of all necessary to pay particular attention to the need for the state to regulate the market economy not only in terms of its economic efficiency, but also for the purpose of its social orientation, it may even contradict the social orientation of the market economy.

As for international business and international economic relations in general, in terms of socially-oriented market economy, on the basis of the philosophy of the social goal and taking into account the social orientation of this market-economic system, as a criterion for the effectiveness of international business it is necessary to consider not only economic, but, above all, the social performance of business and international economic relations in general.

Proceeding from all the above, the criterion for the effectiveness of international business and international economic relations in general, in a socially oriented market economy, should be considered not only economic, but, first of all, the social effectiveness of international business and international economic relations in general.

ანზორ კურატაშვილი

*ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის
ბიზნესტექნოლოგიების ფაკულტეტის პროფესორი*

**სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკა
და სამართაშორისო ბიზნესის ეფექტიანობის კრიტერიუმები**

გრცელი რეზიუმე

სამეცნიერო ნაშრომში განხილულია სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის არსი და სპეციფიკური თავისებურებანი, და ამის გათვალისწინებით

ლისწინებით შემოთავაზებულია საერთაშორისო ბიზნესის ეფექტიანობის კრიტერიუმი.

კერძოდ, სამეცნიერო ნაშრომში აღნიშნულია, რომ სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის არსი მდგომარეობს ისეთი საბაზრო-ეკონომიკური სისტემის ფუნქციონირებაში, რომლისთვისაც დამახასიათებელია ერთდროულად სწრაფვა მაქსიმალური მოგების მიღებისაკენ და სოციალური ორიენტაცია.

რაც შეეხება სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის სპეციფიკურ თავისებურებებს, ისინი ასევე გამოვლინდება მაქსიმალური მოგების მიღებისაკენ სწრაფვით და ერთდროულად სოციალური ორიენტაციით.

ამასთანავე, აუცილებელია აღინიშნოს, რომ თუმცა სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკა დაიბადა კაპიტალიზმის პირობებში, რომლისთვისაც დამახასიათებელია მისი ფუნქციონირების წმინდა ეკონომიკური მიმართულება – სწრაფვა მაქსიმალური მოგების მიღებისაკენ, ანუ თუმცა კაპიტალიზმისათვის დამახასიათებელია ფულის, ბაზრის, მოგების, კაპიტალის ბატონობა ადამიანზე, მაგრამ თვითონ სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის დაბადება წარმოადგენს, ერთი მხრივ, კაპიტალისტური სისტემის იძულებით “მოდერნიზირებას”, მიმართულს კაპიტალიზმის გადასარჩენად, ხოლო, მეორე მხრივ, სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკა წარმოადგენს სოციალური მიზნის ფილოსოფიის კანონზომიერ (თუმცა ბევრისთვის გაუცნობიერებელ) გამოვლინებას.

ამასთან ერთად, მნიშვნელოვანია ყურადღების გამახვილება იმაზე, რომ თუმცა სოციალური მიზნის ფილოსოფია, როგორც საზოგადოებრივ-სახემწიფოებრივი განვითარების კანონზომიერება, ევოლუციური გზით იკვლევს გზას, მაგრამ ეს ხდება ძალიან ნელა და დიდი წინააღმდეგობების გადალახვით, რამეთუ კაპიტალიზმისთვის დამახასიათებელი – ფულის ბატონობა, ბაზრის ბატონობა, მოგების ბატონობა, კაპიტალის ბატონობა ადამიანზე, ბრძოლის გარეშე არასოდეს არ თმობს თავის პოზიციებს.

ამიტომ, ეკონომიკისა და ბიზნესის ფუნქციონირებაში, და აგრეთვე მთლიანად საზოგადოებრივი ცხოვრების ფუნქციონირებაში, ხალხის ინტერესებიდან გამომდინარე, სახელმწიფოს ჩარევის გარეშე, შეუძლებელია საბაზრო ეკონომიკის ეფექტიანი სოციალური ორიენტაცია.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, საერთაშორისო ბიზნესის და საერთოდ საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების ეფექტიანობის კრიტერიუმად, სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის პირობებში უნდა განიხილებოდეს საერთაშორისო ბიზნესის და მთლიანად საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების არა მხოლოდ ეკონომიკური, არამედ აგრეთვე, უპირველეს ყოვლისა, სოციალური შედეგიანობა.

მკვლევართა და დოქტორანტიების სამეცნიერო ნაშრომები
SCIENTIFIC WORKS OF UNDERGRADUATES AND DOCTORAL STUDENTS

Vakhtang Chkareuli

PhD Candidate in Economics. Ivane Javakhishvili Tbilisi

State University - Department of Macroeconomics.

Ministry of Finance of Georgia - Public Internal Control Department

**ESSENTIALS OF ECONOMIC FREEDOM AND ITS INFLUENCE ON ECONOMIC
DEVELOPMENT
(EMPIRICAL STUDY ON THE CASE OF GEORGIA)**

აღნიშნული სტატია იბეჭდება შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ დაფინანსებული phd2016=145 საგრანტო პროექტის ფარგლებში.

Summary

In this paper, we will investigate the most essential ingredients for strengthening and developing economically free environment. There is shown a systemic link between economic freedom and economic growth on the case of Georgia. Our empirical results, based on different econometric modelling techniques reveal positive relation between economic freedom and real GDP growth.

Key Words: *Economic Freedom, GDP Growth, Private Property, Corruption, Fiscal Health.*

Introduction - The Concept of Economic Freedom

For to be free is not merely to cast off one's chains, but to live in a way that respects and enhances the freedom of others - Nelson Mandela (Long Walk to Freedom)

Freedom is equally necessary condition for success in life, society and business. It is one of the basic needs of every individual and has a key role for human, social, economic and political development. In its broad understanding, freedom means the existence of choices. When we are forced to do things or not to do, we don't have that many choices and are not allowed to make our own decisions. Economic freedom empowers individuals giving them more options and choices. The only prerequisite of their success/fail is their personal effort and ability.

There is no official definition to economic freedom, however, most economists (and not only) agree that economic freedom includes the freedom to choose and supply resources, high competition level in all sectors of economy, the right to trade freely and the right to secure legally obtained property by invasions of any other side.

The report of Heritage Foundation (2004 p. 50) describes economic freedom as: "... the absence of government coercion or constraint on the production, distribution, or consumption of goods and services beyond the extent necessary for citizens to protect and maintain liberty itself."

Economic freedom is the fundamental right of every individual to utilize their own "human resources" the way they fit. The most essential aspects of economic freedom are personal choice, voluntary exchange, freedom to compete and protection of individuals and private property.

People are often confused to separate economic freedom from political and civil liberties. Political liberty means that citizens are free to vote, lobby and choose among candidates, elections are competitive and fair, while civil liberty encompasses freedom of the press and the rights of individuals to assemble or hold alternative religious views and etc. [Gwartney and Lawson 2003, 405-409]

For gaining high levels of freedom (individual, political, economic etc.) governmental institutions should not discriminate either or in favor of people unrelated to individual merit, government decision making must be characterized by openness and transparency and the resource allocation should be based on the free market incentives (open competition).

Another important issue is to define the role of government in this layout. Generally, state action or government control that interferes with individual autonomy limits economic freedom, but the goal should not be simply an absence of government coercion. Government must do something that the market cannot do for itself, namely, to determine, arbitrate and enforce the rules of the “game”.

It is important to distinguish the day-to-day activities of people from the general customary and legal framework. The day-to-day activities are like the actions of participants in a game when they are playing it and the framework - the rules of the game they play. And just as a good game requires acceptance of the rules by participants and an umpire to interpret and enforce them, so a good society requires that its members agree on the general terms and conditions. The need for government arises in these respects.

Body of Paper - Key Ingredients of Economic Freedom

There may be discussed many factors (economic and non-economic) which can influence on an overall level of economic freedom. As it was mentioned above the most essential aspects of economic freedom are personal choice, voluntary exchange, freedom to compete and protection of individuals and private property.

Generally, one can be considered as an economically free when 1) he/she has many choices 2) his/her personal choice does not violate the identical rights of others, namely, do not discriminate other people’s choices. Everything foreword is based on this principle. Let’s discuss key elements for gaining, improving and developing economic freedom.

Property Rights – can be considered as the basic ingredient for economic freedom. This element assesses the extent to which a country’s legal framework allows individuals to freely accumulate private property, secured by clear laws that are enforced effectively by the government. Mostly, it provides quantifiable measure of the degree to which a country’s laws protect private property rights. We have to consider physical and intellectual property rights under this element.

Judicial Effectiveness – In its narrower sense, justice is fairness. It is something that must protect the rights of citizens against any unlawful acts by others whether it is government or any other part of the society. First of all, it requires efficient judicial systems, which are fair and ensure that laws are fully respected. A fair and independent judicial branch is one of the essentials for democratic system. It requires not only freedom for judges to make case decisions without influence, but also recognition of the judicial branch as a co-equal branch of government responsible for governing itself and accountable to the public.

Transparency – We can define transparency as increased flow of timely and reliable economic, social and political information which is accessible to all relevant stakeholders. It is a multifaceted concept that is often conflated with accountability, corruption, impartiality and rule of law. Economic and institutional transparency is about e-government, access to information laws, transparency in budget process, transparency of policy and transparency of public sector. Generally, openness can drive effectiveness, as involving more people can bring greater insight, avoid arrogance and defective decision making. Transparency and openness

raises accountability, giving parliament, the press and the public tools to hold government to account.

Corruption – in many different papers we can find that corruption reduces economic performance. Still, some people consider corruption as a way to overcome cumbersome bureaucratic constraints, inefficient provision of public services and rigid laws, especially when governmental institutions are weak and show too weak performance. It can affect output positively in a short run period in very exceptional cases. Despite of above mentioned, it's widely recognized that corruption hinders economic growth in a long term period. The most dangerous issue is that it can affect resource misallocation when decisions on how public funds will be misallocated follows from the possibility that a corrupt decision-maker will consider potential corruption payments as one of the decision criteria. [Pironi and d'Agostino 2013, 54-59]

Fiscal Performance – The main source for any of the government to generate revenues is a sound tax policy. Shifting tax burden can clearly describe economic reaction to applied changes as it will cause changes in prices and output.⁵

We can easily show how taxes affect outputs, let's look at the main macroeconomic model for GDP:

$$Y = C + I + G + NX$$

Where Y - is output, C - is consumption, G - is government expenditures and NX - is net exports. Different studies show that consumption typically takes the biggest part in GDP. If we lower the taxes, it will in turn raise disposable incomes of people, allowing the consumer to spend additional sums, thereby, increasing GDP. Reducing taxes will push the aggregate demand as consumers demand more goods and services with their higher disposable incomes. On the other hand, supply side tax cuts are aimed to stimulate capital formation. To summarize above mentioned, it is a common belief that reducing marginal tax rates would spur economic growth, the idea is that lower tax rates will give people more after-tax income that could be used to buy more goods and services.

Other confusing issue discussing country's fiscal performance is Government Spending. There can be discussed not so few circumstances in which lower levels of government spending would enhance economic growth or higher levels of government spending would be more desirable. Presumably, if government spending is zero and there is no government at all, there would be very little economic growth because enforcing contracts, protecting property and developing an infrastructure would be very difficult. In other words, some government spending is necessary for successful operation of the rule of law.

Open Markets – one of the most important factors to reach high levels of economic freedom is a Free Market. Mainly, it includes three important sub-factors: a) trade freedom, b) investment freedom, c) financial freedom.

Even today, we often hear that markets must be controlled to avoid economic disparity and unfair outcomes. It's clear that free market is the most frightening thing for politicians just because at its roots they cannot control it. In a true free market, buyers and sellers conduct their businesses without any government regulation, but there is continuing debate among politicians and economists about how much government regulation is necessary in the economy. Those who are in charge of less regulation argue that removing restrictions (free market) will force businesses to protect consumers providing superior products and services and creating affordable prices for everyone. [Rode 2012, 95-100].

⁵ If a tax is levied on a non-price sensitive good or service (e.g. bread, cigarettes etc.) it would not lead to big changes such as for example unemployment growth.

Economic Freedom and Economic Development - Empirical Study on the Case of Georgia

Adam Smith, Douglass North, Arthur Lewis, John Stuart Mill, Frederic Bastiat, this is an incomplete list of all-time greatest economists who argued that perfection of markets are the most important for economic prosperity and growth. Classical approach in economics highlights that the presence and perfection of markets increases competition and efficiency.⁶

In this chapter we will show how economic freedom raises living standards and improves economic development. Firstly, we will build a model to show how economic freedom affects economic growth.

Empirical study is based on the case of Georgia. Data used in the study covers 1995 - 2016 period. It consists of five different variables and is collected from three main sources. The first variable is Economic Freedom Index Rate (by Heritage Foundation), which is collected from the official web page of the Heritage Foundation. Real GDP, Inflation Rate, Budget Deficit and Expenditures on Education are collected from the official web page of National Bank of Georgia and National Statistics Office of Georgia (See Table I).

Table I

<i>Year</i>	<i>Overall Index</i>	<i>Budget Deficit/Real GDP</i>	<i>Real GDP</i>	<i>Real Expenditures on Education</i>	<i>Inflation Rate</i>
1996	44.1	-0.067	5334.440	2.695	0.394
1997	46.5	-0.080	5895.57	2.950	0.071
1998	47.9	-0.062	6078.624	2.950	0.036
1999	52.5	-0.071	6253.035	3.450	0.192
2000	54.3	-0.030	6367.988	3.765	0.040
2001	58.3	-0.015	6673.998	3.822	0.047
2002	56.7	-0.018	7039.322	3.927	0.056
2003	58.6	-0.018	7817.737	3.457	0.048
2004	58.9	-0.003	8275.648	3.828	0.057
2005	57.1	-0.026	9070.081	3.745	0.082
2006	64.5	-0.034	9921.170	4.243	0.092
2007	69.3	-0.048	11169.21	3.759	0.092
2008	69.2	-0.062	11461.09	4.063	0.100
2009	69.8	-0.092	11032.28	4.872	0.017
2010	70.4	-0.066	11716.40	4.852	0.071
2011	70.4	-0.036	12558.28	5.006	0.085
2012	59.4	-0.035	13362.07	4.854	-0.009
2013	72.2	-0.028	13805.69	5.153	-0.005
2014	72.6	-0.022	14443.97	5.085	0.031
2015	73.0	-0.020	14844.78	4.894	0.040
2016	76.0	-0.021*	15211.21	5.054	0.021

Sources: www.nbg.gov.ge; www.geostat.ge; www.heritage.org.

For better analytical understanding and presentational clarity let’s briefly discuss the basics (Dawson 2010) of economic freedom index calculated by Heritage Foundation. Index focuses on four key aspects of economic environment which are divided into 12 different components (See Table II). Each of them is graded on a scale from 0 to 100. Results of these

⁶ Classical economics is a broad term that refers to the dominant economic paradigm of the 18th and 19th centuries. Adam Smith is considered the progenitor of classical theory. Other important contributors are David Ricardo, Thomas Malthus, Jean Baptiste Say and others.

12 components of economic freedom, which are calculated from a number of sub-variables are equally weighted and averaged to produce an overall economic freedom score for each economy. After having the final scores for each country, they are classified into five categories of economic freedom: Free, Mostly Free, Moderately Free, Mostly Unfree and repressed.

Table II

Rule of Law	Property Rights
	Judicial Effectiveness
Government Size	Government Integrity
	Tax Burden
	Government Spending
	Fiscal Health
Regulatory Efficiency	Business Freedom
	Labor Freedom
Market Openness	Monetary Freedom
	Trade Freedom
	Investment Freedom
	Financial Freedom

After a brief review of the index, we can move on to our model which shows the effect of economic freedom on log of Real GDP by using an overall index score and other variables.⁷ The log of Real GDP simplifies the interpretation of the model as it will allow us to see the percentage effects of each independent variable on real GDP.

Real GDP is the dependent variable in our model, while explanatory variables are logarithm of an overall index, expenditures on education to GDP ratio and lagged variable.

To analyze the influence of economic freedom index on economic growth it will be used an Error Correction Model (ECM). We assume that the factors which have some influence on GDP in a long run period are an Overall Index of Economic Freedom and Real Expenditures on Education.

Model 1 is as follows:

$$\log(\mathit{RealGDP}) = \alpha_0 + \alpha_1 \mathit{Index} + \alpha_2 \mathit{ExpOnEduc}(-1) + \varepsilon_t$$

Model 1

Where $\log(\mathit{RealGDP})$ is the natural logarithm of the real GDP, Index is an overall index of economic freedom, $\mathit{ExpOnEduc}$ is real expenditures on education and ε_t is an error term.⁸

If we accept the intuition underlying the basic macroeconomic model for GDP, then it's expected that any components of the Model 1 what are likely to increase outputs (consumption, investments, government spending, net exports) would have a positive relation to real GDP, so an overall economic freedom index is expected to have a positive relation on GDP, as well as the level of education. [Doucouliagos and Ulubasoglu 2005, 60-64]

Let's estimate model 1 and analyze the results (see the detailed estimation in Appendix 1)

Estimated model 1 is as follows:

$$\log(\mathit{RealGDP}) = 7.74 + 0.19 \mathit{Index} + 0.001 \mathit{ExpOnEduc} + e$$

$e \sim \mathit{AR}(1)$

Model 2

Estimated Model 1 showed high explanatory power, as R^2 equals to .9617, meaning that approximately 96.17 percent of the sample variation in real GDP is explained by independent variables.

⁷ Model is built on the case of Georgia.

⁸ There should be some combinations of structural innovations, such as ARMA process.

When there is a correlation between any variables in a long run period, we have to examine whether these results are sustainable or not. Sustainable link between correlated variables means that if the long run equilibrium breaks down, correlated variables should return to the status quo independently (if the correlation level is strong enough). Long term factors are not supposed to have short term impacts, so for short term dynamics we have to use other variables which are not having any effects in the long run period. We assume that such factors are inflation and fiscal deficit over GDP.

In the new model 3 a dependent variable is differential of the logarithm of GDP (percentage change) and explanatory variables are: change in an overall economic freedom index, inflation, fiscal deficit over GDP and structural shocks of the model 2.

Hence, a new model is as follows:

$$\Delta \log(\text{RealGDP}) = \beta_0 + \beta_1 \text{Residual}(-1) + \beta_2 \Delta \text{Ov. In} + \beta_3 (\pi) + \beta_4 \text{Bud. Def} + \epsilon$$

Model 3

Estimation of the Model 3 with Ordinary Least Square (OLS) method leads us to the following results (see detailed estimation in Appendix 2):

$$\log(\text{RealGDP}) = -0.27 \text{Residual}(-1) + 0.01 \Delta \text{Ov. In} + 0.38 \pi + 0.87 \text{Bud. Def}$$

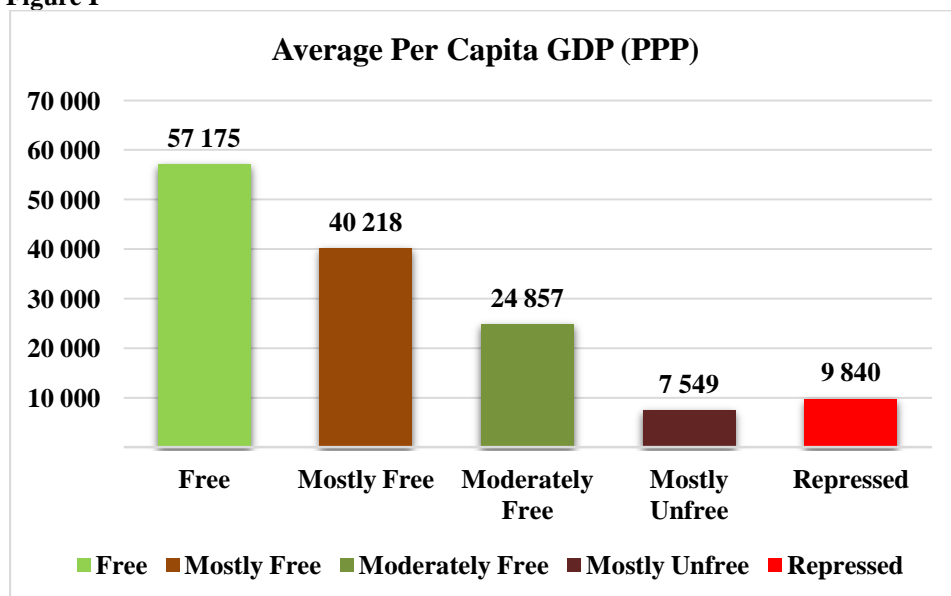
Model 4

Differential of economic freedom index equaled to .006 what proves statistically significant positive impact of the overall index on GDP growth.

The most important finding in the Model 4 is the meaning of coefficient of Residual (-1) = -0.27, it proves the main objective about sustainability of a long run model: every next year, model compensates deviation from long run equilibrium in the previews year by 27%.

Apart from our empirical study, it would be interesting to generalize our intuition about economic freedom and its positive relation on economic growth on the different countries. For this purpose we will take top five countries from each category of economic freedom and average their GDP per capita (See Figure I).

Figure I

Sources: <http://data.worldbank.org/>;

www.heritage.org

Countries that allow their citizens more economic freedom show higher incomes and better living standards. Achieving greater overall prosperity is equally important to every single country as it diminishes the global poverty rate.

Conclusions

The identification of the most important ingredients of economic freedom is one of the essentials of any country’s economic policy. Precisely defined key aspects of economic freedom are considered as significant pre conditions to develop and strengthen rationally free economic environment. In today’s reality absolute freedom does not (and cannot) exist, but it should not make policymakers feel sceptic about it. Moreover, it should be considered as one of the biggest challenges of a modern world, so that every country must try its best to spread freedom.

Nowadays, one of the most enduring questions in economics is what causes economies to grow? Liberals find that free markets and a minimal government presence in the economy can lead to prosperity, in other words economic freedom leads to economic growth.

Our empirical study on the case of Georgia is a bright example how economic freedom influences economic growth. It proved the sense about sustainable correlation between freedom and growth in a long term. Model 4 clearly defined that, if in the period t, there are any shocks causing disequilibrium, in the period t+1 (ceteris paribus), they will be reduced by 0.26, in the period t+2, to 0.262 and it gradually disappears.

We have to mention that differential of the overall index (in Model 4) showed positive impact on GDP growth but education did not. This was expected due to several reasons. As it was mentioned above, an overall index consolidates 12 different components which influence different macroeconomic parameters. For instance the components which are gathered in the MARKET OPENESS category (trade freedom, investment freedom, financial freedom) are expected to have short and midterm impacts on GDP, so as soon as the level of economic freedom goes down, firms immediately reduce investments, households start to save etc.

For every country it is necessary to define both strategy and the goals of its economic policy so that economic freedom could bring sustainable economic development. This should facilitate the creation of a free economic environment, otherwise, the desired economic freedom will show up only in different worldwide ratings and won’t bring expected fruits, and in other words freedom will turn just into “pseudo-freedom.”

Appendix 1

Tabele 1

Dependent Variable: LOG(GDP)

Method: Least Squares

Date: 06/16/16 Time: 17:01

Sample (adjusted): 1996 2015

Included observations: 20 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	7.743837	0.181708	42.61681	0.0000
Index	0.019157	0.004100	3.916851	0.0011
ExpOnEduc	0.000943	0.000193	4.835743	0.0002
R-squared	0.961749	Mean dependent var		9.122073
Adjusted R-squared	0.956308	S.D. dependent var		0.338706
S.E. of regression	0.061241	Akaike info criterion		-2.610516

Sum squared resid	0.063758	Schwarz criterion	-2.461156
Log likelihood	29.10516	Hannan-Quinn criter.	-2.581360
F-statistic	282.0915	Durbin-Watson stat	1.034934
Prob(F-statistic)	0.000000		

Correlogram Q statistics show that there is first order autocorrelation in the estimated **model 2**.⁹ Failure to reject null hypothesis that the model is homoscedastic indicated that **model 2** is homoscedastic.¹⁰

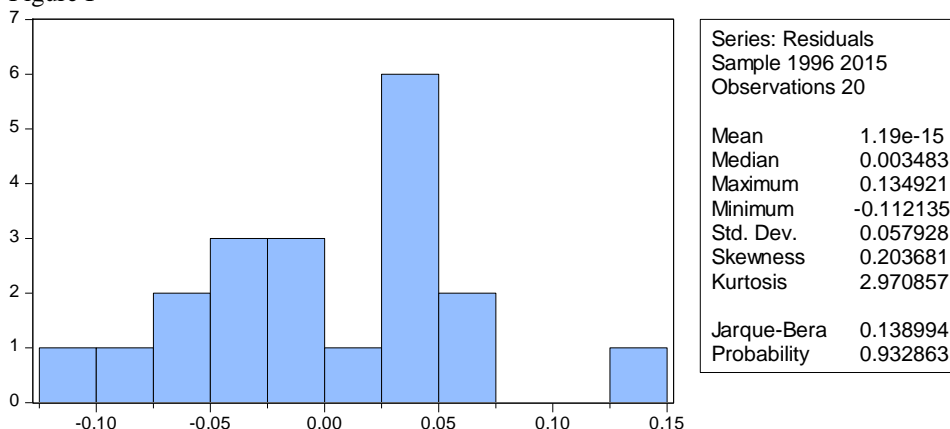
Table 2:

Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey

F-statistic	1.177323	Prob. F(2,17)	0.3320
Obs*R-squared	2.433158	Prob. Chi-Square(2)	0.2962
Scaled explained SS	1.732341	Prob. Chi-Square(2)	0.4206

Also Jarque-Bera test showed failure to reject null hypothesis the estimated **model 2** is normal, what means that residuals describing structural shocks of our model is normal.

Figure I

Appendix 2

Table I

Dependent Variable: DLOG(GDP)

Method: Least Squares

Date: 06/16/16 Time: 17:29

Sample (adjusted): 1998 2015

Included observations: 18 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
RESID01(-1)	-0.269507	0.124104	-2.171617	0.0476
D(OVERALL_SCORE)	0.006017	0.003282	1.833558	0.0881

⁹ It is caused by stationary AR(1) error term.

¹⁰ Heteroscedascisity (also spelled heteroskedasticity) refers to the circumstance in which the variability of a variable is unequal across the range of values of a second variable that predicts it.

π	0.380348	0.120698	3.151241	0.0071
Bud. Def.	0.866515	0.192988	4.489989	0.0005
R-squared	0.478867	Mean dependent var	0.051303	
Adjusted R-squared	0.367195	S.D. dependent var	0.036561	
S.E. of regression	0.029084	Akaike info criterion	-4.044142	
Sum squared resid	0.011842	Schwarz criterion	-3.846282	
Log likelihood	40.39728	Hannan-Quinn criter.	-4.016860	
Durbin-Watson stat	2.106967			

Correlogram - Q-statistics show that there is no autocorrelation in the Model 4. I tested the null hypothesis the model is homoscedastic. A failure to reject null hypothesis indicated that Model 4 is homoscedastic.

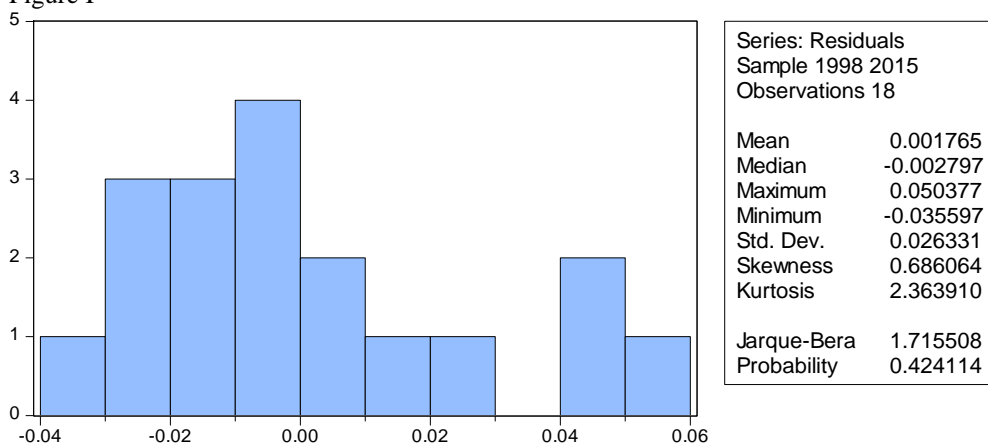
Table 2

Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey

F-statistic	0.786272	Prob. F(4,13)	0.5542
Obs*R-squared	3.506428	Prob. Chi-Square(4)	0.4769
Scaled explained SS	1.651775	Prob. Chi-Square(4)	0.7995

Histogram normality test showed failure to reject null hypothesis the model is normal, what means that our model is normal.

Figure I

References

1. Bjornskov, Christian. "Economic freedom and economic crises." *European Journal of Political Economy*, 2016: 11-23.
2. Carlsson, Frederik , and Susanna Lundstrom. "Economic Freedom and Growth: Decomposing the Effects." *Public Choice, Vol 112, No. 3/4*, 2002: 335-344.
3. Cebula, Richard J., J.R. Clark, and Franklin G. Mixon. "The Impact of Economic Freedom on Per Capita Real GDP: A study of OECD Nations." *The Journal of Regional Analysis & Policy*, 2013: 34-41.

4. Dawson, J. *Macroeconomic volatility and economic freedom - a preliminary analysis pp. 175-185*. Vancouver: The Fraser Institute, 2010.
5. Doucouliagos, Chris, and Mehmet Ali Ulubasoglu. "Economic Freedom and economic growth: Does Specification make a difference?" *European Journal of Political Economy*, 2005: 60-81.
6. Farhadi, Minoos, Rabiul MD Islam, and Solmaz Moslehi. "Economic freedom and productivity growth in resource-rich economies." *World Development*, 2015: 109-126.
7. Gwartney, James, and Robert Lawson. "The concept and measurement of economic freedom." *European Journal of Political Economy*, 2003: 405-430.
8. Holcombe, R.G. "Make economics policy relevant. Depose the omniscient benevolent dictator." *The Independent Review*, 2012: 165-176.
9. Kurz, Mordecai, Hehui Jin, and Maurizio Motolese. *The Role of Expectations in Economic Fluctuations and Efficacy of Monetary Policy*. Stanford: Department of Economics, Stanford University Press, 2004.
10. *National Bank of Georgia*. 06 15, 2016. <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=304>.
11. *National Statistics Department of Georgia*. 06 15, 2016. http://www.geostat.ge/index.php?action=page&p_id=374&lang=eng.
12. Parker, Jeffrey, and Aviel Nagel. *Empirical Macroeconomics: The Effects of Monetary Policy*. Portland, Oregon.: Department of Economics, Reed College, 2003.
13. Pieroni, L, and G d'Agostino. "Corruption and the effects of economic freedom." *European Journal of Political Economy*, 2013: 54-72.
14. Rode, M., Coll, S. "Economic freedom and growth. Which policies matter the most?" *Constitutional Political Economy*, 2012: 95-133.
15. *The Heritage Foundation*. 06 15, 2016. <http://www.heritage.org/index/explore>.
16. Walsh, Carl Eugene. *Monetary Theory and Policy*. Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology, 2010.
17. Wooldridge, Jeffrey M. *Introductory Econometrics: Modern Approach. 4th Edition*. Mason, OH: South-Western Cengage Learning, 2009.

ვახტანგ ჩქარეული
დოქტორანტი. ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი - მაკროეკონომიკის კათედრა.
საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო - სახელმწიფო
შიდა კონტროლის დეპარტამენტი

**ეკონომიკური თავისუფლების ძირითადი ასპექტები და მისი გავლენა
ეკონომიკურ განვითარებაზე
(პრაქტიკული კვლევა საქართველოს მაგალითზე)**

ვრცელი რეზიუმე

თავისუფლება თანაბრად მნიშვნელოვანი წინაპირობაა წარმატების მიღწევისათვის როგორც ინდივიდუალურ, ისე საზოგადოებრივ თუ ბიზნეს საქმიანობაში. იგი წარმოადგენს თითოეული ჩვენგანის მთავარ მოთხოვნილებას და გააჩნია სასიცოცხლო მნიშვნელობა ადამიანისეული, სოციალური, ეკონომიკური თუ პოლიტიკური განვითარებისთვის. როდესაც ადამიანები ზეგავლენის ქვეშ ექცევიან გადაწყვეტილების მიღების პროცესში, მათ უმცირდებათ არჩევანი, ეკონომიკური თავისუფლება კი მისი მთავარი იდეიდან გამომდინარე

მიისწრაფვის ინდივიდის გაძლიერებისაკენ მრავალი არჩევანის მინიჭების გზით.

ეკონომიკური თავისუფლების რაიმე დადგენილი განსაზღვრება სამეცნიერო ლიტერატურაში არ არსებობს, თუმცადა Heritage Foundation-ი მას შემდეგანაირად განმარტავს: “... სახელმწიფოს ჩარევის (იძულების) არარსებობა წარმოების, დისტრიბუციის ანდა საქონლისა და მომსახურების მოხმარების პროცესში საჭიროების გარდა, რომელიც შესაძლებელია წარმოიშვას მოქალაქეების უფლებების ანდა თვით თავისუფლების განმტკიცების აუცილებლობით.

შეგვიძლია განვიხილოთ მრავალი ფაქტორი, რომელთაც მოსალოდნელია რომ გავლენა ექნებათ მთლიანად ეკონომიკური თავისუფლების დონეზე. ეკონომიკური თავისუფლება კი უპირველეს ყოვლისა გულისხმობს არჩევანის თავისუფლებას, ნებაყოფლობით თანამშრომლობას, ჯანსაღ კონკურენციასა და კერძო საკუთრების უფლებას.

ზოგადად, ინდივიდი შესაძლებელია მიხეუდ იქნას როგორც ეკონომიკურად თავისუფალი, თუ იგი აკმაყოფილებას ორ უმთავრეს წინაპირობას: 1) არ არის შეზღუდული არჩევანში და 2) მისი არჩევანი არ ზღუდავს სხვა ადამიანის იგივე უფლებას. ყველაფერი ამის შემდგომ დაფუძნებულია ამ პრინციპებზე.

მოდით განვიხილოთ ის ფუნდამენტური ფაქტორები, რომლებიც უზრუნველყოფენ ჯანსაღი ეკონომიკური თავისუფლების გარემოს ჩამოყალიბებას.

საკუთრების უფლება. წარმოუდგენელია წაახალისო მცირე და საშუალო ბიზნესი ეფექტიანი სამართლებრივი ნორმების გარეშე, რომლებიც იცავენ მათ უფლებებს (მათ შორის უპირველეს ყოვლისა საკუთრების უფლებას). თუკი ადამიანებს არ შეუძლიათ თავისუფლად განკარგონ მათი საკუთრება, ეს ცხადია შეამცირებს მათ შესაძლებლობებსა და მოტივაციას განახორციელონ ინოვაციური იდეები.

კორუფციისგან თავისუფლება. კორუფცია წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე სასიფათო იარაღს რესურსების ეფექტიანად განაწილების წინააღმდეგ. გარდა ამისა საზოგადოება კარგავს რწმენას ხელისუფლების მიმართ, რომ მას შეუძლია წარმართოს ეკონომიკური აქტივობები ხალხის სასარგებლოდ. კვლევების უმეტესობა ცხადყოფს, რომ კორუფციის არსებობა ამცირებს კერძო ინვესტიციებს დონეს.

ფისკალური თავისუფლება. ფისკალური თავისუფლება უპირველეს ყოვლისა ზომავს საგადასახადო ტვირთის ზომას. მაღალი საგადასახადო ტვირთი კი პირდაპირ ზემოქმედებს ადამიანთა სტიმულებზე თავი შეიკავონ ბიზნეს აქტივობებისგან. იგი ასევე ამცირებს ინვესტიციების დონეს ქვეყანაში, ვინაიდან არავის აქვს სურვილი აკეთოს ბიზნესი მაღალი საგადასახადო ტვირთის პირობებში. ბიზნესის თავისუფლება. ნებისმიერი ინდივიდი რომელსაც გააჩნია სურვილი დაიწყოს ახალი საქმიანობა, ეძებს ისეთ ადგილს, სადაც ზემოსხენებულ კრიტერიუმებთან ერთად ყველაზე მარტივი იქნება ბიზნესის კეთება. აქედან გამომდინარე ბიზნესის თავისუფლება ერთ-ერთი ყველაზე მთავარი კომპონენტია ეკონომიკური ზრდის მისაღწევად. თუკი ინვესტორს აქვს არჩევანი ქვეყნებს შორის, ცხადია ის ამჯობინებს საკუთარი რესურსების წარმართვას იმ ქვეყანაში სადაც ბიზნესის დაწყება და შენარჩუნება მინიმალურ ფულად და ადამიანისეულ რესურსებთან იქნება დაკავშირებული.

სამუშაო ძალის თავისუფლება. სამუშაო ძალის თავისუფლება არის კომპონენტი, რომელიც პირდაპირ უწყობს ხელს რესურსების ყველაზე ეფექტიან განაწილებას. მნიშვნელოვანია, რომ დასაქმებულებს ერთის მხრივ,

თავისუფლად შეეძლოთ მოლაპარაკებების წარმოება დამსაქმებლებთან, ხოლო მეორეს მხრივ ყოველგვარი გავლენის, მითითების ანდა ძალდატანების გარეშე შეეძლოთ გადაწყვეტილების მიღება თუ სად, რა ფასად და რამდენი ხნით სურთ საკუთარი სამუშაო ძალის გაყიდვა. ნებისმიერმა შეზღუდვამ შრომის ბაზარზე (მაგალითად მინიმალური ხელფასის დაწესება) შეიძლება მარტივად მიგვიყვანოს კორუფციისა და ჩრდილოვანი ეკონომიკის წახალისებისკენ.

მონეტარული თავისუფლება. მონეტარული თავისუფლება შედგება ორი ძირითადი ქვე-კომპონენტისაგან. პირველი, ეს არის ინფლაციის დონე ბოლო სამი წლის განმავლობაში, ხოლო მეორე კი, ფასების კონტროლი. ფასების სტაბილურობა ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს ეკონომიკური აგენტებისათვის რათა დაგეგმონ მომავალი სამეწარმეო თუ სხვა ტიპის საქმიანობა.

ბაზრის თავისუფლება. ბაზრის თავისუფლების იდეა მდგომარეობს საერთაშორისო ვაჭრობაში. ქვეყნებს გააჩნიათ შეფარდებითი უპირატესობანი სხვადასხვა დარგებში, რაც მათ აძლევთ შესაძლებლობას დადონ ეფექტიანი და მომგებიანი გარიგებები ერთმანეთთან. თუკი ბაზარი ჩაკეტილია იმპორტის ანდა ექსპორტისთვის, ეს უპირველეს ყოვლეს მიგვიყვანს ფასების ზრდისა და კონკურენციის შესასტებისკენ, რაც პირველ რიგში აზარალებს მომხმარებელს.

მას შემდეგ, რაც ჩამოვაყალიბეთ ეკონომიკური თავისუფლების თეორიული საფუძვლები საჭიროა მისი პრაქტიკული გავლენის ჩვენება ეკონომიკურ განვითარებაზე, ამ უკანასკნელის მთავარი ინდიკატორი კი მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდა გახლავთ.

პრაქტიკული კვლევა განხორციელებულია საქართველოს მაგალითზე და მოიცავს 1995-2016 წლების პერიოდს. აღებული გვაქვს ხუთი მაჩვენებელი, რომლებსაც გამოვიყენებთ ეკონომეტრიკული მოდელის ასაგებად (დეტალურად იხილეთ ინგლისურენოვან სრულ ვერსიაში). ესენია: ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის მაჩვენებელი, ბიუჯეტის დეფიციტი მშპ-თან მიმართებაში, რეალური მშპ, რეალური დანახარჯები განათლებაზე და წლიური ინფლაციის დონე. კვლევამ საქართველოს მაგალითზე გვაჩვენა ეკონომიკური თავისუფლების დადებითი გავლენა ეკონომიკურ ზრდაზე. კავშირი იმდენად მდგრადია ამ ორ პარამეტრს შორის, რომ თუკი ადგილი ექნება რაიმე შოკს t პერიოდში, რომელიც იწვევს “წონასწორული” მდგომარეობის დარღვევას, $t+1$ პერიოდში იგი შემცირდება 0.26-ჯერ, $t+2$ პერიოდში 0.26²-ჯერ და დროდადრო გაქრება.

Tsotne Zhgenti

PhD candidate at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

INSTITUTIONAL GROUPS IN GEORGIA AND TRANSITION/POST-TRANSITION ECONOMIES

Summary

The institutional development is one of the actual topic in economic science. New trends and direction of institutional development is depended on its structure and framework. Transformation of institutions is important topic for every economy, especially for developing countries. First research goal is to measure a size for each institutional type transition/post-transition countries and compare to the Georgian economy. Considering both dimension of institutional structure (formal vs informal, internal vs external) we get four types of institutions. Using Global Competitiveness indexes it can be calculated size of each institutional types. Second aim of research is to determine interactions between institutions. We can use statistical methods to evaluate interactions between different types of institutions.

Keywords: *Formal Institutions, Informal Institutions, Internal Institutions, External Institutions, Transition Economy, Georgian Institutional Development.*

Introduction

Economic development is mostly determined by institutional foundations. Institutions mostly lead economic and other social activities. They are different by their importance, structure and nature. When we take analyze about institutions, it's required their arrangement into different groups characterized by specific features.

Institutions are not permanent and institutional space is always transforming. Some of institutions are replaced by new institutions, some of them are changing their structure and keep living. Construction and destruction – economic and non-economic – do not occur vacuum, but are the result of people's perception stemming from historically derived opportunities and values [North, 1981:14]. Changes in the institutional structure have its costs. Volume of costs is one of the important factor to promote transforming processes. The institutional framework will affect both transformation and transaction costs, first by influencing the technology employed and second because there are direct connections between institutions and transaction costs [North, 1991:13]. In Western societies, over time, complex institutional (legal and corporate) structures have been devised to constrain the participants, to reduce the uncertainty of social interaction, in general to prevent the transactions from being too costly [Acemoglu..., 2005:957]. Exogenous institutional changes can occur when the rules of the game change, but studying endogenous change is inconsistent with the view of institutions as equilibria [Bardhan, 2005:512].

Besides that institutions are characterized with too much features, one of them has a major purpose in the economic science. This distinction between institutions is given from Nobel Prize laureate American economist Douglas Cecil North - formal vs informal institutions. What are characteristics of formal or informal norms? Informal institutions defined by codes of conduct, norms of behavior and conventions. They come from socially transmitted information and are a part of heritage that we call a culture. Unlike informal one, formal institutions are written; they include political (and judicial) rules, from constitutions, to statute and common laws, to specific bylaws, and finally to individual contracts defines constraints, from general rules to particular specifications [North, 1991:14-17].

Other institutional distinction can be defined by not it is written or not, but about who is responsible for sanctioning when a rule has been renege upon. Firstly, similar distinction was

made by Ludwig Lachman in 1973 and it was answered question how institutions came about [Lachman, 1973:14]. German economist Stefan Voigt suggests two dimensional institutional structure (formal and informal, external and internal) where external and internal institutions are described as, if the state sanctions rule-breaking, the enforcement is external to society, if rule-breaking is sanctioned by members of society, institution is internal [Voigt, 2016:3]. Within the internal institutions category, more wide taxonomy focus on who does the sanctioning, unorganized actors or organizations [Voigt, 2009:4]. People perpetuate internal institutions because someone discovered them and found them useful, making interaction with others easier [Kasper, Streit, 1999:100-109]. State role in institutions is partially different determined by distinction – “Property rights institutions,” which protect citizens against expropriation by the government and powerful elites, and “contracting institutions,” which enable private contracts between citizens [Greif, 2006:7].

So, using institutional structure model mentioned above, we have two dimension of institutional structure:

1. Formal vs Informal;
2. Internal vs External.

If we combine them, we can get four groups (types) of institutions each with two institutional dimension. These groups are: Formal internal (FI), Formal external (FE), Informal internal (II) and Informal external (IE). Sum of these institutions should give us total institutional space. By theoretical foundations of both distinction each institutional groups should be shortly described as:

- Formal external institutions - laws and official regulations which is controlled by state.
- Formal internal institutions- formal rules controlled by society and business.
- Informal external institutions – effectiveness and public trust in state policies.
- Informal Internal institutions – unwritten norms in the society, such as ethics.

Body of the paper

To measure institutional types indicated above is required several steps: find suitable indicators, sort and group them by their differences and last step to calculate new scores. Measuring of institutions is one of the main problem in the institutional economics, because most of variables are not quantitate. Most suitable for this 2 dimension model should be “**Global Competitiveness Index**” which is provided by World Economic Forum on its “*Global Competitiveness Report*”. Global Competitiveness Index include 12 pillar about competitiveness landscape of countries. It includes data about 140 economies and providing insight into the drivers of their productivity and prosperity.

From the 12 pillar for our research is interesting only 1st pillar of index which name is “*Institutions*”. Pillar “*Institutions*” include 7 sub-indexes and 21 indicators (*property rights, intellectual property protection, Wastefulness of government spending, Burden of government regulation, Efficiency of legal framework in settling disputes, Efficiency of legal framework in challenging regulations, Transparency of government policymaking, Diversion of public funds, Public trust in politicians, Irregular payments and bribes, Judicial independence, Favoritism in decisions of government officials, Business costs of terrorism, Business costs of crime and violence, Organized crime, Reliability of police services, Strength of auditing and reporting standards, Efficacy of corporate boards, Protection of minority shareholders’ interests, Strength of investor protection, Ethical behavior of firms*). Source of institutional indicators is executive opinion survey of World Economic Forum.

To sort and group indexes we must make attention to both dimension separately: Does index characterize formal institutions or informal ones? Does state sanctions institutions determined by this index (external institutions) or sanctions by society (internal institutions)?

Pillar “*Institutions*” is grouped by A - Public Institutions and B - Private Institutions. Public institutions we can present as external type and private institutions as internal type.

Second dimension (formal vs informal) should be determined by specified characteristics of sub-indexes. To determine formal and informal institutions is used only sub-indexes, because coefficients in the one sub-index belongs to the same type of institutions. Scores for each type of institutions should be calculated as a simple average of sub-indexes, because they have equal weights in the total GCI index calculation.

Let's, group the GCI sub-indexes into the two dimensional matrix. Every type includes at least one sub-index. Coefficients in every group is listed above.

Formal external institutions:

- Property Rights (incl. coefficients: property rights, intellectual property protection);
- Public Sector Performance (Wastefulness of government spending, Burden of government regulation, Efficiency of legal framework in settling disputes, Efficiency of legal framework in challenging regulations, Transparency of government policymaking).

Informal external institutions:

- Ethics and Corruption (Diversion of public funds, Public trust in politicians, Irregular payments and bribes);
- Undue Influence (Judicial independence, Favoritism in decisions of government officials);
- Security (Business costs of terrorism, Business costs of crime and violence, Organized crime, Reliability of police services).

Formal internal institutions:

- Accountability (Strength of auditing and reporting standards, Efficacy of corporate boards, Protection of minority shareholders' interests, Strength of investor protection).

Informal internal institutions:

- Corporate Ethics (Ethical behavior of firms).

Next step is to calculate score for each institutional group with sub-indexes given above. We took a correlation analyze for transition economies for the 2016-2017 years (Appendix, Table III). List of transition economies is given from World Bank (2002). These transition/post-transition economies are: Albania, Armenia, Azerbaijan, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Cambodia, China, Croatia, Czech Republic, Georgia, Hungary, Kazakhstan, Kyrgyz Republic, Lao PDR, Latvia, Lithuania, Macedonia, Moldova, Montenegro, Poland, Romania, Russian Federation, Serbia, Slovak Republic, Slovenia, Tajikistan, Ukraine, Vietnam. Some of these countries **have already completed transition** to market economy (especially countries of Central and Eastern Europe), but their institutional transformation is still active and interesting process, so they are included in the equation.

On the “2016-2017 *Global Competitiveness Report*” score for Georgia is **4.2** (1-7) and ranks **66th place** in 140 economies. Score for 1st pillar institutions is 4.4 (A. Public Institutions - 4.4, B. Private Institutions - 4.3). For comparison, on the “2007-2008 *Global Competitiveness Report*” score of 1st pillar was only 3.6.

Using the method given above, we can calculate scores of institutional types for selected economies. Also, for clarification we proportionally modify scores to 0-100 range instead of 1-7. Rescaled scores of institutional groups for all transition/post-transition countries is listed in the table I. It should be said that data are less comparable country by country (if one country has better scores than other, it doesn't mean that it has stronger institutions; but its institutional framework is more compatible of its socio-economic development level), because source of data is opinion survey and public opinion about purposes of institutions may be varied. But, from these indicators it can be understood how countries institutional development compare to its economic and social development. Most high coefficients for every institutional group are for Estonia, which have taken major institutional reforms from 90s and is one of the innovative country in the world.

Table I shows average scores of coefficients for selected country groups (2016 year). From the data we see that **formal internal institutions are most powerful** in transition/post transition economies (**55.2**). Average coefficient is higher in EU post-transition countries (**60.4**). Formal external institutions have lower scores as in EU average as all transition countries. Private abbreviation and rules are more effective than government rules in most of countries in our research. Informal internal has lowest average coefficients and its logic because development of informal rules in the society dragged out in time. So, it is not huge difference between post-transition/transition countries about norms of corporate ethics.

Georgia has one of the best scores in GCI index about institutional level between transition/post-transition countries. So calculated coefficients by institutional types are too high for Georgia. From 4 institutional groups Georgia has a better score in **4 groups** than all transition countries average score and in **3 groups** than average EU post-transition countries average score. Institutional gap between Georgia and development world is mostly eliminated but there is a still big gap in incomes and GDP per capita is significantly lower than EU average GDP per capita.

Table I: Institutional groups and country groups (0-100), 2016 year

Institutional group	All transition/post-transition countries–		EU post-transition countries		Georgia	
	2007 year	2016 year	2007 year	2016 year	2007 year	2016 year
FE	38,7	44,1	48,2	45,3	40,3	53,6
FI	47,8	55,2	58,9	60,4	48,0	59,1
IE	37,8	47,1	46,1	49,4	46,0	58,7
II	42,1	46,4	51,5	46,9	43,5	48,0

To compare 2007 year (start period of GCI index data publishing) situation were different for some countries (Table I). In 2007, calculated Georgian coefficients for every institutional type was lower than same scores for EU post-transition countries. So major improvement in institutional level is clear.

Formal internal institutions is determined sub-index “Accountability”, which include four coefficients. Their scores for Georgia are: “Strength of auditing and reporting standards” - 4.6 from 7.0, “Efficacy of corporate boards” – 4.6 from 7.0, “Protection of minority shareholders’ interests” – 3.8 from 7.0 and “Strength of investor protection” - 6.1 from 10.0. From the formal external institutions group, one of the highest coefficient is “Burden of government regulation” – 4.7 from 7.0, which is a part of public sector performance sub-index. Important role for functioning Informal external institutions are security, which makes confidence for foreign investors (“Business cost of terrorism” (6.2 from 7.0) and “Organized crime” (6.2 from 7.0)). Besides the fact that Georgia is located in a region full of tension and military actions (also country have two occupied regions: Abkhazia and south Ossetia) it ranks **14th in the world by low costs of terrorism**. We can said that high quality of informal external institutions is mostly caused by stable country policy and development course, and not from public opinion about the policy makers. Public trust in politicians has a lowest score with all the institutional indicators of GCI index, 2.8 from 7.0. Scores of indexes are growing over years in Georgia, but there is a decrease on the last year (2016) about of informal external and informal internal institutions. In general, it can be said that Georgian institutional development continues upward trend.

Table II: Institutional groups in Georgia (0-100), 2016 year

Year	FE	FI	IE	II
2007	38,4	48,0	46,0	43,5
2008	42,9	50,9	51,3	47,3
2009	42,0	51,3	49,1	46,8
2010	41,6	52,1	51,2	45,8
2011	41,2	54,1	53,8	49,2
2012	39,6	55,4	55,0	51,5
2013	41,2	54,7	54,5	50,1
2014	45,4	55,4	58,6	53,0
2015	50,5	57,0	61,2	52,1
2016	53,6	59,1	58,7	48,0

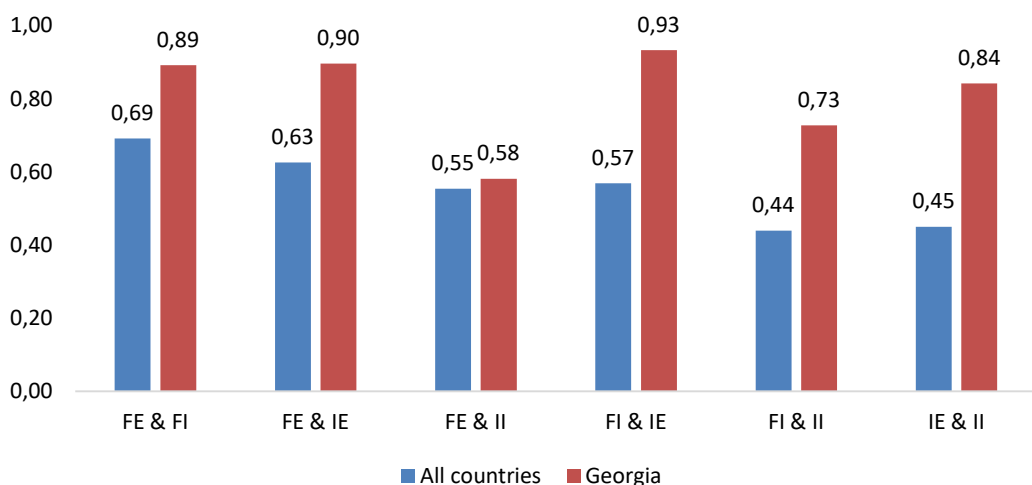
Second aim of the research is to measure interactions between different types of institutions. We make correlation analyze with scores of four institutional type for transition/post-transition countries between 2007-2016 years. We include only countries which data are available for all years. So we must exclude Lao PDR, Bosnia, Moldova and Tajikistan from calculation. Analyze showed high correlations between scores of institutional types.

Figure show average correlation coefficients for selected countries. **Most high correlation coefficient** is between formal external and formal internal institutions (0.69). Effectiveness of general rules causes synergy effect on the private and state side. Lower correlation scores are between informal internal institutions and other institutions. Also from the theory we know that unwritten norms of society is not correlated to recent changes immediately.

As total institutions pillar index is increasing year by year for Georgia, all **correlation coefficients are positive**. Most high correlation coefficients is between formal external and informal external institutions (0.93). Its means that formal improvement in property rights and government efficiency causes same effect in informal side of state (for example: decrease corruption, which was one of the most important success of 2000s economic policy in Georgia).

Between correlation coefficients lowest score is between formal internal and informal internal institutions in Georgia (same for average coefficients for all selected countries). Changes in formal state laws can't be immediately correspond from informal side of society. **Time lags** play an **important** role to change Informal institutions, especially internal informal institutions. Georgia was a soviet country for 70 years and some of alive informal mechanisms were formed in the different social-economic reality. Informal norms of the planned economy is not suitable in the market economy, but their transformation is a long-run process. Incompatibility causes barriers for effective functioning of the formal norms. In this our practical two-dimension model informal internal institutions are determined by the coefficient "Ethical behavior of firms". Source of the coefficient is a question in the Executive Opinion Survey of World Economic Forum – *"In your country, how do you rate the corporate ethics of companies (ethical behaviors in interactions with public officials, politicians, and other firms)?* Indicator don't show important progress over time, because corporate ethics is formed by society where it is not yet fully defined rules of positioning of the companies in the market economy.

Figure: Correlation coefficients between institutional groups, 2007-2016 years (0-1)

Conclusion

Institutional analyze shows important correlation between developments of different institutional groups. Formal internal institutions are most powerful in transition/post-transition countries. These institutions are more successful in post-transition EU economies where arbitration of private sector is too effective. Same in other transition countries formal internal institutions are powerful in Georgia, also formal external institutions such most legislation have positive effect on the development of state efficiency.

Quality of informal internal institutions are too low as in Georgia as in other countries, because informal norms of society weakly corresponds to formal institutional environment. Public opinion about business-making is formed only after desolation of Soviet Union and its still in transition.

Dynamics of formal internal institutions development is same of informal external institutions in Georgia. So efficient policy of government and stable business environment causes formation of strong corporate ethics. But it is a long-run process and has not instant sharp impact. In the overall, quality of the institutional space are improving with close connections and synergy effects of different institutions.

ACKNOWLEDGMENTS

Research funded by Shota Rustaveli National Science Foundation (Grant number: PhD2016_135).

APPENDIX

Table III: Institutional groups in transition/post-transition countries (0-100), 2016 year

Country	FE	FI	IE	II
Albania	42,2	60,3	44,7	55,0
Armenia	47,9	57,3	49,5	40,8
Azerbaijan	52,2	57,0	54,2	53,7
Bosnia and Herzegovina	29,9	45,0	37,2	35,0
Bulgaria	39,8	60,0	38,3	43,8

Cambodia	37,8	46,7	39,9	47,1
China	54,9	53,0	56,7	51,4
Croatia	35,3	56,5	46,0	43,5
Czech Republic	52,1	65,6	51,2	46,9
Estonia	66,5	66,7	71,8	64,0
Georgia	53,6	59,1	58,7	48,0
Hungary	32,6	52,7	41,7	27,4
Kazakhstan	52,6	59,3	53,6	52,2
Kyrgyz Republic	38,7	49,6	37,4	39,8
Lao PDR	47,0	46,3	52,1	50,3
Latvia	46,7	56,9	50,4	49,1
Lithuania	48,0	63,2	53,9	54,6
Macedonia, FYR	47,4	60,9	47,8	50,4
Moldova	32,4	48,8	32,2	35,5
Montenegro	44,4	52,2	46,0	48,3
Poland	44,3	61,4	50,2	49,9
Romania	40,9	52,2	43,7	37,9
Russian Federation	39,2	53,1	43,2	48,6
Serbia	33,0	49,5	38,9	38,8
Slovak Republic	40,1	60,4	38,0	37,8
Slovenia	46,1	59,7	54,0	48,3
Tajikistan	55,7	56,4	57,5	57,5
Ukraine	33,0	44,6	30,4	39,6
Vietnam	44,1	45,9	48,1	43,9

References

- ბაღარჯიშვილი ი., 2008, „ინსტიტუციური ტრანსფორმაციის ბარიერული ხასიათი - ტრანსპლანტაცია თუ ევოლუცია“. თბილისი, ჟურნალი „ეკონომიკა და ბიზნესი“ №1
- კაკულია ნ., 2009, პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაციის ინსტიტუციონალური თავისებურებები და “ევოლუციური თეორია”. თბილისი. ჟურნ. “ეკონომიკა და ბიზნესი”, № 3, გვ. 37-46.
- პაპავა ვ., 1998. „პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაციის ინსტიტუციური ანალიზი“. მეცნიერება და ტექნიკა, №1-3.
- Acemoglu Daron, Simon Johnson. "Unbundling institutions." *Journal of political Economy* 113, no. 5 (2005): 949-995.
- Bardhan Pranab. "Institutions matter, but which ones?." *Economics of transition* 13, no. 3 (2005): 499-532.
- Greif Avner. *Institutions and the path to the modern economy: Lessons from medieval trade*. Cambridge University Press, 2006.
- Kasper Wolfgang, Streit Manfred, 1999, *Institutional Economics: Social Order and Public Policy*, The Locke Institute, Cheltenham UK, 100-109.
- North Douglass, 1981, *Structure and Change in Economic History*, W.W. Norton & Company, London, 13-20.

- North Douglass, 1991, *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Washington University, St Louis, 3-11, 36-54.
- Voigt Stefan., 2016, *How to Measure Informal Institutions*, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2748214>, 1-10.
- Voigt Stefan, 2013, *How (not) to measure institutions*, Journal of Institutional Economics volume 9, Issue 1, 2013, DOI: <https://doi.org/10.1017/S1744137412000148>, 1-8.
- Lachman Ludwig, 1973, *Macro-economic Thinking and the Market Economy*, Institute of Economic Affairs, 14-15
- The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, 2002, *The First Ten Years Analysis and Lessons for Eastern Europe and the Former Soviet Union*, Washington, DC.
- World Economic Forum, 2015, *The Global Competitiveness Report 2015–2016*

ცოტნე ჟღერტი

*ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი -
მაკროეკონომიკის კათედრა. დოქტორანტი*

**ინსტიტუციური ჯგუფები საქართველოში და ტრანსფორმაციულ/პოსტ-
ტრანსფორმაციულ ეკონომიკაში**

ვრცელი რეზიუმე

ინსტიტუციური განვითარება მნიშვნელოვანია საკითხია როგორც ეკონომიკური მეცნიერებისათვის, ასევე აქტუალური პრაქტიკული საკითხია მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში. ინსტიტუციურ ცვლილებათა თემა განსაკუთრებით მგრძნობიარე არის განვითარებადი ქვეყნებისთვის, მათ შორის პოსტ კომუნისტური ეკონომიკებისთვის, ისეთი როგორც საქართველოა.

ეკონომიკური განვითარება მეტწილად განისაზღვრება იმ ინსტიტუციური ჩარჩოთი, რომლის შიგნითაც მიმდინარეობს ეკონომიკური პროცესები. ინსტიტუციური ჩარჩო კი მოიცავს უამრავ ინსტიტუციურ ერთეულს, რომლებიც განსხვავდებიან ერთმანეთისგან: დანიშნულებით, სტრუქტურით თუ ბუნებით. შესაბამისად, ინსტიტუციური ანალიზი საჭიროებს განსხვავებული ინსტიტუტების დაჯგუფებას გარკვეული ნიშნების მიხედვით.

ყველაზე გავრცელებული და პოპულარული ინსტიტუციური დაჯგუფება მოცემულია ნობელის პრემიის ლაურეატი ეკონომისტი დუგლას ნორტის მიერ. ის მოიცავს ინსტიტუტების (ნორმების) დაყოფას ორ ფართო ჯგუფად: ფორმალური და არაფორმალური. ჩვენს კვლევაში, შეგვიძლია ასევე გამოვიყენოთ ერთი საინტერესო თეორიული დაჯგუფება ინსტიტუტების შესახებ. ეს არის შიდა და გარე ინსტიტუტები. გერმანელი ეკონომისტი სტეფან ვოიგტი თავის ნაშრომში, გვთავაზობს ინსტიტუტების განაწილების თეორიულ მოდელს ორივე ზემოთნახსენები მეთოდის მიხედვით (ფორმალური და არაფორმალური, შიდა და გარე). თუ გამოვიყენებთ ზემოთმოცემულ ორივე მიდგომას, ჩვენ მივიღებთ ორ განზომილებიან ინსტიტუციურ სტრუქტურას 4 ჯგუფის შემადგენლობით. ეს ჯგუფებია: ფორმალური შიდა, ფორმალური გარე, არაფორმალური შიდა და არაფორმალური გარე ინსტიტუტები. ნაშრომის შემდგომ ნაწილში, მათს ნაცვლად რიგ შემთხვევებში გამოვიყენოთ აღნიშნები: ფორმალური შიდა - FI, ფორმალური გარე - FE, არაფორმალური შიდა - II და არაფორმალური გარე - I. თითოეული ინსტიტუციური ჯგუფი მოკლედ შეგვიძლია აღვწეროთ შემდეგი სახით: ფორმა-

ლური გარე ინსტიტუტები (FE) - კანონები და სხვა ოფიციალური ნორმები, რომელიც რეგულირდება სახელმწიფოს მიერ; ფორმალური შიდა ინსტიტუტები (FI) - საზოგადოებასა და ბიზნესში არსებული ფორმალური ნორმები; არაფორმალური გარე ინსტიტუტები (IE) - სახელმწიფო პოლიტიკის ეფექტიანობა და საზოგადოების დამოკიდებულება საჯარო ინსტიტუტების მიმართ; არაფორმალური შიდა ინსტიტუტები (II) - დაუწერელი ქცევის კანონები საზოგადოებაში, მაგალითად: ეთიკური ნორმები.

ნაშრომში ზემოთმოცემული ორგანოზომილებიანი მოდელის პრაქტიკული შეფასებისთვის, ყველაზე მეტად შესაბამისი არის გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსები, რომელიც გაიანგარიშება მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მიერ ყოველწლიურ კონკურენტუნარიანობის ანგარიშის ფარგლებში. ინსტიტუციური ინდიკატორების წყარო არის მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მიერ ნატარებული ყოველწლიური საზოგადოებრივი აზრის კვლევები.

კვლევის შემდეგომ ეტაპზე ხდება თითოეული ინსტიტუციური ინდიკატორისთვის მინიჭება ორივე განზომილების (არის შიდა თუ გარე, არის ფორმალური თუ არაფორმალური?) განაწილების შედეგად, ორგანოზომილებიანი მატრიცის თითოეულ ჯგუფში აღმოჩნდა შემდეგი ქვე-ინდექსები და ქვე-ინდექსებში შემავალი ინდიკატორები (მოცემულია ფრჩხილებში):

ფორმალური გარე ინსტიტუტები (FE): საკუთრების უფლებები (საკუთრების უფლებების დაცვა, ინტელექტუალური საკუთრების დაცვა); საჯარო სექტორის ეფექტიანობა (სახელმწიფო ხარჯების ეფექტიანობა, სახელმწიფო რეგულაციების ტვირთი, დავების მოგვარების კანონმდებლობის ეფექტიანობა, რეგულაციების საკანონმდებლო ბაზის ეფექტიანობა, საჯარო პოლიტიკის გამჭვირვალება).

არაფორმალური გარე ინსტიტუტები (IE): ეთიკური ნორმები და კორუფცია (სახელმწიფო რესურსების დივერსიფიკაცია, საზოგადოებრივი ნდობა პოლიტიკოსების მიმართ, არაფორმალური გადახდები და თადლითობა); არაფორმალური ზეგავლენა სახელმწიფო სექტორზე (სასამართლოს დამოუკიდებლობა, საჯარო გადაწყვეტილებების ობიექტურობა); უსაფრთხოება (ბიზნესის ხარჯები ტერორიზმის წინააღმდეგ, ბიზნესის ხარჯები კრიმინალის წინააღმდეგ, ორგანიზებული კრიმინალის დონე, საპოლიციო სერვისების საიმედოობა).

ფორმალური შიდა ინსტიტუტები (FI): ანგარიშგადებულება (აუდიტის და ანგარიშგების სტანდარტების ხარისხი, კორპორაციული საბჭოების ეფექტიანობა, მცირე მეწილე აქციონერების დაცვა, ინვესტორების დაცვა)

არაფორმალური შიდა ინსტიტუტები (II): კორპორატიული ეთიკა (ფირმების ეთიკური ქცევა ბიზნეს-საქმიანობაში)

გლობალური კონკურენტუნარიანობის 2016-2017 წლის ანგარიშში საქართველოს მანვენებელი არის 4.2 (1-7) და მსოფლიოს 140 ქვეყანას შორის 66-ე ადგილზეა. უშუალოდ ინსტიტუციური ინდიკატორების ჯგუფის ქულა, აღმატება ინდექსის საერთო ქულას - 4.4 (1-7), მათ შორის სახელმწიფო ინსტიტუტები - 4.4, ხოლო კერძო ინსტიტუტები - 4.3. ინდიკატორების განაწილების ზემოთმოცემული მეთოდის მიხედვით შეგვიძლია გავზომოთ ოთხივე ინსტიტუციური ჯგუფი ცალ-ცალკე საქართველოს მაგალითზე. ამისათვის, პირველ რიგში მოვახდინოთ ინდექსების რეკალკულაცია 1-7-იდან 0-100-მდე, ხოლო შემდეგ დავითვალლოთ მარტივი საშუალო არითმეტიკული თითოეულ ჯგუფში შემავალი ყველა ქვე-ინდექსისთვის (მარტივი საშუალო არითმეტიკული გამოყენების მიზეზი არის ქვე-ინდექსების თანაბარი წონა საერთო ინდექსის გაანგარიშებაში). შედეგად მივიღეთ ახალი კოეფიციენტები თითოეული ჯგუფისთვის:

- ფორმალური გარე ინსტიტუტები (FE) - 53.6
- ფორმალური შიდა ინსტიტუტები (FI) - 59.1

- არაფორმალური გარე ინსტიტუტები (IE) – 58.7
- არაფორმალური შიდა ინსტიტუტები (II) - 48.0

როგორც ვხედავთ, ყველაზე მაღალი მნიშვნელობა (59.1) აქვს ფორმალურ შიდა ინსტიტუტებს, ანუ იმ ოფიციალურ/ფორმალურ თამაშის წესებს რომელიც გვხდება კერძო სექტორის ეკონომიკურ საქმიანობაში.

ასევე მაღალი კოეფიციენტი აქვს არაფორმალურ გარე ინსტიტუტებს (58.7). ის ხასიათდება საზოგადოების დამოკიდებულებით სახელმწიფო ინსტიტუტების და მთლიანად მიმართ. შედარებით მცირე მაჩვენებელი აქვს სახელმწიფოს მოცემულ ჩარჩო პირობებს. ფორმალური გარე ინსტიტუტების კოეფიციენტი არის 53.6, სადაც გამოსარჩევია რეგულაციების ტვირთის კოეფიციენტი (4.7 ქულა 7.0-დან). რეგულაციების ტვირთი საქართველოში მსოფლიოს მასშტაბით ერთ-ერთი ყველაზე დაბალია (მე-7 ადგილი 140 ეკონომიკიდან). ოთხი ინსტიტუციური ჯგუფიდან, ხოლო ყველაზე მცირე მაჩვენებელი გვხვდება არაფორმალურ შიდა ინსტიტუტებში (48.0), რომელიც გამომდინარეობს საზოგადოებაში არაფორმალურ ურთიერთობებიდან. საზოგადოების დამოკიდებულება და ქცევა ბიზნეს საქმიანობაში, ისევე სხვა საქმიანობებში ჯერ კვლავაც აქტიურ ტრანსფორმაციულ პროცესშია. ჩვენს მაგალითში მოცემული ინსტიტუციური ჯგუფი განისაზღვრება კოეფიციენტით „ფირმების ეთიკური ქცევა“.

იმისათვის რომ დავინახოთ, რით გამოირჩევა საქართველოს ინსტიტუციური სტრუქტურა საჭიროა გავიანგარიშოთ მსგავსი მეთოდით კოეფიციენტები სხვა ეკონომიკებისთვისაც. რადგან საქართველოში არსებული ინსტიტუტების ნაწილს აქვს საფუძვლები გეგმურ ან პოსტ-კომუნისტური ტრანსფორმაციის ეკონომიკაში, ამიტომ შედარებას მოვახდინოთ პოსტ-კომუნისტურ და პოსტ-ტრანსფორმაციულ ეკონომიკებზე. ამისათვის გამოვიყენოთ, მსოფლიო ბანკის 2002 წლის ჩამონათვალი 26 ქვეყნის შემადგენლობით, ამ ქვეყნების ნაწილი დღეს ჯერაც პოსტ კომუნისტური ტრანსფორმაციის ფაზაშია, ზოგმა კი უკვე გაიარა ტრანსფორმაციის პროცესი და პოსტ ტრანსფორმაციულ გზას ადგას, თუმცა ინსტიტუციურ ცვლილებათა პროცესი ყველგან აქტუალურია. საინტერესოა, რომ საქართველოს მაჩვენებელი ოთხივე ჯგუფში აღემატება პოსტ-კომუნისტური ქვეყნების საშუალებს, ხოლო სამ ჯგუფში ევროკავშირში შემავალი ქვეყნების საშუალოზე, რომელი ქვეყანათა უმეტესობა განვითარებული ეკონომიკების რიგს მიუკუთვნება.

ინსტიტუციური ანალიზი გვიჩვენებს კორელაციას სხვადასხვა ტიპის ინსტიტუტებს შორის. შესაძლებელია ითქვას, რომ საქართველოში ინსტიტუციურ განვითარებას აქვს გამოკვეთილი აღმავალი ტრენდი სხვადასხვა მიმართულებებით. ფორმალური შიდა ინსტიტუტები, საზოგადოებაში დამკვიდრებული ოფიციალური წესებს სახით არიან ყველაზე ძლიერი, როგორც საქართველოში ისე დანარჩენ პოსტ-კომუნისტურ ეკონომიკებში. განსაკუთრებით, ხსენებული ჯგუფის მაჩვენებლები მაღალია ევროკავშირის წევრ პოსტ-კომუნისტურ ქვეყნებში, სადაც კერძო კონტრაქტების და არბიტრაჟის საკმაოდ მაღალი სტანდარტია. სხვა ინსტიტუციურ ჯგუფებთან შედარებით, საქართველოში არცთუ წარმატებული მდგომარეობას არაფორმალური შიდა ინსტიტუტების კუთხით, რადგან ბიზნეს ეთიკის ჩამოყალიბება ჯერაც ჩამოყალიბების საწყის სტადიაზეა და დროში დაგვიანებით პასუხობს ლეგალურ ჩარჩო-პირობების შესაბამის განვითარებას.

ნინო ჟორჟიაშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის მაკროეკონომიკის
მიმართულების მაგისტრანტი

**მაკროპრუდენციული პოლიტიკა და მისი ეფექტიანობა
ბაზოქინების პრობლემაში (ეკონომიკური ბაზოქინების)**

რეზიუმე

2008 წლის გლობალურმა ფინანსურმა კრიზისმა კიდევ ერთხელ წამოჭრა საკითხი მაკროპრუდენციული პოლიტიკის უფრო აქტიურად გამოყენების თაობაზე, რადგან გამოიკვეთა, რომ მიკროპრუდენციული პოლიტიკა და მისი რეგულაციები არ იყო საკმარისი ფინანსური სტაბილურობისათვის. მაკროპრუდენციული მიდგომის ეფექტიანი განხორციელება ზედამხედველობის და ცენტრალური ბანკის კოორდინირებულ ქმედებაზე დამოკიდებულია. ცენტრალური ბანკები ბუნებრივად არიან ჩართულნი მაკროპრუდენციული პოლიტიკის გატარებაში. მონეტარული პოლიტიკა სულ უფრო აქტიურად იყენებს რეგულირების არატრადიციულ მეთოდებს და ინსტრუმენტებს, მაკროპრუდენციული პოლიტიკის ინსტრუმენტების სახით.

ევროპის რეგიონში მაკროპრუდენციული პოლიტიკის აქტიურად გამოყენებაზე მსჯელობა სწორედ გლობალური ფინანსური კრიზისის შემდგომ დაიწყო და ბოლო წლების მონაცემების მიხედვით საკმაოდ წარმატებით ხორციელდება მაკროპრუდენციული პოლიტიკის ინსტრუმენტების პრაქტიკაში დანერგვის პროცესი. კერძოდ, ისეთი ინსტრუმენტების გამოყენება, როგორცაა სესხის აქტივის ფასთან ფარდობის მაჩვენებელი (LTV), სესხის შემოსავლთან ფარდობის მაჩვენებელი (LTI) და კაპიტალის კონტრციკლური ბუფერი.

საკვანძო სიტყვები: მაკროპრუდენციული პოლიტიკა, ფინანსური სტაბილურობა, კაპიტალის კონტრციკლური ბუფერი, ფინანსური კრიზისი.

შესავალი

გლობალურ ფინანსურ კრიზისამდე [Deutsche Bundesbank, 2015. გვ. 43] მსოფლიო აკადემიურ წრეებში და მათ შორის ევროპაშიც გაგრძელებული იყო ხედვა, რომ საქონლისა და მომსახურების ბაზარზე ფასების სტაბილურობა საკმარისი იქნებოდა ფინანსური სტაბილურობისათვის. ევროზონაში კრიზისამდე სამომხმარებლო ფასების ინდექსი საკმაოდ დაბალი და სტაბილური იყო, თუმცა მაინც მოხდა სისტემური რისკების აკუმულირება ფინანსურ სექტორში, რაც გამოწვეული იყო საკრედიტო ბუმიტა და ახალი ფინანსური ინსტრუმენტების გამოყენებით. ეკონომიკური აღმავლობის დროს ეს ფინანსური ინსტრუმენტები მართლაც დაბალი რისკით ხასიათდებოდა, თუმცა სისტემური რისკის მიმართ ძალიან მგრძობიარე აღმოჩნდა. ამ შემთხვევაში ფინანსური ბაზრის ამოცანაა რისკის შეფასება და რესურსების გადანაწილება, თუმცა რთულ ინსტრუმენტებთან მიმართებაში ფინანსურმა ბაზარმა ამ ფუნქციის შესრულება ვერ შეძლო.

* * *

მაკროპრუდენციული პოლიტიკის გამოყენების გამოცდილებასთან დაკავშირებით, ქვეყნები პირობითად შეიძლება დავეყთ 4 ჯგუფად [Gil Indermit, Raiser Martin, 2012. გვ. 151-153]:

1. ქვეყნები, რომლებიც აქტიურად იყენებენ მაკროპრუდენციულ პოლიტიკას და აქვთ შედარებით მეტი გამოცდილება ამ კუთხით.

2. ქვეყნები, რომლებიც მცირე დოზით იყენებენ აღნიშნულ პოლიტიკასა და მის ინსტრუმენტებს.

3. მორალური დარწმუნება (moral suasion) - ქვეყნები, რომლებიც ცდილობენ მორალურად და სიტყვიერად იმოქმედონ ეკონომიკის ცალკეულ სექტორზე, საოჯახო მეურნეობებისა და ფირმების გადაწყვეტილებებზე. თუმცა აღნიშნული პოლიტიკის ეფექტიანობისთვის საჭიროა, რომ ქვეყნის მთავრობა ავტორიტეტით და კარგი რეპუტაციით სარგებლობდეს.

4. ქვეყნები, რომლებიც არ იყენებენ მაკროპრუდენციულ პოლიტიკას.

განვიხილოთ **პირველი ჯგუფის** ქვეყნები: მაკედონია, ხორვატია, რუმინეთი, ქვეყნები, რომლებიც ალბათ ყველაზე უფრო აქტიურად იყენებენ აღნიშნულ პოლიტიკას კრიზისამდე პერიოდშიც. მაგალითად, მაკედონიამ გამოაქვეყნა რეგულაცია ფინანსურ კრიზისამდე, რომელიც ითვალისწინებდა ლიმიტებს შინამეურნეობების დაკრედიტებასა და სესხებზე უცხოურ ვალუტაში [Celeska, Gligorova, Krstevska, 2011: გვ. 12-13]. მოხსენებაში აღნიშნული ავტორები შენიშნავენ, რომ შესაძლოა სწორედ ამ დონისძიებებმა განაპირობა ის ფაქტი, რომ მაკედონიას ისეთი დიდი ზარალი არ განუცდია, როგორც ევროპის სხვა ქვეყნებს.

ხორვატიამ 2003 [Gil Indermit, Raiser Martin, 2012. გვ. 155] წელს გამოაქვეყნა ახალი რეგულაცია, გამოიყენა მრავალგვარი ინსტრუმენტი, რათა აღეკვეთა კრედიტების მოცულობის გადაჭარბებული ზრდა და რეგულაციები, რომელიც მიმართული იყო სისტემური რისკების აკუმულირების წინააღმდეგ. საბოლოო ჯამში მაკროპრუდენციული და მონეტარული ინსტრუმენტების ერთდროულად გამოყენებით შეძლო ფინანსური დისბალანსის წარმოქმნის აღკვეთა. რუმინეთი არის მაგალითი აქტიური მაკროპრუდენციული პოლიტიკის გამოყენებისა, რომელიც ფოკუსირებულია არა მარტო სტაბილური ინფლაციური გარემოს შენარჩუნებაზე, არამედ ფინანსური სტაბილურობის გაზრდაზე [Popa, 2011: 2-3]. ქვეყანამ კრიზისის პერიოდში გამოიყენა ახალი ჩარჩოპირობები, პრუდენციული ზომები, სარეზერვო მოთხოვნის მკაცრი რეგულაციები როგორც ადგილობრივ, ისე უცხოურ ვალუტაში.

მეორე ჯგუფში შედიან ქვეყნები, რომლებიც მცირე დოზით იყენებენ მაკროპრუდენციული პოლიტიკის ინსტრუმენტებს.

თურქეთში შეინიშნებოდა საკრედიტო ციკლის ზომიერი ზრდა, იგი არ გაცემდა სესხებს შინამეურნეობებზე უცხოურ ვალუტაში. ალბათ სწორედ ამ მიზეზის გამო ქვეყნის მთავრობამ კრიზისამდე არ გამოიყენა მაკროპრუდენციული ინსტრუმენტები. ხოლო მას შემდეგ, რაც 2009 [Gil Indermit, Raiser Martin, 2012. გვ. 155] წელს კრედიტების მოცულობა საგრძნობლად გაიზარდა, ქვეყანამ დაიწყო აღნიშნული პოლიტიკის გამოყენება.

ესპანეთის ეკონომიკა ბოლო წლების მანძილზე საკმაოდ სტაბილურად ვითარდებოდა, ქვეყანამ შეძლო Dotcom Crash¹¹-იდან გამოსვლაც, თუმცა ფინანსური კრიზისის პერიოდში სიტუაცია რადიკალურად შეიცვალა. განსაკუთრებით მძიმე მდგომარეობა შეიქმნა უძრავი ქონებისა და სავალო ინსტრუმენტების ბაზარზე, რამაც ხელი შეუწყო სისტემური რისკების აკუმულირებას. უმოქმედო სესხების წილმა მთლიან სესხებში 8-ჯერ [Estrada A, 2012. გვ. 27-28] გადააჭარბა საშუალო მაჩვენებელს. ქვეყანამ დაიწყო რესტრუქტურისაციის პროცესი, კერძოდ მრავალი მცირე ინსტიტუტის გაუქმება უძრავი ქონების

¹¹ Dotcom Crash-ტექნოლოგიური ბუშტი, 1997-2001 წლებში

ბაზარზე, რომლებიც ექსპანსიის პერიოდში შეიქმნა, ასევე ქვეყანამ განახორციელა ცვლილებები საგადასახადო სისტემაში, თუმცა აქტიური მაკროპრუდენციული პოლიტიკისათვის არ მიუმატავს საწყის ეტაპზე.

მესამე ჯგუფი: ქვეყნები, რომლებიც უფრო მეტად მიმართავენ მორალურ დარწმუნებასა და რჩევა-დარიგებას, ვიდრე აქტიური მაკროპრუდენციული პოლიტიკის გამოყენებას.

ესტონეთსა და პოლონეთში გამოიყენეს უფრო მორალური დარწმუნების მეთოდები, ვიდრე აქტიური ინტერვენციები და მხოლოდ მცირე ზომით იქნა გამოყენებული ქმედებები საკრედიტო ბუმის წინააღმდეგ. ესტონეთში მთავრობამ შეამცირა საგადასახადო განაკვეთი ქონებაზე 2004 წელს [Constancio Victor. 2017.gv.15]. ამ ქმედებამ გამოიწვია ინვესტორების სტიმულირება, რასაც შედეგად მოჰყვა მაღალი რისკის მატარებელი საგირავნო აქტივების აკუმულირება ფინანსურ სექტორში. სიტუაციის დასარეგულირებლად, სახელმწიფო იძულებული გახდა გამოეყენებინა მაკროპრუდენციული პოლიტიკა, კერძოდ კაპიტალის კონტრციალური ბუფერი და სარეზერვო მოთხოვნები.

ქვეყნების **მეოთხე ჯგუფი** – უნგრეთსა და ჩეხეთის რესპუბლიკას არ გამოუყენებია მაკროპრუდენციული პოლიტიკა ფინანსურ კრიზისამდე. კერძოდ, უნგრეთში კრედიტების გაცემაზე არ იყო შეზღუდვა, რადგან ეს აქტივობა მიმართული იყო ევროკავშირის ქვეყნებთან კონვერგენციაზე შემოსავლების ჭრილში. და მიუხედავად იმისა, რომ ამ ქმედებამ გამოიწვია კრედიტების და საგირავნო სესხების მოცულობის სწრაფი ზრდა, ქვეყანა არ ცდილობდა დასახული პოლიტიკიდან გადახვევას სოციალური მიზეზების გამო. კრიზისის შემდეგ ცხადი გახდა, რომ აუცილებელი იყო მკაცრი ზომების გატარება, 2010 [Constancio Victor. 2017.gv.15] წლიდან ქვეყანამ დაიწყო საგირავნო აქტივების დენომინირების აკრძალვა უცხოურ ვალუტაში.

გონიერმა და წინდახედულმა მაკროეკონომიკურმა პოლიტიკამ და მოქნილმა სავალუტო რეჟიმმა ხელი შეუწო ჩეხეთის რესპუბლიკის ფინანსურ სისტემას, თავი აერიდებინა არასტაბილურობისა და კრიზისის მძიმე „ხაფანგში“ მოხვედრისაგან. ფაქტი, რომელიც ჩეხეთის რესპუბლიკას ხდის განსაკუთრებულს, არის ის რომ ქვეყანა არ გასცემს სესხებს უცხოურ ვალუტაში. ასევე მას აქვს გამართულად ფუნქციონირებადი მაკროეკონომიკური პოლიტიკის მენეჯმენტი, ინფლაციისა და საპროცენტო განაკვეთის დაბალი დონე, რამაც გარკვეულწილად ხელი შეუწო მის ფინანსურ სტაბილურობას. პოლიტიკის ეფექტიანობა ასევე იმითაცაა განპირობებული, რომ 1990-იანი წლების შუახანებში ქვეყანაში გატარდა საბანკო რეფორმა, რომელიც ითვალისწინებდა ბევრი მცირე ზომის ბანკის დახურვას. აღსანიშნავია პრუდენციული პოლიტიკის განხორციელება, კერძოდ 2005 [Gil Indermit, Raiser Martin. 2012. გვ. 151-155] წლიდან ჩეხეთის ცენტრალურმა ბანკმა აიღო პასუხისმგებლობა კომერციულ, საინვესტიციო და სადაზღვევო კომპანიებზე. აღნიშნულმა გარემოებებმა განაპირობა მისი ფინანსური სტაბილურობა კრიზისის პერიოდშიც კი.

უნდა აღინიშნოს, რომ ირლანდიის, ლიტვის, სლოვაკეთის და გერმანიის სახელამხედველო ორგანოები მაკროპრუდენციული პოლიტიკის გაუმჯობესების მიზნით იძლევიან რეკომენდაციებს გირაოზე საპროცენტო განაკვეთის სენსიტიურობის ანალიზის ჩატარების შესახებ, რათა აღიკვეთოს შემდგომი გართულებები ქონების ბაზარზე.

ევროზონის რეგიონში აქტიურად მიმდინარეობს მსჯელობა საშინაო და საგარეო გამოწვევებზე. ევროზონის ქვეყნების ფინანსური ინტეგრაციის მიუხედავად, ისინი გარკვეულწილად მაინც სეგმენტირებულია. ზოგიერთი ქვეყანა მრავლად არის წარმოდგენილი უცხოურ ბაზრებზე შვილობილი კომპანიების თუ სხვა ფინანსური ინსტიტუტების სახით, რომლებიც შესაბამისად

ექვემდებარებიან მასპინძელი ქვეყნის რეგულაციებს. შესაბამისად, რთულდება პასუხისმგებლობის აღება ევროპის სამეთვალყურეო საბჭოების მიერ ასეთი ფილიალების ფინანსურ მდგომარეობაზე, რადგან ფინანსური კავშირები საკმაოდ კომპლექსურ ხასიათს ატარებს.

-ევროპის ფინანსური სტაბილურობის უზრუნველყოფელი ინსტიტუტები პასუხისმგებელი არიან თავიანთ ტერიტორიაზე არსებული ფინანსური ინსტიტუტების და საბანკო სისტემის მდგომარეობაზე და არა უცხოეთში არსებული და დარეგისტრირებული კომპანიების სტაბილურობაზე, რომლებიც უცხოური კანონმდებლობით რეგულირდება.

- არ არის მჭიდრო კავშირი და მედიაცია ადგილობრივი და მასპინძელი ქვეყნების სახელმძღვანელო საბჭოებს შორის. აღნიშნული კავშირი გართულებულია იმის გამო, რომ ისინი იყენებენ სხვადასხვა რეგულაციებსა და მაკროპრუდენციული პოლიტიკის განსხვავებულ ინსტრუმენტებს.

-არ არსებობს მექანიზმი, რომელიც გადაანაწილებს რისკებსა და დანახარჯებს ევროზონის ქვეყნებსა და მათ შვილობილ კომპანიებს შორის, რომლებიც სახელმძღვანელო არიან განლაგებულნი.

სანამ ევროპა მსჯელობს რეგულაციებისა და კოოპერაციის, კოორდინაციის პრობლემაზე, იკვეთება სხვა პრობლემაც: უცხოური ფინანსური სისტემის გავლენა ევროკავშირის ქვეყნებზე.

დეცენტრალიზაცია – კრიზისამდე ფინანსური სტაბილურობის ფუნქცია დეცენტრალიზებული იყო ნაციონალურ დონეზე ცენტრალურ ბანკებს, სახელმძღვანელო საბჭოებს, ქონების მართვის და დეპოზიტების დამზღვევ კომპანიებს შორის (მიუხედავად ევროპის ფინანსური სისტემის ინტეგრაციისა).

სეგმენტაცია – კრიზისამდე ფინანსური სტაბილურობის ფუნქცია გადაანაწილებული იყო ქვეყნებსა და სექტორებს შორის. მაგალითად, საბანკო სახელმძღვანელო საბჭოები და ფინანსური კონგლომერატები დამოუკიდებლად ახორციელებდნენ ფინანსურ პოლიტიკას.

ინფორმაციის და მონაცემების ნაკლებობა – არაერთხელ აღვნიშნეთ, რომ მაკროპრუდენციული ინსტრუმენტების გამოყენებას არცთუ დიდი ხნის ისტორია აქვს, ამასთან სიმწიფეებს წარმოშობს ის ფაქტი, რომ სტატისტიკური მონაცემები ხშირ შემთხვევაში არ არის ხელმისაწვდომი და საჯარო, ზოგი მონაცემი საერთოდ დაკარგულია, რაც წარმოშობს პრობლემებს მონაცემების ხარისხის კუთხითაც. მონაცემების ხარისხი, სიზუსტე და მოცულობა კი გადამწყვეტ როლს თამაშობს სიტუაციის გაანალიზებაში, ამიტომაც ამგვარ ინფორმაციაზე პასუხისმგებლობა ეკისრებათ არა მარტო სახელმძღვანელო საბჭოებს, არამედ მკვლევარებსაც.

ინსტრუმენტების გამოყენება – არ არის მიღწეული კონსენსუსი იმის თაობაზე, თუ რომელი ინსტრუმენტები უნდა გამოიყენონ სახელმძღვანელო საბჭოებმა. სიტუაციის გასაანალიზებლად ვეყრდნობით Borio და Drehmann-ის - კლასიფიკაციას, რომლებიც გამოყოფენ ინსტრუმენტთა 4 ჯგუფს [Borio, Drehman, 2012. გვ. 29-46]:

1. ფინანსური სტაბილურობის ინდიკატორები – ანალიზებენ წარსული გამოცდილებიდან გამომდინარე საბანკო სისტემის და მისი მდგომარეობის ევოლუციას დროში.

2. წინმსწრები, გამაფრთხილებელი ინდიკატორები – მიმართულია ფინანსური რისკებისა და არასტაბილურობის პროგნოზირებასა და აღმოჩენაზე. ეს ინდიკატორები განსაზღვრავს რისკის მინიმალურად დასაშვებ დონეს, მის აკუმულირებას სპეკულაციური ბუშტის გასკდომის დროს და აგზავნის სიგნალს ეკონომიკაში, რაც იმის მანიშნებელია, რომ მაკროპრუდენციული ინსტრუმენტების აქტიურად გამოყენება არის საჭირო.

3. Vector Autoregression Models (VAR) – იყენებს ეკონომეტრიკულ მოდელებს ეკონომიკური აქტივობის გასაანალიზებლად, ასევე ახდენს შემთხვევითი კავშირების იდენტიფიცირებას საბანკო და ეკონომიკურ აქტივობას შორის. ეკონომეტრიკული მოდელები ფართოდ გამოიყენება, რადგან გამოკვლევებიდან იკვეთება, რომ სცენარები, რომელიც აგებულია სხვადასხვა შოკების გათვალისწინებით, კარგად პროგნოზირებს ეკონომიკაში სტაბილურობისა თუ არასტაბილურობის პერიოდებს.

4. მაკრო სტრესს მოდელები – ამოწმებს საბანკო სისტემის მდგრადობას მაკროეკონომიკური შოკების მიმართ და სხვადასხვა სიმულაციური მოდელების აგების საფუძველზე იძლევა რეკომენდაციების შემუშავების შესაძლებლობას.

დასკვნის სახით შეიძლება აღინიშნოს, რომ, მიუხედავად ევროპულ ქვეყნებში განხორციელებული წინ გადადგმული ნაბიჯებისა, მაკროპრუდენციული და საბანკო-საფინანსო ზედამხედველობის მიმართულებით, რეგიონში მაინც იკვეთება ეფექტიანი მაკროპრუდენციული პოლიტიკის გამოყენების პრობლემები. ამის მიზეზი შეიძლება იყოს ისიც, რომ აღნიშნული პოლიტიკა ჯერ კიდევ ფორმირების სტადიაშია, მას არ გააჩნია მკაფიოდ განსაზღვრული ჩარჩო-პირობები და სრულყოფილი მექანიზმი, რადგანაც მის აქტიურ გამოყენებაზე მსჯელობა მხოლოდ გლობალური ფინანსური კრიზისის შემდგომ დაიწყო. ევროზონის ქვეყნების ცენტრალური ბანკები და საზედამხედველო ორგანოები მუდმივად ახორციელებენ ამ მიმართულებით გასატარებელ ღონისძიებებს და მიმართავენ სხვადასხვა ინსტრუმენტს, ასევე აქტიურად იყენებენ სტრეს-ტესტირებას, როგორც ცალკეული ქვეყნის, ასევე მთლიანად ევროზონის ფინანსური სტაბილურობის შესაფასებლად, რისთვისაც აქტიურად გამოიყენება ზემოაღნიშნული ინსტრუმენტები.

დასკვნა

2008 წლის გლობალურმა ფინანსურმა კრიზისმა კიდევ ერთხელ ცხადყო, რომ დღეისათვის არსებული მაკროეკონომიკური და მაკროპრუდენციული ზედამხედველობის ტრადიციული მექანიზმები ვერ უზრუნველყოფს ფინანსურ სტაბილურობას. დღის წესრიგში დადგა საფინანსო რეგულირებისა და საბანკო ზედამხედველობის რეფორმირების, გამკაცრების და მაკროპრუდენციული ნორმების შემოდების აუცილებლობა. მიუხედავად იმისა, რომ ევროპაში მაკროპრუდენციული პოლიტიკის გამოყენების მიმართულებით საკმაოდ წინ გადადგმული ნაბიჯები შეინიშნება, ამ რეგიონში მაინც იკვეთება რიგი პრობლემები, რომელთა გადაწყვეტაზე აქტიურად მუშაობენ საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტები, კერძოდ: ევროპის ცენტრალური ბანკი (ECB), ბაზელის კომიტეტი (Basel committee), ევროპის სისტემური რისკების საბჭო (European Systemic Risk Board) და ევროპის ფინანსური სტაბილურობის საბჭო (European Financial Stability Board). უნდა აღინიშნოს, რომ მაკროპრუდენციული პოლიტიკის ეფექტიანი გამოყენების პრობლემას განაპირობებს ის გარემოებაც, რომ მაკროპრუდენციული პოლიტიკა ჯერ კიდევ ფორმირების პროცესშია და საჭიროებს ჩარჩო-პირობების შემდგომ დახვეწასა და გაუმჯობესებას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Basel Committee on Banking supervision, June 2016, Regulatory Consistency Assessment Program, pp 23.
2. Borio, Drehman. Assessing the risk of banking crises – revisited”, 2012, BIS Quarterly Review, March, pp. 29-46.
3. Deutsche Bundesbank, 2015, „ The importance of macroprudential policy for monetary policy”, pp 43.
4. European Central Bank, 28 October 2015, Macroprudential Policy in Europe: ensuring financial stability, pp 3-5.
5. Estrada A, 2012, „ Spanish Boom-Bust and Macroprudential Policy ”, p-27-28.
6. Constancio Victor (Vice –President of ECB), 28 Oct, 2015 „Macroprudential Policy in Europe: ensuring financial stability in, euro area”, pp 12-15
7. Gil Indermit, Raiser Martin(worlds banks Chief economists), 2012, „The Golden Growth”, pp 151-155.

Nino Zhorzhikashvili

*Magistrature student of macroeconomics,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

MACROPRUDENTIAL POLICY AND ITS EFFECTIVE USE PROBLEMS (EUROPEAN EXPERIENCE)

Expanded Summary

The global financial crisis of 2008 once again raised the issue of more active use of macroprudential policy, as it was revealed that the microprudential policy and its regulations were not sufficient for financial stability. Macroprudential policy-policy that focuses on the regulation of the entire banking system, which includes the identification of the systemic and financial risks and aims to eliminate economic losses at a minimum level , monitoring and control, pursuing the regulatory and countercyclical policy in financial sector to ensure economic stability.

The purpose of the Macroprudential Policy is to increase the sustainability of the financial system towards endogenous shocks to limit financial imbalance and to minimize macroeconomic expenses caused by financial instability. To do this, it is necessary to carry out countercyclical policy and to prevent risks in this regard.

Effective implementation of the macroprudential approach depends on supervision and coordinated action by the central bank. Central banks are naturally involved in implementing macroprudential policy. Monetary policy is more actively using unconventional methods and instruments of regulation as tools of macroprudential policy. Before the global financial crisis, there was a spread opinion about existing conflict between macroprudential and monetary policies, but crisis revealed the need of close cooperation of these policies.

The ECB monitors developments in the banking sectors of the euro area and the EU as a whole, as well as other financial sectors, to identify any vulnerabilities and check the resilience of the financial system. It carries out these tasks together with the other central

banks of the Eurosystem and the European System of Central Banks. The emergence of possible systemic risks in the financial system is addressed through macroprudential policies. The overarching goal of macroprudential policy is to preserve financial stability. In the Euro Area, macro-prudential policy seems of particular relevance. Indeed, within the framework of the single monetary policy Member States can no longer use the interest rate to address domestic imbalances. Against the background of the current loose monetary policy stance and the low interest rate environment, macro-prudential instruments could be useful tools to prevent the building up of asset bubbles, excessive private/household debt and excessive banks' leverage.

Discussing the active use of macroprudential policy in the European region has been started during the global financial crisis, and the results of recent years have shown the success of implementing the practice of mentioned policy instruments. Specifically, such instruments are used, such as the loan To value (LTV), Loan To Income (LTI) and capital countercyclical buffer.

Nevertheless, Euro Union countries have begun urgent implementation and adoption of macroprudential policy, countries differ in this regard and we can divide them in 4 groups:

1. Countries actively using macroprudential policy and have more experience in this regard
2. Countries that use this policy and its instruments in small doses.
3. Moral conviction - countries that seek to morally and verbally act on separate sectors of economy, households and firms. However, the efficiency of the emphasized policy is based on country's government reputation.
4. Countries that do not use macroprudential policy tools.

In Euro region we can emphasise several problems in regards of effective use of macroprudential policy:

-There is no close connection and mediation between the local and host countries between supervisory bodies. This connection is complicated because they use different regulations and different tools of macroprudential policy.

-There is no mechanism that distributes risks and expenses between the eurozone countries and their subsidiary companies that are located abroad.

-While Europe is discussing the problem of coordination, other problems have also occurred: the influence of the foreign financial system on EU countries.

-Decentralization - Before the crisis, the financial stability function was decentralized at the national level between central banks, supervisory boards, property management and deposit insurance insurers (despite the European Financial System integration).

-Segmentation-before crisis, financial stability function was distributed between countries and sectors. For example, banking supervisory boards and financial conglomerates independently implementing financial policy.

-The lack of information and data- statistical data is not often available and some data are lost at all, which generates problems in terms of data quality. Quality, accuracy, and volume of data are playing a crucial role in analyzing the situation.

Keywords : macroprudential policy, financial stability, capital countercyclical buffer, financial crisis.

გიორგი მიქელაძე
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
დოქტორანტი

**ინვესტიციების ფულადი ნაკადების მოდელის ემპირიული რეალიზაცია
(საქართველოს მაგალითზე)**

სტატია ფინანსურად მხარდაჭერილია შოთა რუსთაველის ეროვნული
სამეცნიერო ფონდის მიერ პროექტის № PhDF2016_238

რეზიუმე

სტატიაში ემპირიულად შემოწმებულია რ. კოპკეს ინვესტიციების ფულადი ნაკადების მოდელი საქართველოს ეკონომიკის მაგალითზე. მოდელის ემპირიული რეალიზაციის დროს ეკონომიკურ ინდიკატორთა შესახებ ინფორმაციის ნაკლებობისა თუ არარსებობის პრობლემა გადაჭრილია სხვადასხვა ეკონომიკური მეთოდით (ხაზნაცვლებელი ცვლადების გამოყენება, მონაცემთა გამოთვლა სხვა განტოლების მეშვეობით და ა.შ.). ემპირიული კვლევებით დადგენილია, რომ მთლიანი ინვესტიციების მნიშვნელობა, კომპანიების ბრუნვის მიმდინარე და ლაგირებული მნიშვნელობა ზრდად დამოკიდებულებაშია. ამასთან ძირითადი კაპიტალის მოცულობის სტატისტიკურად უმნიშვნელობის გამო მოდელიდან გამორიცხულია.

საკვანძო სიტყვები: მთლიანი ინვესტიციები, ინვესტიციების ფულადი ნაკადების მოდელი, კომპანიების ბრუნვის მოცულობა.

JEL Codes: P. 20, P. 31, P. 40, P. 52

შესავალი

ინვესტიციების ფულადი ნაკადების მოდელი დაფუძნებულია პოსტულატზე, რომელიც გულისხმობს, რომ ფირმის ფულადი შიდა ნაკადი გვევლინება ინვესტიციების ძირითად წყაროდ. ამასთან, ინვესტიციების განხორციელება კომპანიის შიდა სახსრებით უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე კომპანიის გარედან მოხიდული ფულადი ნაკადებით, როგორცაა: აქციების გამოშვება, თანაზიარი კაპიტალის მოხიდვა და ა.შ. ინვესტიციების ფულადი ნაკადის მოდელის მიხედვით, საინვესტიციო ხარჯები არის კომპანიის ფულადი ნაკადების ფუნქცია. შესაბამისად, კაპიტალის ოპტიმალური დონე განისაზღვრება არა გამოშვების დონით, როგორც ინვესტიციების აქსელერატორის მოდელში გვხვდება, არამედ მოსალოდნელი მოგების რაოდენობით ან ფაქტობრივი შემოსავლით.

ვინაიდან საქართველო წარმოადგენს განვითარებად ქვეყანას და განვითარებადი ქვეყნის ეკონომიკა მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ინვესტიციების მოცულობაზე, მნიშვნელოვანია გამოვლინდეს მთლიან ინვესტიციებზე მოქმედი ეკონომიკური ინდიკატორების სპექტრი, რათა ეკონომიკური პოლიტიკის გამტარებლებს მიეცეთ ინვესტიციების მოცულობაზე ზემოქმედების საშუალება. მთლიან ინვესტიციებზე კომპანიის შიდა ფულადი სახსრების ეკონომიკური გავლენის ანალიზისთვის საქართველოს ეკონომიკის მაგალითზე სასურველია ემპირიულად შემოწმდეს ინვესტიციების ფულადი ნაკადების მოდელის სტატისტიკური ვარგისიანობა და მოხდეს შედეგების შედარება სხვა ქვეყნის მაგალითზე ჩატარებულ კვლევებთან.

ინვესტიციების ფულადი ნაკადების მოდელი და მისი ემპირიული რეალიზაცია

ი. გრუნფილდის მიხედვით, კაპიტალის ოპტიმალური მოცულობა არის მოსალოდნელი შემოსავლის წრფივი ფუნქცია. კომპანიის მოსალოდნელი შემოსავალი გამოხატულია ფირმის საბაზრო ღირებულებით:

$$k_t^* = a + \beta V_t \tag{1}$$

თუ (1)-ს ჩავსვავთ მთლიანი ინვესტიციების საბაზო მოდელში, რომელსაც ასეთი სახე გააჩნია [Bernd, 2005: 278-281]:

$$I_t = g_t(k_t^* - k_{t-1}) + \delta k_{t-1} = g_t k_t^* + k_{t-1}(\delta - g_t) \tag{2}$$

მიღებულ შედეგს ექნება შემდეგი სახე:

$$\begin{aligned} I_t &= g_t(k_t^* - k_{t-1}) + \delta k_{t-1} = g_t k_t^* + k_{t-1}(\delta - g_t) \\ I_t &= g_t(k_t^* - k_{t-1}) + \delta k_{t-1} = g_t k_t^* + k_{t-1}(\delta - g_t) = g_t(a + \beta V_t) + k_{t-1}(\delta - g_t) \\ I_t &= g_t a + g_t \beta V_t + k_{t-1}(\delta - g_t) \end{aligned} \tag{3}$$

აღნიშნული მოდელის მიხედვით, ინვესტიციებზე დიდ გავლენას ახდენს ფირმის საბაზრო ღირებულება.

ჯ. მეიერი, ე. კუხი, ჯ. დიუსემბერი და სხვა მეცნიერები თვლიდნენ, რომ კაპიტალის ბაზრები საგრძნობი ნაკლოვანებებით ხასიათდება. მეცნიერები აღნიშნავდნენ რომ, როდესაც იზრდება ვალების და შემოსავლების ფარდობა, მაშინ სასურველია, (1) მოდელში კომპანიის საბაზრო ღირებულება V_t შეიცვალოს მეტად ლიკვიდური ცვლადით: შემოსავლით, გადასახადებით, კორექტირებული შემოსავლით და სხვ.

ხელმისაწვდომი კაპიტალი განისაზღვრება ფულადი ნაკადებით, რომელიც არის შემოსავლის დამოკიდებული ცვლადი. აღნიშნული შემოსავალი კორექტირებულია გადასახადებით, დივიდენდებით და ამორტიზაციული ხარჯებით.

ფირმის დაფინანსების ერთადერთ წყაროს არ წარმოადგენს შიდა ფულადი ნაკადი. კომპანიას შეუძლია მოიზიდოს სასესხო კაპიტალი. მეცნიერთა ნაწილს მიაჩნია, მიუხედავად იმისა, რომ სასესხო კაპიტალი გვაძლევს საშუალებას გაიზარდოს ფირმის ძირითადი ფონდები, მისგან მიღებული ამონაგები იქნება მცირე, ვინაიდან კომპანიას უწევს კაპიტალის გამოყენების საფასურის გადახდა. შესაძლებელია სასესხო კაპიტალის გამოყენებისას კომპანიის აქციონერები და მენეჯმენტი შეიზღუდოს შესაძლებლობებში, რაც ინვესტიციების მიზნობრიობის ცვლილებას გამოიწვევს.

ინვესტიციების დაფინანსების მესამე წყარო არის კომპანიის აქციების ემისია. ფირმისთვის მნიშვნელოვანია აქციების ღირებულება, ვინაიდან მისი გამოყენება შესაძლებელია სამომავლო კაპიტალის დასაფინანსებლად. ამ სახით კომპანიის ძირითადი ფონდების დაფინანსება ხასიათდება რისკით, რადგან ახალ აქციონერებს აქვთ დივიდენდების მიღების და კომპანიის მართვის უფლება მთლიან აქციებში მათი აქციების წილის პროპორციულად.

ინვესტიციების ფულადი ნაკადების მოდელში არ არის ნათელი ფაქტი: ფულადი ნაკადები გავლენას ახდენს კაპიტალის სასურველ მოცულობაზე (k^* -ზე) თუ კაპიტალის მოწყობის სიჩქარეზე (გ-ზე). ორივე მტკიცებულების გან-

ხილვა მნიშვნელოვანი დასკვნების გაკეთების საშუალებას იძლევა. მაგალითად, თუ ფულადი ნაკადები მოქმედებს გ-ზე, მაშინ ის იქნება ენდოგენური ფაქტორი და არა ეგზოგენური, როგორცაც ვთვლიდით წინა მოდელებში.

ფულადი ნაკადების გამოყენებისას სასურველია შეფასდეს მისი ლაგის სიგრძე და, ამასთან, მოხდეს მისი ნომინალური ღირებულების დეფლირება. ინვესტიციების ფულადი ნაკადების ზოგადი მოდელი რიჩარდ კოპკემ შემდეგი სახით ჩამოაყალიბა და შემდეგ ემპირიულად შეამოწმა [Bernd, 2005: 281]:

$$I_t = a + \sum_{j=0}^{m-1} b_j \left(\frac{F}{J}\right)_{t-j} + ck_{t-1} + u_t \quad (4)$$

სადაც b_j, a, c არის შესაფასებელი პარამეტრები, F – შიდა ფულადი ნაკადები მიმდინარე ღირებულებაში, J – ძირითადი ფონდების ახალი ელემენტების ფასების ინდექსი.

რიჩარდ კოპკემ 1982 წელს ემპირიულად შეამოწმა ფულადი ნაკადების მოდელი, სადაც I_t/k_{t-1} არის დამოკიდებული ცვლადი. მკვლევარი კვლევის ეტაპებზე იყენებდა ლაგის სხვადასხვა სიგრძეს აქტივების სპეციფიკიდან გამომდინარე. კვლევის პირველ ეტაპზე მეცნიერი მივიდა დასკვნამდე, რომ ფულადი ნაკადები არ ახდენდა არსებით გავლენას აღჭურვილობასა და შეიარაღებაზე. კვლევის მეორე ეტაპზე მან მიიღო მნიშვნელოვანი დასკვნა, რომ ფულადი ნაკადები შედარებით დიდ გავლენას ახდენს შენობა-ნაგებობებზე, ვიდრე აღჭურვილობაზე. აღსანიშნავია ფაქტი, კვლევის პირველ ეტაპზე, სადაც ჩართული ფაქტორების ლაგების სიგრძე შედარებით დიდი კოეფიციენტების კლება-ზრდის ტენდენციების განმეორებადობა ქმნიდა ხერხისებურ ფორმას. კვლევის მეორე ეტაპზე კოეფიციენტებს ჰქონდა შემცირების ტენდენცია [Bernd, 2005: 281-283].

რ. კოპკეს მიერ ფულადი ნაკადების მოდელის შეფასებისას $b_k = (\delta - g)$ მნიშვნელობა სტატისტიკურად ნულთან ახლოსაა. კაპიტალის ლაგირებული მნიშვნელობა მოდელში არ არის მნიშვნელოვანი და მეცნიერმა კვლევის შემდეგ ეტაპზე ეს ცვლადი უგულებელყო.

მოდელის შეფასებისას პირველ ეტაპზე ρ -ს მნიშვნელობები მერყეობს 0,81-0,83 შუალედში, ხოლო მეორე ეტაპზე 0,936-0,956.

ინვესტიციების ფულადი ნაკადების მოდელის ემპირიული რეალიზაცია საქართველოს მაგალითზე

ინვესტიციების ფულადი ნაკადების მოდელის შესაფასებლად საქართველოს მაგალითზე განვიხილოთ (4) მოდელის მოდიფიცირებული ვარიანტი, სადაც ამხსნელ ცვლადებად კომპანიების ბრუნვის მოცულობა იქნება განხილული. დაკვირვებათა რაოდენობა შეადგენდა 48-ს, 12 წლის კვარტალურ მონაცემებს. ინვესტიციების ფულადი ნაკადების მოდელი აიგება 9 წლის კვარტალური მონაცემების საფუძველზე (2006-2014). ლაგის სიგრძედ კომპანიის ბრუნვაში განვიხილავთ $j=1$. ვინაიდან საქართველოს ძირითადი კაპიტალის შესახებ არ არსებობს ემპირიული ინფორმაცია, მის მნიშვნელობებში გავითვალისწინებთ აქსელერატორის მოდელის რეალიზაციით მიღებული რეალური კაპიტალის კვარტალურ მონაცემებს [მიქელაძე, 2016: 104-107]. საბოლოოდ შესაფასებელ მოდელს ექნება შემდეგი სახე:

$$I_t = a + \sum_{j=0}^1 b_j B_{t-j} + ck_{t-1} + u_t \quad (5)$$

$$I_t = a + b_1 B_t + b_2 B_{t-1} + ck_{t-1} + u_t$$

დოლადოს, ჯენკინსონისა და სოსვილა-რივეროს მიერ შემოთავაზებული პროცედურით დროითი მწკრივები უნდა შემოწმდეს და დადგინდეს, თუ რომელი ტიპების არის TSP თუ DSP. კერძოდ TSP ტიპი გულისხმობს, რომ მწკრივები არიან არასტაციონალური ცვალებადი ტრენდის გამო, ხოლო DSP ტიპისას-არის არასტაციონალური ცვალებადი დისპერსიის გამო [Dolado... 1990: 249-273]. აღნიშნული ტესტის გამოყენებით ოთხივე მწკრივში მიიღება ნულოვანი ჰოპოთეზა ერთეულოვანი ფესვის არსებობაზე [Dickey... 1979: 427-431], რაც მათ არასტაციონალურობას გულისხმობს. მწკრივების გასასტაციონალურებლად სხვაობებზე გადასვლით დგინდება რომ მთლიანი ინვესტიციები წარმოადგენს I(1) პროცესს. I(2)-ს წარმოადგენს ბრუნვის მიმდინარე და ლაგირებული მნიშვნელობები, ხოლო კაპიტალის ლაგირებული მნიშვნელობა, t-1 პერიოდში ტრენდ-სტაციონალურია. მოდელის აგებისას შედეგობრივი ცვლადის როლში იქნება ΔI_t , ხოლო ამსხნელ ცვლადებად მეორე რიგის სხვაობები $\Delta_2 B_t$, $\Delta_2 B_{t-1}$ და დეტრენდირებული k_{t-1} . რაც შემდეგნაირად ჩაიწერება:

$$\Delta I_t = a + b_1 \Delta_2 B_t + b_2 \Delta_2 B_{t-1} + ck_{det,t-1} + u_t \quad (6)$$

(6) მოდელის რეალიზაციით მივიღებთ:

ცხრილი 1

უმცირეს კვადრატთა მეთოდით შეფასებული ინვესტიციების ფულადი ნაკადების (j=1) მოდელი

Dependent Variable: I_D
 Method: Least Squares
 Date: 08/14/17 Time: 20:51
 Sample (adjusted): 2006Q4 2014Q4
 Included observations: 33 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
B_D2	0.240569	0.043700	5.505071	0.0000
B_D2_1	0.128741	0.045939	2.802393	0.0089
DET_K_1	-0.101964	0.089491	-1.139374	0.2639
C	29.22731	61.16683	0.477829	0.6364
R-squared	0.555701	Mean dependent var		27.98288
Adjusted R-squared	0.509739	S.D. dependent var		500.3161
S.E. of regression	350.3145	Akaike info criterion		14.66875
Sum squared resid	3558887.	Schwarz criterion		14.85015
Log likelihood	-238.0344	Hannan-Quinn criter.		14.72979
F-statistic	12.09046	Durbin-Watson stat		2.504690
Prob(F-statistic)	0.000026			

თუ მოდელიდან გამოვრიცხავთ სტატისტიკურად არამნიშვნელოვან ცვლადებს (თავისუფალ წევრს და დეტრენდირებული კაპიტალის ლაგირებულ მნიშვნელობას) მივიღებთ:

უმცირეს კვადრატთა მეთოდით შეფასებული ინვესტიციების ფულადი ნაკადების ($j=1$) მოდელი, რომლიდანაც სტატისტიკურად არამნიშვნელოვანი ცვლადები გამორიცხულია

Dependent Variable: I_D
 Method: Least Squares
 Date: 08/14/17 Time: 20:50
 Sample (adjusted): 2006Q4 2014Q4
 Included observations: 33 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
B_D2	0.251868	0.042218	5.965904	0.0000
B_D2_1	0.109348	0.042219	2.590004	0.0145
R-squared	0.533460	Mean dependent var		27.98288
Adjusted R-squared	0.518410	S.D. dependent var		500.3161
S.E. of regression	347.2027	Akaike info criterion		14.59639
Sum squared resid	3737040.	Schwarz criterion		14.68708
Log likelihood	-238.8404	Hannan-Quinn criter.		14.62690
Durbin-Watson stat	2.505713			

$$\Delta I_t = 0.252\Delta B_t + 0.109\Delta B_{t-1} + u_t \quad (7)$$

როგორც ვხედავთ, დეტერმინაციის და კორექტირებული დეტერმინაციის კოეფიციენტები შეადგენს 0.53 და 0.52, რაც მიუთითებს რომ შედეგობრივი ცვლადის უკეთ ასახსნელად მოდელში სხვა ფაქტორებიც უნდა იყოს ჩართული. მოდელში ჩართული ცვლადების კოეფიციენტების შესახებ მიიღება H_1 ჰიპოთეზა, რაც მათ სტატისტიკურად მნიშვნელოვნებას მიუთითებს [ანანიაშვილი, 2010: 109-129]. მოდელის ნარჩენობით წევრების განაწილება ექვემდებარება ნორმალურს. დარბინ-უიტსონის ტესტის გათვალისწინებით ნარჩენობით წევრებში ავტოკორელაციის არსებობის შესახებ ვერაფერს ვიტყვით, ვინაიდან მოდელი არ შეიცავს თავისუფალ წევრს, რაც ტესტის გამოყენების ერთერთ დაშვებას წარმოადგენს [ანანიაშვილი, 2014: 10-13]. თუმცა ბროიშ-გოდფრის ტესტის მიხედვით, ნარჩენობით წევრებში არ არსებობს ავტოკორელაციის პრობლემა 1% მნიშვნელოვნების დონით [Breusch, 1978: 334-355; Godfrey, 1978: 1293-1301]. ასევე ვაიტის ტესტის მიხედვით, ნარჩენობით წევრებში არ შეინიშნება ჰეტეროსკედასტრობა 1%-იანი მნიშვნელოვნების დონით. აღნიშნული შედეგების გათვალისწინებით შედეგობრივ ცვლადს ხსნიან ფაქტორული ცვლადები, ამასთან, მოდელში შესაძლოა ჩაერთოს სტატისტიკურად სხვა მნიშვნელოვანი ფაქტორები (რომლებსაც თეორიული მოდელი არ ითვალისწინებს), რათა დეტერმინაციის კოეფიციენტი 1-ს მიუახლოვდეს. ამასთან, $F=17.15$, $F_{\alpha} = 5.39$ $F > F_{\alpha}$, რაც მოდელის ვარგისიანობაზე მიუთითებს [ანანიაშვილი, 2010: 109-129]. $j=0$ შემთხვევაში მოდელში მიიღება ანალოგიური შედეგები, თუმცა $j=1$ შემთხვევაში ფაქტორული ცვლადების ამხსნელობითი უნარი უმჯობესდება (იზრდება დეტერმინაციისა და კორექტირებული დეტერმინაციის კოეფიციენტის მნიშვნელობა). ამასთან, ფაქტორული ცვლადების ლაგური მნიშვნელობის ჩამატება მოდელში ($j=3;4;.....$), არათუ აუმჯობესებს შედეგებს არამედ აუარესებს.

დასკვნა

საქართველოს ეკონომიკის მაგალითზე ინვესტიციების ფულადი ნაკადების მოდელის ემპირიული რეალიზაციით დგინდება, რომ მოდელი სტატისტიკურად ვარჯისია.

მოლიანი ინვესტიციების მოცულობასთან ზრდად დამოკიდებულებაშია კომპანიების ბრუნვის მიმდინარე და ლაგირებული მნიშვნელობა. მიმდინარე პერიოდის ბრუნვის მოცულობა მეტად ზრდის ინვესტიციების რაოდენობას, ვიდრე მისი ლაგირებული მნიშვნელობა, რაც ლოგიკური შედეგია. მიმდინარე პერიოდში კომპანიის ბრუნვის მოცულობის ზრდისას მიიღება შიდა ფულადი სახსრებით ინვესტიციების განხორციელების გადაწყვეტილება. აღსანიშნავია, რომ წინა პერიოდში კომპანიის ბრუნვის მოცულობის კავშირი მიმდინარე პერიოდის ინვესტიციების მოცულობასთან გამოწვეულია ინვესტიციების განხორციელების დროში დაყოვნების პროცესით. ვინაიდან ინვესტიციები ხორციელდება პერიოდულად და არა ერთდროულად, შესაბამისად იგი გადადის შემდეგ დროით ტაქტში. სწორედ აღნიშნულ პროცესს ასახავს მოდელში ფაქტორული ცვლადის ლაგირებული მნიშვნელობა.

ინვესტიციების თეორიული მოდელისგან განსხვავებით, საქართველოს ეკონომიკის მაგალითზე აგებული მოდელი არ შეიცავს თავისუფალ წევრს და ფაქტორულ ცვლადად ძირითადი კაპიტალის მოცულობას.

ინვესტიციების ემპირიული მოდელის დეტერმინაციის და კორექტირებული დეტერმინაციის კოეფიციენტები მიგვითითებს, რომ მოდელს აკლია სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი სხვა ფაქტორული ცვლადი ან ცვლადები. სასურველია ამ მიმართულებით კვლევის გაგრძელება და პასუხის გაცემა კითხვაზე აღნიშნული ცვლადები წარმოადგენს კომპანიის შიდა ფულად სახსრებს თუ კომპანიის გარეთ მოძიებულ დაფინანსების წყაროებს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ანანიაშვილი ი. 2014. დროითი მწკრივების ანალიზი. თსუ, თბილისი,
2. ანანიაშვილი ი. 2010. ეკონომეტრიკა. მერიდიანი. თბილისი,
3. მიქელაძე გ. 2016. საქართველოს ძირითადი კაპიტალი და მისი გამოთვლის ალტერნატიული მეთოდები. ე. ეკონომიკა №5-6, გვ. 94-111.
4. Bernd Ernst R. 2005. “Classical and modern”. Applied econometric. Moscow, Iunitidana, pp. 847.
5. Breusch, Trevor S. 1978. “Testing for autocorrelation in dynamic linear models”. Australian Economic Papers 17, pp. 334-355.
6. Dickey, David A., and Wayne A. Fuller. 1979. “Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. “Journal of the American statistical association 74.366a, pp. 427-431.
7. Dolado, Juan J., Tim Jenkinson, and Simon Sosvilla-Rivero. 1990. “Cointegration and unit roots.” Journal of economic surveys 4.3, pp. 249-273.
8. Godfrey, Leslie G. 1978. “Testing against general autoregressive and moving average error models when the regressors include lagged dependent variables.” Econometrica: Journal of the Econometric Society, pp. 1293-1301.
9. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საწარმოთა ბრუნვა, ხელმისაწვდომია ელ-მისამართზე: http://geostat.ge/?action=page&p_id=211&lang=geo

10. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, მთლიანი ინვესტიციების რაოდენობა, ხელმისაწვდომია ელ-მისამართზე: http://geostat.ge/?action=page&p_id=118&lang=geo

Giorgi Mikeladze

Doctoral student,

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

EMPIRICAL REALIZATION OF INVESTMENT CASH FLOW MODEL

(CASE OF GEORGIA)

Expanded Summary

The article empirically tests R. Kopke's investment cash flows model according to Georgian economy. During empirical realization of the model problems of lack of information or non-existent data are resolved by different economic methods (using Substitutive variables, estimation data of other econometric model and etc.).

Empirical model's dependent variable is Georgia's total real investment as factor variables are Georgia's total real capital, companies' turnover and their lagged values. Because of lack of empirical information about Georgia's total capital, indicator values are estimated according L. M. Koyck's private modification of investment accelerator model. For the same reason in the model factor variable of companies' total internal cash flow are replaced with substitutive variable, companies' total turnover. Factor variables' lags length are not defined in the investment cash flow model. To overcome mentioned problem factor variable's lag length was gradually increased, which revealed that statistically optimal length was equal to 0.

Empirical model's residual members are distributed normally. Durbin-Watson test is not recommended for checking autocorrelation in residual member, because model assumption is violated: model does not contain a constant [Ananiashvili, 2014: 10-13]. Breusch-Godfrey's Lagrange multiplier (LM) test is recommended for checking serial correlation in residual member. According to the null hypothesis of LM test there is no autocorrelation in residual member, whereas alternative hypothesis states that there is serial correlation in residual member [Breusch, 1978: 334-355; Godfrey, 1978: 1293-1301]. Breusch-Godfrey test results show that null hypothesis is statistically significant, which states that there is no serial correlation in residual member.

While checking heteroscedasticity in residual member with White null hypothesis is accepted with 99% confidence interval, which means existence of homoscedasticity. Accordingly, variance of residual member is constant.

It is shown that the coefficients of Georgia's total capital and constant member are not statistically significant as for other coefficients H1 hypothesis of T-test is accepted for statistical significance. Therefore, non-significant factors are excluded from the model. After stated changes empirical model has following form:

$$\Delta I_t = 0.252\Delta B_t + 0.109\Delta B_{t-1} + u_t$$

Also, coefficients of determination and corrected determination have values - 0.53 and 0.52 accordingly, which shows that model variation is explained by model variables but theoretical model does not include statistical significant factor or factor group. To increase determination coefficients it's recommended to reveal variables and insert them into model. Also, $F=17.15$, $F_{cr}=5.39$, $F > F_{cr}$ shows that model is valid [Ananiashvili, 2010: 109-129].

The empirical research confirms positive correlation between amount of total investment and companies' current and lagged turnover. Current period's turnover has a relatively greater effect than it's lagged value, which is logical consequence. In the current period during companies turnover growth decision of internal cash flow investment is made. Delayed process of investments' realization lead to relationship between current period's investment with previous period's companies' turnover, because investment process has gradually character nor instant. Accordingly investment process includes not only one time period, but also next periods too. In the model factor variable's lagged value reflects stated process.

Empirical cash flow investment model does not include constant and total capital as factor variables unlike theoretical model.

According values of determination coefficients Empirical investment model does not include statistically significant variable or group of variables. Therefore, it is desirable to continue research in this direction to find answer question non-existed variables are internal or external funding source.

Keywords: *Total investments, Investment cash flow model, total turnover of companies.*

JEL Codes: P 20, P 31, P 40, P 52

ვანო ბენიძე

ნიუ-იორკის უნივერსიტეტის მაგისტრი, ეკონომიკურ და ბიზნეს მეცნიერებათა
უმადლესი სკოლის მაგისტრი, თსუ-ის დოქტორანტი
კავკასიის უნივერსიტეტის ეკონომიკის ლექტორი

ბედნიერების ეკონომიკური თეორია და კეთილდღეობის ალტერნატიული ინდიკატორები

რეზიუმე

სტატიაში ახსნილია ბედნიერებასა და ეკონომიკას შორის კავშირი, შეფასებულია მოსახლეობის კეთილდღეობის გაზომვის მეთოდოლოგიური და კეთილდღეობის მაქსიმიზაციის განხორციელების მიზანშეწონილობის საკითხები.

ნაშრომში გაანალიზებულია უცხოელ მკვლევართა შეხედულებები ბედნიერების ეკონომიკური თეორიის შესახებ და შემოთავაზებულია მთლიანი შიგა პროდუქტის ალტერნატიული საზომები.

სტატიაში გაკეთებულია დასკვნა, რომ მსოფლიოში ყველაზე გავრცელებული კეთილდღეობის საზომი – მთლიანი შიგა პროდუქტი, ვერ ახერხებს სრულად ასახოს ადამიანთა ბედნიერებაზე მნიშვნელოვანი გავლენის მქონე ფაქტორები. თუმცა, რადგან დღეს მთლიანი შიგა პროდუქტი ყველაზე კარგად შესწავლილი ინდიკატორია, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ მისი ჩანაცვლება ალტერნატიული საზომით ახლო მომავალში არ მოხდება. შესაძლებელია იმის ვარაუდიც, რომ თანდათან მეტი ქვეყნები მოახდენენ ბედნიერების ინდიკატორების სხვადასხვა პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ეტაპობრივ ჩართვას.

საკვანძო სიტყვები: ბედნიერების ეკონომიკა, მოსახლეობის კეთილდღეობა, მთლიანი შიგა პროდუქტი, პროგრესის ალტერნატიული საზომი.

ეკონომიკა და ბედნიერება: მოკლე ისტორია

ბედნიერება¹² ის ერთადერთი მიზანია, რომელიც ადამიანებს აერთიანებს და რომლისკენაც კაცობრიობა ოდითგანვე მიისწრაფვის. ეკონომიკის, ისევე როგორც ნებისმიერი საზოგადოებრივი პროცესის, უმთავრესი მიზანი კი ადამიანია. ბედნიერების ეკონომიკური თეორიის საკითხის კვლევა აქტიურად XX საუკუნის მეორე ნახევარში დაიწყო, თუმცა ბედნიერების ცნება ეკონომისტების ინტერესის საგანს ეკონომიკის, როგორც სოციალური მეცნიერების, ჩამოყალიბების დღიდან წარმოადგენდა. ჯერ კიდევ 1759 წელს წიგნში “მორალური სენტიმენტების თეორია”, ადამ სმიტი მკაფიოდ განმარტავს, რომ ადამიანისთვის ნამდვილი ბედნიერება არა სიმდიდრეს და დიდებას, არამედ სიბრძნეს და სათნოებას მოაქვს. ა. სმიტი წერს: “ადამიანი მოქმედებისთვის შეიქმნა და საკუთარი შესაძლებლობების დაბაბვით ხელი უნდა შეუწყოს თავისი და სხვების, გარემო პირობების შეცვლას იმგვარად, რომ ამით საუკეთესოდ იქნეს უზრუნველყოფილი თითოეულის ბედნიერება” [Smith, 1759/1761, p. 187]. XVIII საუკუნის სხვა გამოჩენილი ეკონომისტებიც, მაგალითად, თომას მალთუსი და ჯერემი ბენტამი, ხშირად წერდნენ ბედნიერებასა და ეკონომიკას

¹² “ბედნიერება”, “სუბიექტური ბედნიერება”, “პროგრესი”, “კეთილდღეობა” და “განვითარება” ერთი და იგივე მნიშვნელობის მატარებელია.

შორის კავშირზე [Malthus 1798/1968; Bentham 1776/2001]. ნიშანდობლივია, რომ ადრეული, კლასიკური ეკონომისტებისთვის სარგებლიანობის მაქსიმიზაცია, რომელიც მოგვიანებით ფულის ან მთლიანი შიგა პროდუქტის (GDP)¹³ მაქსიმიზაციასთან გაიგივდა, ბევრად მჭიდროდ იყო დაკავშირებული ბედნიერებასთან, ვიდრე უბრალოდ სიმდიდრის დაგროვებას ან ეკონომიკურ ზრდასთან.

XIX და ადრეულ XX საუკუნეებში ჩამოყალიბებულმა კონსუმერიზმმა, ეკონომიკურმა წესრიგმა, რომელიც ადამიანს სულ უფრო მეტი პროდუქტისა თუ სერვისის შეძენისკენ უბიძგებდა, ფაქტობრივად გაათავისუფლა ეკონომიკური ურთიერთობები მორალური და ზნეობრივი ფასეულობებისაგან. კლასიკური და ნეოკლასიკური ეკონომიკაში ადამიანთა კეთილდღეობა და ბედნიერება მხოლოდ მათ ფულად სიმდიდრესთანაა გაიგივებული, ხოლო ქვეყნის პროგრესი კი მისი GDP-ის ზრდასთან (Bruni, 2007, p. 160).

ეკონომიკაში დიდხანს მივიწყებული ბედნიერების ცნება XX საუკუნის მეორე ნახევარში დაბრუნდა. ინგლისელმა ეკონომისტმა არტურ პიგუმ განაცხადა, რომ ბედნიერება და მატერიალური დოვლათი ერთმანეთისგან განსხვავებული ცნებებია და რომ მატერიალური კეთილდღეობა ადამიანური ბედნიერების ალგორითმის მხოლოდ შემადგენელი ნაწილი შეიძლება იყოს [Pigou, 1951, pp. 287-302]. ამ პრობლემას პირველი ემპირიული კვლევები ფსიქოლოგმა ჰედლი კენტრილმა და ეკონომისტმა რიჩარდ ისტერლინმა მიუძღვნეს. კენტრილმა კვლევის შედეგად დაასკვნა, რომ ადამიანთა შემოსავლებსა და მათ ბედნიერებასთან შორის ძლიერი დადებითი სტატისტიკური კორელაცია იყო [Cantril, 1965, pp. 194-195]. თუმცა, მოგვიანებით, 1974 წლის ისტერლინის კვლევამ, რომლის შედეგებიც “ისტერლინის პარადოქსის” სახელწოდებითაცაა ცნობილი, უარყო კენტრილის დაკენები და შემოსავლებსა და ბედნიერებას შორის კავშირს ვერ მიაკვლია [Easterlin, 1974, p. 108]. კენტრილისა და ისტერლინის მოსაზრებების დიამეტრული განსხვავებულობის მიუხედავად, შეიძლება დანამდვილებით ითქვას, რომ სწორედ ამ მეცნიერების ადრეულმა კვლევებმა ჩაუყარა საფუძველი ბედნიერების ეკონომიკური თეორიის არსის მომდევნო წლებში უფრო დრამად შესწავლას და გააჩინეს კითხვები GDP-ის, როგორც კეთილდღეობის საზომი ერთეულის, აკარგიანობასთან დაკავშირებით.

მთლიანი შიგა პროდუქტის ნაკლოვანებაანი

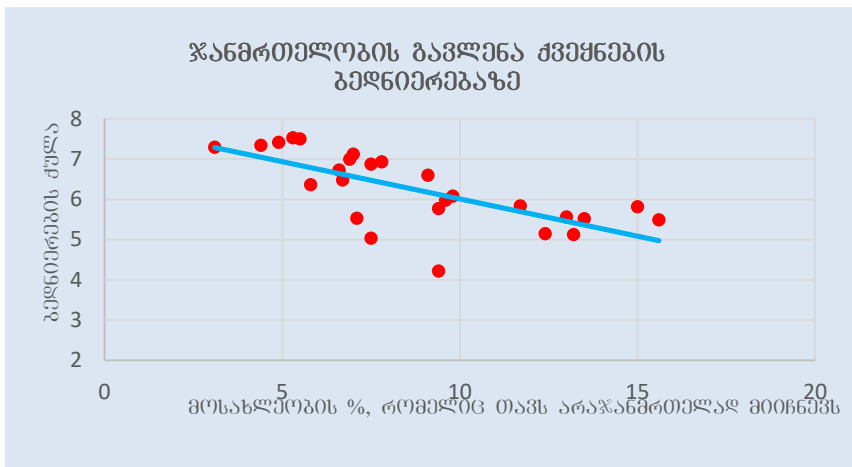
ქვეყანათა პროგრესის და მათი მოსახლეობის კეთილდღეობის მსოფლიოში ყველაზე გავრცელებულ საზომ ერთეულს მთლიანი შიგა პროდუქტი (GDP) წარმოადგენს. GDP ერთი წლის განმავლობაში ქვეყნის საზღვრებში წარმოებული მთლიანი პროდუქციისა და მომსახურების საერთო ღირებულებას ზომავს. შესაბამისად, თუ ქვეყანათა პროგრესს GDP-ის საშუალებით გავზომავთ, პროგრესი და ადამიანთა კეთილდღეობა მეტის წარმოებასა და მოხმარებასთან უნდა გავაგივივოთ. თუმცა, ნეოკლასიკური ეკონომიკის დაშვება, რომ “მეტი ყოველთვის უკეთესია”, ბოლო წლების განმავლობაში ბევრი პროგრესული ეკონომისტისა და არასამთავრობო ორგანიზაციის კრიტიკის საგანი გახდა. 2016 წლის დავოსის მსოფლიო ეკონომიკურ ფორუმზე, ცალსახად ნეოლიბერალური ორგანიზაციის, საერთაშორისო სავალუტო ფონდის პრეზიდენტმა კრისტინ ლაგარდმა და ნობელის პრემიის ლაურეატმა ეკონომიკაში ჯოზეფ შტიგლიცმა განაცხადეს, რომ აუცილებელია GDP ჩანაცვლდეს სხვა, მეტად მრავლისმომცველი საზომით, რომელიც ამა თუ იმ ქვეყნის მოსახ-

¹³ ერთი წლის განმავლობაში ქვეყნის საზღვრებში წარმოებული მთლიანი პროდუქციისა და მომსახურების საერთო ღირებულება.

ღეობის კეთილდღეობას თუ ბედნიერებას უფრო ნათლად ასახავს. GDP-ის, როგორც ქვეყნის კეთილდღეობის საზომი ერთეულის, ლიმიტაციები მისმა არქიტექტორმა საიმონ კუზნეცმაც კარგად იცოდა. კუზნეცი წერს: “ქვეყნის კეთილდღეობაზე დასკვნის გაკეთება მხოლოდ გაჭირვებითაა შესაძლებელი ზემოთ განმარტებული ეროვნული შემოსავლის მიხედვით” [Kuznets, 1934, p. 7].

არაერთი მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვანი კვლევა აჩვენებს, რომ ადამიანთა ჯანმრთელობასა და მათ სუბიექტურ ბედნიერებას¹⁴ შორის დადებითი სტატისტიკური კორელაციაა [Morris et al, 1984; Angner et al, 2012]. ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის წევრი-ქვეყნების ბედნიერების ქულებსა¹⁵ და მათი მოსახლეობის ჯანმრთელობის მანქანების¹⁶ შორის კავშირსაც ამ დასკვნამდე მივყავართ (ნახაზი 1).

ნახაზი 1

წყარო: Eurostat

ასევე, სხვადასხვა კვლევები ბედნიერებაზე ცხადყოფს, რომ ადამიანთა კეთილდღეობა სხვა მრავალ ფაქტორზე, მათ შორის განათლების ხარისხისა და გარემოს დაბინძურების დონეზეცაა დამოკიდებული [Michalos, 2007; Rehdanza et al, 2013]. მნიშვნელოვანია აღინიშნოს ეკონომიკური უთანასწორობის გავლენა ადამიანთა კეთილდღეობაზე. უარყოფითი სტატისტიკური კორელაცია ვლინ-

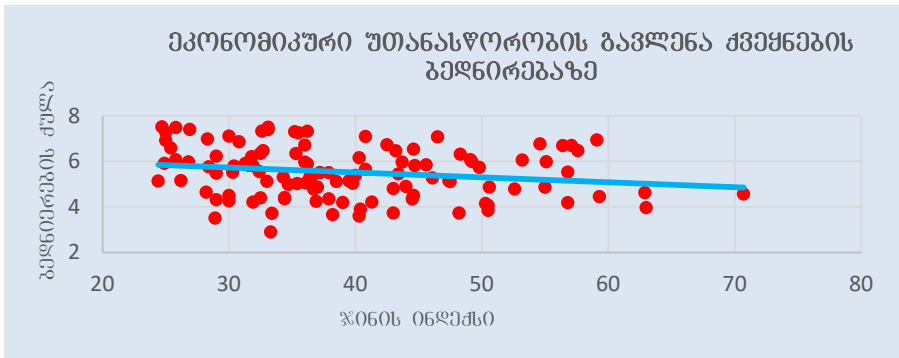
¹⁴ ბედნიერებაზე კვლევათა უმეტესი ნაწილი ეყრდნობა ადამიანთა მიერ ე.წ. “self-reported” ბედნიერების მანქანებებს. აკადემიურ წრეებში დიდი ხანია მსჯელობენ იმის შესახებ, თუ რამდენად გაზომვადია სუბიექტური ბედნიერება.

¹⁵ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიერ შემუშავებული ინდექსი, რომელიც გამოიყენება ქვეყნების ბედნიერების შესაფასებლად. “0” ნიშნავს “უბედურს”, “10” ნიშნავს “ძალიან ბედნიერს”.

¹⁶ მოსახლეობის წილი (პროცენტებში გამოხატული), რომელიც თავს ჯანმრთელად საერთოდ არ მიიჩნევს.

დება ქვეყნების ჯინის კოეფიციენტ ტებსა¹⁷ და მათი ბედნიერების ქულებს შორის (ნახაზი 2).

ნახაზი 2

წყარო: Eurostat

ეპიდემოლოგებმა რიჩარდ უილკინსონმა და ქეით პიკეთიმ, წლების სამეცნიერო კვლევების შედეგად დაასკვნეს, რომ ისეთი ქვეყნები სადაც დოვლათი შედარებით თანაბრადაა გადანაწილებული მის მოსახლეობას შორის, სხვა თანაბარ პირობებში, უფრო ბედნიერი არიან ვიდრე ისეთი ქვეყნები, რომლებიც მაღალი ეკონომიკური უთანასწორობით ხასიათდებიან [Wilkinson and Pickett, 2009].

როგორც ზემოთ აღნიშნეთ, ადამიანთა კეთილდღეობის და მათი ბედნიერების მაქსიმიზაცია ეკონომიკის მიზანი იყო მისი, როგორც სოციალური მეცნიერებად ჩამოყალიბების დღიდან. თუმცა, პარადოქსულად, პროგრესის შესაფასებლად დღემდე ვიყენებთ საზომს, რომელიც უგულებელყოფს ისეთ მნიშვნელოვან ფაქტორებს, რომელთაც ადამიანთა ბედნიერებასა და მათ კეთილდღეობაზე პირდაპირი გავლენა აქვს. ჯანმრთელობა, განათლება, გარემოს დაბინძურება და ეკონომიკური უთანასწორობა იმ ფაქტორთა მხოლოდ ნაწილია, რომელთაც ადამიანთა კეთილდღეობაზე საგრძნობი გავლენა აქვს, მაგრამ არ არის ინკორპორირებული GDP-ის მაჩვენებელში. მეტიც, ამ ფაქტორთა გაურესება GDP-ის ზრდაზე დადებით გავლენას ახდენს, ხოლო მოსახლეობის ბედნიერებაზე კი ცალსახად უარყოფითს. ეკონომისტებმა კარგად იციან GDP-ის ეს ნაკლოვანებანი და დიდი ხანია მუშაობენ, შექმნან მისი ისეთი ალტერნატივები, რომლებიც შემოსავლებთან ერთად გაითვალისწინებს ადამიანთა ბედნიერებაზე ზეგავლენის მქონე სხვა მნიშვნელოვან ფაქტორებსაც. შესაბამისად, ბოლო წლების განმავლობაში შეიქმნა მრავალი საზომი, რომელმაც მეტ-ნაკლებად შეძლო GDP-ის ნაკლოვანებების გამოსწორება. მნიშვნელოვანია რამდენიმე მათგანზე ყურადღების გამახვილება.

¹⁷ საზომი, რომელიც გამოიყენება საზოგადოებაში შემოსავლების უთანასწორობის დასათვლელად. “0” ნიშნავს აბსოლუტურად თანაბარ საზოგადოებას, “100” ნიშნავს აბსოლუტურად უთანაბრო საზოგადოებას.

მთლიანი შიბა პროდუქტის ალტერნატივები

დღითი დღე უფრო დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ბუტანის მეოთხე მეფის მიერ 1972 წელს წარმოდგენილ კონცეფციას *ერთიანი ეროვნული ბედნიერების* შესახებ. კონცეფციის თანახმად, ქვეყანა განიცდის პროგრესს მაშინ, როდესაც ქვეყნის მატერიალური განვითარება მისი მოსახლეობის სულიერი განვითარებითაა დაბალანსებული. ერთიანი ეროვნული ბედნიერება ეფუძნება ოთხ მთავარ ბურჯს¹⁸, ხოლო ერთიანი ეროვნული ბედნიერების ინდექსის გამოთვლა ცხრა სხვადასხვა კრიტერიუმს¹⁹, რომელთაც საბოლოო ინდექსის გამოთვლისას თანაბარი წონები ენიჭება. ბუტანის სამეფოს მიერ შემუშავებული ერთიანი ეროვნული ბედნიერების კონცეფცია ეტაპობრივად იხვეწებოდა მისი ჩასახვის დღიდან და დღეს ბუტანის ეკონომიკური ზრდისა და პროგრესის ოფიციალური საზომია.

ერთ-ერთი პირველი GDP-ის ალტერნატივის შექმნის იდეა 1995 წელს ჟურნალ “Atlantic Monthly”-ში გამოქვეყნებული სტატიის, სათაურით “თუ GDP იზრდება, რატომ ქვეითდება ამერიკა”, შედეგად შეიქმნა. ერთ-ერთი ამერიკელი კვლევითი ორგანიზაციის თანამშრომლებმა მკითხველს გააცნეს პროგრესის ახალი საზომი, *ჰუმანიტი პროგრესის ინდიკატორი*, რომელიც GDP-ისგან განსხვავებით, ქვეყნის პროგრესის დათვლისას ითვალისწინებს ქვეყნის არა მხოლოდ ეკონომიკურ, არამედ სოციალურ და გარემო პირობების მდგომარეობასაც. საზომი პოპულარულია აკადემიურ წრეებში და მას პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღების დროს ამერიკის რამდენიმე შტატის მთავრობა იყენებს. მაგალითად, 2004 წლიდან ვერმონტის, მერილენდის, ვაშინგტონისა და პავაის შტატები გამოვიდნენ ინიციატივით, რომელიც ჰუმანიტი პროგრესის ინდიკატორის სხვადასხვა სტრატეგიული გადაწყვეტილებების მიღების დროს გამოყენებას ითვალისწინებს.

კიდევ ერთი, საკმაოდ დახვეწილი საზომის განვითარების იდეა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის განვითარების პროგრამას ეკუთვნის. პროგრამა ყოველწლიურად აქვეყნებს “ჰუმანური განვითარების ანგარიშს”, რომელშიც თითოეულ ქვეყანას *ჰუმანური განვითარების ინდექსი* ანიჭებს. ინდექსის შემუშავება მცდელობაა იმისა, რომ შეიქმნას კომპოზიტური ცხოვრების სტანდარტების შეფასების ახალი მაჩვენებელი. ჰუმანური განვითარების ინდექსის განსაზღვრა დაფუძნებულია სამ სხვადასხვა კრიტერიუმზე. ესენია: სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა, განათლების ხარისხი და მთლიანი ეროვნული შემოსავალი მოსახლეობის ერთ სულზე (PPP)²⁰.

გარდა “ჰუმანური განვითარების ანგარიშისა”, გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია 2012 წლის შემდეგ ყოველწლიურად აქვეყნებს “მსოფლიო ბედნიერების ანგარიშს”, რომელშიც, რამდენიმე კრიტერიუმზე დაყრდნობით, 157 ქვეყანას სხვადასხვა *ბედნიერების ქულას* ანიჭებს. GDP მოსახლეობის ერთ სულზე (PPP)²¹, პიროვნული და გამოხატვის თავისუფლება, სოციალური მხარ-

¹⁸ მდგრადი განვითარება, გარემოს დაცვა, ეფექტური მმართველობა, კულტურის დაცვა.

¹⁹ ფსიქოლოგიური კეთილდღეობა, ჯანმრთელობა, თავისუფალი დრო, განათლება, კულტურული მრავალფეროვნება, ეფექტიანი მმართველობა, თემის სიცოცხლისუნარიანობა, ეკოლოგიური მრავალფეროვნება და ცხოვრებისეული პირობები.

²⁰ GDP-ის მსგავსი მაჩვენებელი, რომელიც, GDP-ისგან განსხვავებით, მოქალაქეების მიერ სხვა ქვეყნებიდან მიღებულ შემოსავლებსაც ასახავს.

²¹ ქვეყანაში მცხოვრებ ადამიანთა საშუალო ცხოვრების სტანდარტის შესაფასებლად ეკონომიკაში ხშირად გამოყენებადი ინდიკატორი, რომელიც მსყიდველობითი უნარის პარიტეტის (PPP) მიხედვით ქვეყნებს შორის შედარების საშუალებას იძლევა.

დაჭერა, მოქალაქეთა სიუხვისკენ მიდრეკილება, ჯანმრთელი ცხოვრების ხანგრძლივობა, სახელმწიფოს მიმართ ნდობა და კორუფციის აღქმა – ეს იმ კრიტერიუმთა ჩამონათვალია, რომლებიც განსაზღვრავს ამა თუ იმ ქვეყნის ბედნიერების საბოლოო ქულას. ანგარიშის პოპულარობა დღითი დღე იზრდება, რადგან სხვადასხვა ქვეყნის მთავრობები მას ხშირად იყენებენ პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღების პროცესში.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ბოლო წლების განმავლობაში ქვეყნების კეთილდღეობის და ბედნიერების შესაფასებლად ბევრი სხვადასხვა საზომი შეიქმნა. კეთილდღეობის ალტერნატიული საზომები ერთმანეთისგან სხვადასხვა ასპექტებით განსხვავდებიან, თუმცა ყოველი მათგანი ცდილობს ისეთი ფაქტორების გათვალისწინებას, რომელთაც GDP ნაწილობრივ ან სრულად უგულებელყოფს.

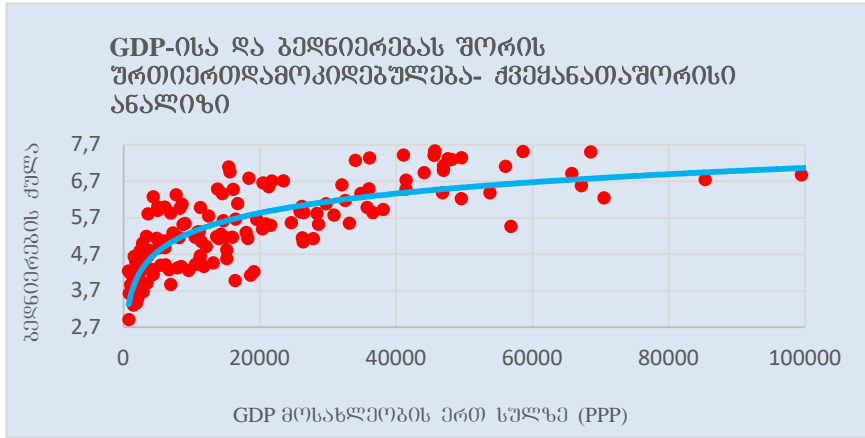
ალტერნატიული საზომების კრიტიკა

მიუხედავად იმისა, რომ XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან ბედნიერებისა და კეთილდღეობის ეკონომიკური არსის შესახებ უამრავი კვლევა შეიქმნა, დღემდე არ მოიძებნება განვითარების ისეთი საზომი, რომელიც GDP-ის სრულად ჩაანაცვლებს. სხვადასხვა კვლევები ამის მიზეზად ისეთ ფაქტორებს ასახელებს, როგორცაა ასეთი საზომების სრულად დახვეწისათვის საჭირო რესურსების არქონა, ბედნიერების არსის ბუნდოვანება, მისი სუბიექტური ბუნება, მონაცემთა სიმწირე, კვლევათა ვალიდურობა, კვლევის მეთოდების არატრანსპარენტულობა და მათში გამოყენებული მონაცემების სიზუსტის არასაკმარისი მტკიცებულება (Parris and Kates, 2003). განვითარების საზომები, როგორც აღვნიშნეთ, უმეტეს შემთხვევებში ეფუძნება ადამიანთა მიერ აღქმულ პირად ბედნიერებას, შესაბამისად, ქვეყანათაშორისი ანალიზისას უგულებელყოფილია ამ ქვეყნებს შორის განმასხვავებელი ენობრივი და კულტურული ასპექტებიც. ხშირად, სხვადასხვა ეროვნების ადამიანები ბედნიერების გამოხატვის განსხვავებული დონით გამოირჩევიან. ზოგი ეროვნების ადამიანი ბედნიერებას მეტად, ზოგი კი ნაკლებად გამოხატავს, რაც თავისთავად ამახინჯებს ბედნიერებაზე შეგროვილი მონაცემების ვარგისიანობას ქვეყანათაშორისი ანალიზის გაკეთებისას (Koopmann-Holm and Tsai, 2014). ალტერნატიული საზომების სრულად დახვეწილობის შემთხვევაშიც კი სადავოა საკითხი იმის შესახებ უნდა ჩაანაცვლოს თუ არა ამ საზომებმა GDP. სხვადასხვა კვლევებში შეიმჩნევა შიში იმის შესახებ, რომ ასეთი საზომები GDP -ისთან შედარებით ადვილად მანიპულირებადია და შესაძლოა მათი გაფეტიშებით მთავრობებმა გადაფარონ რეალური პრობლემები და გამართლება მოუძებნონ დაბალ ეკონომიკურ ზრდას (White, 2014). აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ, მართალია, ბუტანში ადამიანთა უმრავლესობა ბედნიერად მიიჩნევს თავს, მაგრამ ეს შესაძლოა მათი რელიგიურობის ან უბრალოდ გარე სამყაროზე ინფორმაციის არქონის შედეგიც იყოს.

ზოგიერთი მეცნიერი მიიჩნევს, რომ GDP, მართალია, საერთო კეთილდღეობის უნაკლო საზომი არ არის, მაგრამ ის კარგად ზომავს იმ კეთილდღეობას, რომელიც ეკონომიკურ განვითარებას მოაქვს. იკვეთება ისიც, რომ მდიდარი ქვეყნები საშუალოდ უფრო ბედნიერნი არიან ვიდრე ღარიბი ქვეყნები. ასევე, კეთილდღეობის ალტერნატიულ საზომებსა და GDP-ის შორის ხშირად დადებით სტატისტიკურ კორელაციასაც ვაწყდებით – GDP-ის ზრდას-

თან ერთად იზრდება ბედნიერებაც, თუმცა მათ შორის კავშირი კლებადი ზღვრული სარგებლიანობით²² ხასიათდება (ნახაზი 3).

ნახაზი 3

წყარო: World Bank, World Happiness Report

შედეგად, შესაძლოა ვივარაუდოთ ისიც, რომ მოსახლეობის ბედნიერების მაქსიმიზაციაზე ზრუნვა მდიდარ ქვეყნებში უფრო პრიორიტეტულია, ვიდრე ღარიბ ქვეყნებში, რადგან დაბალი შემოსავლის მქონე ქვეყნებში მხოლოდ GDP-ის ზრდასაც აქვს ბედნიერების ზრდაზე მკვეთრი გავლენა.

დასკვნა

ბედნიერების ცნება ეკონომისტების ინტერესის საგანს ეკონომიკის, როგორც სოციალური მეცნიერების, ჩამოყალიბების დღიდან წარმოადგენდა. პარადოქსულად, პროგრესის მსოფლიოში ყველაზე გავრცელებულ მაჩვენებელს ისეთი საზომი (GDP) წარმოადგენს, რომელიც თავის თავში ვერ ახერხებს ასახოს ისეთი ფაქტორები, რომელთაც ადამიანთა ბედნიერებაზე მნიშვნელოვანი გავლენა აქვთ. შესაბამისად, ბოლო ათწლეულების განმავლობაში შეიქმნა კეთილდღეობის სხვადასხვა კომპოზიტური საზომები, რომლებიც GDP-ის ნაკლოვანებების გამოსწორებას ისახავდა მიზნად. თუმცა, ბედნიერების ცნების ირგვლივ არსებული გაურკვევლობა და საკითხის ირგვლივ სხვადასხვა კვლევების შედეგების წინააღმდეგობრიობა რთულს ხდის ამ ინდიკატორების საყოველთაოდ აღიარებას. შესაბამისად, რადგან GDP დღესდღეობით ყველაზე კარგად შესწავლილი ინდიკატორია, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ მისი ჩანაცვლება ალტერნატიული საზომით ახლო მომავალში არ მოხდება. თუმცა, შესაძლებელია იმის ვარაუდიც, რომ უფრო და უფრო მეტი ქვეყნები მოახდენენ ბედნიერების ინდიკატორების ეტაპობრივ ჩართვას სხვადასხვა პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღების პროცესში. ერთი რამ უდავოა - ბედნიერებაზე კვლევებმა უდიდესი კონტრიბუცია შეიტანა ეკონომიკის, როგორც მეცნიერების განვითარებაში და გააჩინა საერთაშორისო დიალოგი

²² ერთი ერთეულით მეტი საქონლისა და მომსახურების მოხმარებით მიღებული კმაყოფილება.

იმის შესახებ, თუ როგორ მოვახდინოთ პროგრესის უკეთ გაზომვა და მისი მეტად წახალისება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Angner, Erik, Jennifer Ghandhi, Kristen Williams Purvis, Daniel Amante, and Jeroan Allison. "Daily Functioning, Health Status, and Happiness in Older Adults." *SpringerLink*. Springer Netherlands, 14 Oct. 2012. Web. 30 May 2017.
2. Bentham, Jeremy, and F. C. Montague. *A Fragment On Government*. Union, NJ: Lawbook Exchange, 2001. Print.
3. Bruni, Luigino, and Pier Luigi. Porta. *Handbook On The Economics Of Happiness*. Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2007. 160. Print.
4. Cantril, Hadley. *The Pattern of Human Concerns*. New Brunswick, NJ: Rutgers U, 1965. 194-95. Print.
5. Chainey, Ross. "Beyond GDP – Is It Time to Rethink the Way We Measure Growth?" *World Economic Forum*. N.p., 13 Apr. 2016. Web. 29 May 2017.
6. Cobb, Clifford, Ted Halstead, and Jonathan Rowe. "If the GDP Is Up, Why Is America Down?" *The Atlantic*. Atlantic Media Company, Oct. 1995. Web. 24 May 2017.
7. Easterlin, Richard A. "Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence." *Nations and Households in Economic Growth (1974)*: 89-125. Web.
8. "GINI Index (World Bank Estimate)." *GINI Index (World Bank Estimate) | Data*. Web. 30 May 2017.
9. "Human Development Reports." *Human Development Index (HDI) | Human Development Reports*. N.p., n.d. Web. 22 May 2017.
10. Koopmann-Holm, Birgit, and Jeanne L. Tsai. "Focusing on the Negative: Cultural Differences in Expressions of Sympathy." *Journal of Personality and Social Psychology* 107.6 (2014): 1092-115. Web.
11. Kuznets, Simon. "National Income, 1929-1932." *NBER*. N.p., n.d. Web. 29 May 2017.
12. Malthus, Thomas Robert., and Edward Anthony. Wrigley. *An Essay On The Principle Of Population: The First Edition (1798)*. London: Pickering, 1986. Print.
13. Michalos, Alex C. "I: Health, Education, and Welfare." *Journal of Economic Literature* 50.3 (2012): 868-73. Web. 25 May 2017.
14. Okun, Morris A., William A. Stock, Marilyn J. Haring, and Robert A. Witter. "Health and Subjective Well-Being: A Meta-Analysis." *The International Journal of Aging and Human Development* 19.2 (1984): 111-32. Web.
15. Parris, T.M, and R.W. Kates. "Parris, T. M., and R. W. Kates. 2003. Characterizing and Measuring Sustainable Development. *Annual Review of Environment and Resources* 28:559-586." N.p., 2003. Web. 31 May 2017.
16. Pigou, A. C. "Some Aspects of Welfare Economics." 41.3 (1951): 287-302. Web. 29 May 2017.
17. Rehdanza, Katrin, and David Maddisonb. "Health and Happiness." *Happiness (n.d.)*: 27-46. Centre for Marine and Climate Research, Hamburg University, 10 Apr. 2013. Web. 25 May 2017.
18. Smith, Adam. *The Theory of Moral Sentiments*. London: Printed for A. Millar; and A. Kincaid and J. Bell, in Edinburgh, 1761. 187. Print.
19. Staff, Investopedia. "Gini Index." *Investopedia*. N.p., 14 Mar. 2016. Web. 30 May 2017.
20. "States Exploring the GPI." *Genuine Progress in the States*. N.p., 26 May 2014. Web. 25 May 2017.
21. Tella, Rafael Di. "The Macroeconomics of Happiness." *The Review of Economics and Statistics* 85.4 (2003): 809-27. *JSTOR*. Web. 29 May 2017.

22. Ura, Karma. *A Short Guide To Gross National Happiness Index*. Thimphu: Centre for Bhutan Studies, 2012. Web. 26 May 2017.
23. White, Mark D. "The Problems with Measuring and Using Happiness for Policy Purposes." Mercatus Center, 14 Sept. 2016. Web. 19 May 2017.
24. Wilkinson, Richard G., and Kate Pickett. Introduction. *The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better*. London: Allen Lane, 2009. N. pag. Print.
25. "World Happiness Report 2017." *World Happiness Report*. N.p., n.d. Web. 23 May 2017.
26. "Your Key to European Statistics." *Database - Eurostat*. N.p., n.d. Web. 25 May 2017.

Vano Benidze

*Master of Public Administration from New York University,
Master of Management from ESSEC Business School,
Ph.D. Candidate in Economics at the Tbilisi State University.
Lecturer in micro and macroeconomics at Caucasus University*

THE ECONOMICS OF HAPPINESS AND ALTERNATIVE MEASURES OF WELL-BEING

Expanded Summary

Economists have been interested in the notion of happiness since the creation of the field of economics. In The “Theory of Moral Sentiments”, Adam Smith wrote: “Man was made for action - to exercise his faculties to promote changes in the external circumstances both of himself and others in ways that seem most favorable to the happiness of all” (Smith, 1759/1761, p. 187). Other renowned 19th century economists often wrote about the relationship between happiness and economics (Malthus 1798/1968; Bentham 1776/2001). The role of happiness slowly lost its significance in the economic theory as the era of consumerism emerged in the 19th century and economists generally started to believe that increased wealth led to a greater happiness - a claim which, during that period, had almost become axiomatic. Later, in 1974, Richard Easterlin revisited the concept of happiness and was the first modern economist to investigate the relationship between individual happiness and income. When conducting cross-country comparisons, Easterlin found that there was no statistical relationship between the level of self-reported happiness and per capita income – a finding that raised serious questions about whether gross domestic product (GDP) growth is always synonymous with happiness, human well-being or progress.

Numerous studies have found high positive correlation between human happiness and their health (Morris et al, 1984; Angner et al, 2012). Same conclusion can be drawn by looking at the relationship between happiness scores and status of health of the citizens of OECD member countries (see graph 1). Other studies indicate that human happiness is strongly linked to many factors, including quality of education and air pollution (Michalos, 2007; Rehdanza et al, 2013). The influence of income inequality on human well-being is also worth mentioning – cross-country analysis show that the more unequal countries are less happy on average (see graph 2).

As stated above, there are several factors that affect human happiness and well-being. However, these factors are partially or completely ignored by GDP. Moreover,

increased consumption has a positive effect on GDP, but can have negative ramifications for human health, environment and income inequality. While GDP is a valuable statistic within itself, its use as a measure of well-being has attracted much criticism due to the reasons stated above. Therefore, over the last few years, many alternative measures of well-being have been proposed.

The popularity of the concept of Gross national happiness (GNH), proposed by the Fourth King of Bhutan in 1972, has expanded beyond Bhutan’s borders. Since 1972, the country has rejected GDP as the only way to measure progress and has focused on maximizing GNH, the measure that stands on four pillars of sustainable and equitable socio-economic growth, environment conservation, tradition and culture and good governance.

Created in 1995, the genuine progress indicator (GPI), is one of the first alternatives to GDP. GPI measures well-being by incorporating consumption with important environmental and social factors which are not measured by GDP. This alternative measure of progress is popular within the scientific community and used frequently by governments and NGOs around the world. In 2014, several U.S states have passed state government initiatives to consider GPI in political decisions. Over the last decade, some other alternatives for measuring nation’s well-being, including World Happiness Report and Human Development Index, have been proposed by the United Nations and other international NGOs. These alternative measures of progress differ in substance, but all of them try to address the growing realization that GDP does not measure quality of life, let alone social or environmental well-being.

Although problems with GDP as a measure of well-being have long been identified and many alternative indicators of progress have been proposed, there are still significant obstacles to implementing and using these measures. Many studies indicate that the reasons for this are data and methodology issues and the vagueness of the concept of happiness in itself (Parris and Kates, 2003). Other studies fear that the alternatives to GDP can be easily manipulated, used for the political reasons and/or as a justification of low economic growth (White, 2014). Another key thing to remember is that the fact that majority of the Bhutanese are happy can simply be caused by their high level of religiosity or by the fact that they do not possess much information on the external world. In addition, cross-country data shows that the countries with higher GDP per capita (PPP) are happier on average, but after certain income levels, rising income does little to increase overall happiness. That said, happiness maximization can be more important in high-income countries than in the poorer nations.

All things considered, although GDP fails as a measure of well-being, due to the reasons mentioned above, it is highly unlikely that it will be replaced any other measure of progress in the near future. We can only assume that more countries will start incorporating alternative measures of well-being in their decision and policy-making process. It is without a doubt, however, that the happiness research of the past decades has contributed to the development of the field of economics and has sparked global discussion on how to better measure human progress and well-being.

შორენა წიკლაური
ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი. დოქტორანტი

მოსახლეობის დაბერება საქართველოში, როგორც ძველნი ეკონომიკის დემოგრაფიული ხაზანბი

რეზიუმე

ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებასა და კეთილდღეობაზე დემოგრაფიას დიდი გავლენა გააჩნია. მოსახლეობის რაოდენობის ზრდა დადებითად აისახება ეკონომიკის განვითარებაზე, თუმცა მას შეიძლება უარყოფითი ხასიათი ჰქონდეს, როდესაც ამოიწურება დემოგრაფიული რეზერვუარი. სწორედ ეს სიტუაცია არის თანამედროვე საქართველოსათვის გამოწვევა, სადაც ეკონომიკური კეთილდღეობა, მოსახლეობის დაბერების გამო, ხაფანგში აღმოჩნდება. აღნიშნულიდან გამომდინარე, სტატის მიზანია, გავაანალიზოთ დემოგრაფიული დაბერების მოსალოდნელი შედეგები საქართველოში.

საკვანძო სიტყვები: დაბერება, დემოგრაფიული ხაფანგი, ეკონომიკური განვითარება

შესავალი

დემოგრაფიული გადასვლის თეორიის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მოვლენა მოსახლეობის დაბერებაა, რომელიც გასული საუკუნის მანძილზე თითქმის ყველა განვითარებული ქვეყნის გამოწვევად იქცა [Bengtsson, Scott, 2010]. დემოგრაფიული განვითარების თანამედროვე ეტაპისათვის დამახასიათებელია შობადობის დონის შემცირება, სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობის ზრდა, რისი შედეგიც არის მოსახლეობის დაბერება. სადღეისოდ, განვითარებული და განვითარებადი ქვეყნები დემოგრაფიული განვითარების თვალსაზრისით საკმაოდ განსხვავდება ერთმანეთისაგან. განვითარებადი ქვეყნების დემოგრაფიული პრობლემა მოსახლეობის მატებაა, ხოლო განვითარებული ქვეყნები კი შობადობის შემცირების და მოსახლეობის დაბერების გამოწვევის წინაშე იმყოფებიან.

მოსახლეობის დაბერება გლობალური, შეუქცევადი და გარდაუვალი დემოგრაფიული პროცესია, რომელიც ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ სტრუქტურაში რადიკალურ ცვლილებებს იწვევს და შესაბამისად სახელმწიფოების წინაშე დგება აუცილებლობა, ეკონომიკური და სოციალური პრიორიტეტების განსაზღვრისას გაითვალისწინოს მოსახლეობის ასაკობრივი შემადგენლობა, რაც პირდაპირ აისახება დემოგრაფიული დატვირთვის მაჩვენებლებში.

მრავალი ემპირიული გამოკვლევა აჩვენებს, რომ მოსახლეობის და სამუშაო ძალის შემცირება პირდაპირ დაკავშირებულია მთლიანი შიდა პროდუქტის (მშპ) ზრდის ტემპთან. თითქმის ყველა განვითარებულ ქვეყანაში მიმდინარეობს შრომისუნარიანი მოსახლეობის შემცირება, 2015-2055 წწ-ისთვის ევროპაში ის 20%-ზე მეტით შემცირდება, შესაბამისად მშპ ზრდის ტემპიც შემცირდება, რაც საგანგაშო პერსპექტივად უნდა მივიჩნიოთ [(Рональд, Эндрю, 2017)].

საქართველოში ოფიციალური მონაცემების მიხედვით, საპენსიო პაკეტის (ასაკით პენსია) მიმდებთა რაოდენობამ 2016 წლის ბოლოსათვის 720 194 შეადგინა, რაც 2012 წლის მაჩვენებელთან შედარებით 5.5%-ით მეტია. ამასთან ერთად, საქართველოში, საშუალო მომხმარებლის საარსებო მინიმუმი და ხანდაზმულობის (ასაკით) პენსია თითქმის გათანაბრებულია.

საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტის ასიგნებანი 2017 წელს საპენსიო უზრუნველყოფაზე 2-ჯერ აღემატება 2003 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის მთლიან შემოსავლებს, მაგრამ ეკონომიკური მდგომარეობით, შემოსავლებისა და კეთილდღეობის დონით პენსიონერთა კონტინგენტი იყო და რჩება მარგი-ნალურ ჯგუფად, მაშინ როდესაც განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში საპენსიო ასაკის მოსახლეობა სხვა ასაკობრივ ჯგუფებთან შედარებით უფრო დაცულია, კეთილდღეობის უფრო მაღალი დონითა და ღარიბთა უფრო დაბალი წილით გამოირჩევა [Sulaberidze, 2017].

მოსახლეობის დაბერების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ეკონომიკური შედეგი ქვეყანაში სამუშაო ძალასა და პენსიონერთა შორის თანაფარდობაა, რომელიც ზრდის პოტენციურ ეკონომიკურ ტვირთს ახალგაზრდებზე, რადგან თითოეული ქვეყნის საპენსიო ფონდი ძირითადად შექმნილია ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის მიერ გადახდილი გადასახადებით (Börsch-Supan, 2003). სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობის ზრდა ახანგრძლივებს საპენსიო ასაკში ყოფნას და შედეგად გარდაუვლად იზრდება სამუშაო ძალის დატვირთვის მაჩვენებელი.

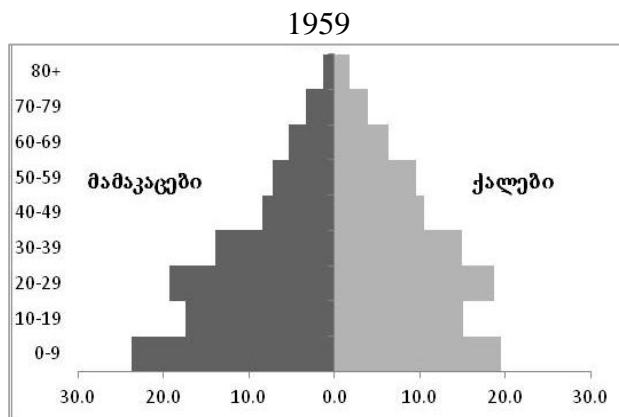
აღნიშნულიდან გამომდინარე, ნაშრომის მიზანია, გავაანალიზოთ დემოგრაფიული დაბერების ხაფანგის მოსალოდნელი გავლენა ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაზე საქართველოში.

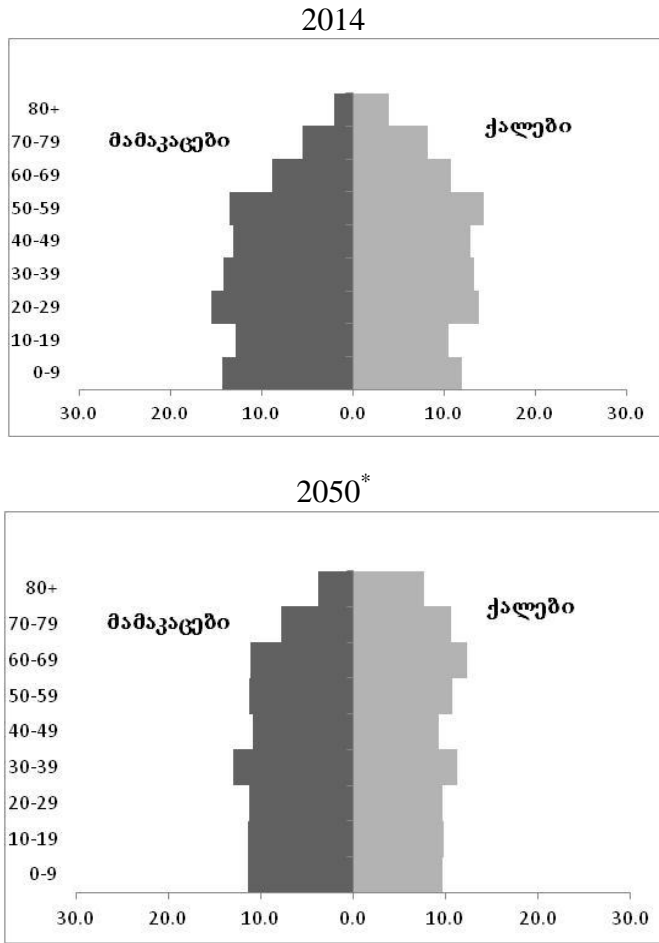
დემოგრაფიული დაბერების ტენდენციები საქართველოში

საქართველო, დემოგრაფიული განვითარების ზოგიერთი პარამეტრით და მათ შორის მოსახლეობის დაბერებით, განვითარებული ქვეყნების მსგავსია.

დემოგრაფიული დაბერება საქართველოში ჯერ კიდევ 1959 წელს, არსებული „ბები ბუმის“ დროს აღინიშნა, როდესაც 65 წელს გადაცილებულთა წილმა მოსახლეობის საერთო რაოდენობაში 7,7% შეადგინა [Sulaberidze, 2017]. ამასთან, სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა 73 წელს არ აღემატებოდა. 1960-2014 წლებში აღნიშნული მაჩვენებლები სტაგნაციით ხასიათდებოდა, რაც, თავის მხრივ განაპირობებდა მოსახლეობის დაბერების დაბალ ტემპს 1989 წლამდე [სულაბერიძე, გომელაური, 2016].

დიაგრამა 1: მოსახლეობის ასაკობრივ-სქესობრივი პირამიდა (%)

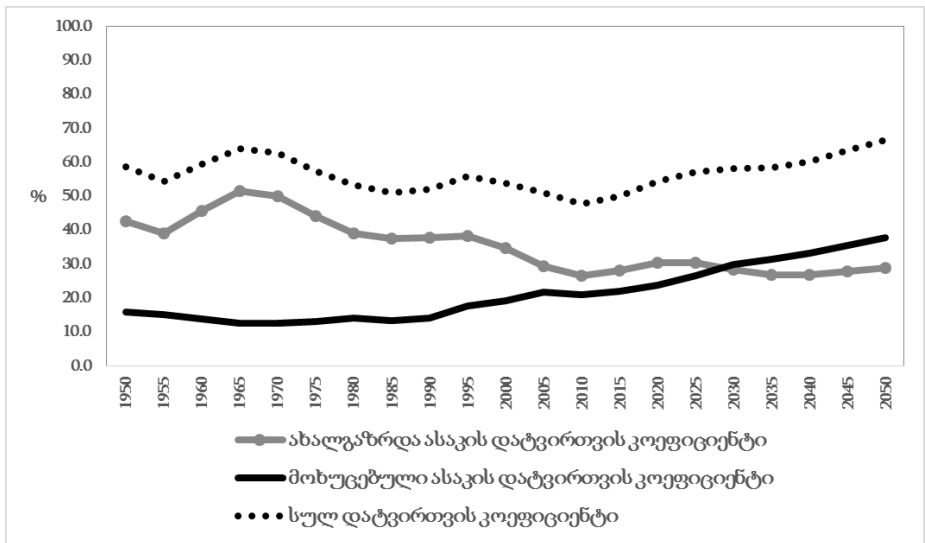
წყარო: მოსახლეობის საყოველთაო აღწერები; * - (UN, 2017), custom data acquired via website.

1959 წელს ჩატარებული აღწერის მიხედვით, საქართველოს მოსახლეობის ასაკობრივ სტრუქტურას მკვეთრად გამოხატული პროგრესული სახე აქვს. ამ პერიოდში, ქვეყნის მოსახლეობის ნახევარზე მეტს 15 წლის და უფროსი ასაკის მოსახლეობა, ე.წ. სამუშაო ძალა შეადგენს. მომდევნო პერიოდში საქართველოს მოსახლეობის ასაკობრივი სტრუქტურა მკვეთრად შეიცვალა და 1989 წელს მოსახლეობის ასაკობრივ-სქესობრივმა პირამიდამ სტაციონალური სახე მიიღო, რაც განპირობებული იყო ბუნებრივი მატების ძალიან დაბალი დონით.

საქართველოში, დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ ჩატარებულმა პირველმა ეროვნულმა აღწერამ აჩვენა, რომ 1989 წელთან შედარებით შემცირებულია 0-4 წლის ასაკის და გაზრდილია 65 წლის და უფროსი ასაკის პირთა წილი. მოსახლეობის ასაკობრივ-სქესობრივ პირამიდას 2002 წელს უფრო „რეგრესული“ სახე აქვს, რაც გამოწვეულია შობადობის დონის შემცირებით. აღსანიშნავია, რომ 1990-იანი წლებიდან ქვეყნიდან გადის უფრო მეტი ვიდრე შემოდის, რაც თავის მხრივ უარყოფით გავლენას ახდენს მოსახლეობის რაოდენობასა და მის შემადგენლობაზე.

2014 წელს საქართველოს მოსახლეობის ასაკობრივ-სქესობრივ პირამიდას მკვეთრად გამოხატული „სტაციონალური“ სახე აქვს და 2050 წლისათვის ფაქტობრივად პირამიდის სახე ექნება დაკარგული, მოსალოდნელია მოსახლეობის შეკვეცილი აღწარმოება, რაც გამოიწვევს მოსახლეობის დემოგრაფიული დაბერების ტემპის ზრდას.

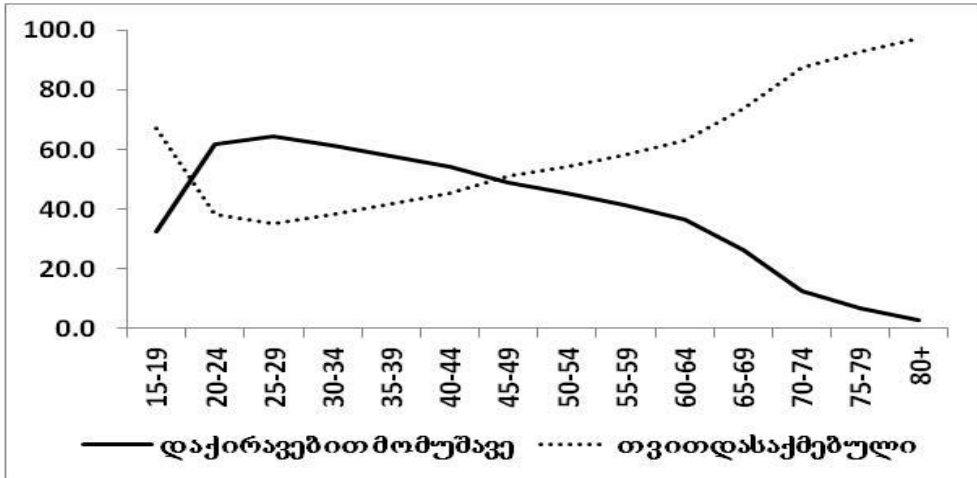
2014 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის მიხედვით, 65 წლის და უფროსი ასაკის პირთა წილი 14.3%-ს შეადგენს, რაც მიუთითებს იმაზე, რომ საქართველოს მოსახლეობის დაბერების დონე გაეროს სტანდარტს ორჯერ აღემატება, რომლის მიხედვითაც, თუ მოსახლეობაში 65 წლის და უფროსი ასაკის პირთა წილი 7%-ზე მეტია, მაშინ მოსახლეობა დაბერებულად მიიხსნევა [წულაძე, მაღლაფერიძე, სულაბერიძე, 2007, გვ. 92]. პროგნოზების მიხედვით, აღნიშნული მაჩვენებელი 2050 წლისათვის 23%-ს მიაღწევს (UN, 2017), რასაც მოჰყვება მოსახლეობის ე.წ. „დემოგრაფიული დატვირთვის“ მაჩვენებლის ზრდა. ეს ნიშნავს, რომ ეკონომიკურად არააქტიური (ბავშვები და მოხუცებულები) მოსახლეობის რაოდენობის ყოველ 100 კაცზე უფრო ნაკლები ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა იქნება.

დიაგრამა 2. დემოგრაფიული დატვირთვის კოეფიციენტები 15-64 წლის ყოველ 100 კაცზე

წყარო: (UN, 2017), custom data acquired via website.

თუ 1950 წელს საქართველოში ყოველ 100 ეკონომიკურად აქტიურ (15-64 წლის ასაკის) პირზე მოდიოდა დაახლოებით 16 საპენსიო ასაკის (65 წლის და უფროსი) მოსახლეობა, ეს მაჩვენებელი 2017 წლისათვის 22-მდე გაიზარდა, ხოლო პროგნოზების მიხედვით 2050 წლისათვის 37-ს გადააჭარბებს. ამასთან, 1950 წელს ყოველ 100 ეკონომიკურად აქტიურ (15-64 წლის ასაკის) პირზე მოდიოდა დაახლოებით 43 ახალგაზრდა ასაკის (0-14 წლის ასაკის) მოსახლეობა, რაც 2050 წლისათვის თითქმის 1,5-ჯერ შემცირდება. აღნიშნულმა განაპირობა ის, რომ დატვირთვის კოეფიციენტი იზრდება არა ახალგაზრდობის ხარჯზე, არამედ დაბერების ხარჯზე და ნეგატიურად აისახება ქვეყნის ეკონომიკაზე.

დიაგრამა 3. დასაქმებული მოსახლეობის განაწილება დასაქმების სტატუსისა და ასაკის მიხედვით, (%)

წყარო: 2014 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერა

2014 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის შედეგების მიხედვით 65 წლის და უფროსი ასაკის მოსახლეობის დასაქმების დონე 45.3%-ს შეადგენს, ეს მაჩვენებელი გაცილებით მაღალია სასოფლო ტიპის დასახლებებში, ვიდრე საქალაქოში (69 და 21 შესაბამისად). ამასთან, 65 წლის და უფროსი ასაკის დასაქმებულ მოსახლეობაში მათი აბსოლუტური უმრავლესობა (86.3%) თვითდასაქმებულია, რაც არ არის მოულოდნელი, რადგან დასაქმებული მოსახლეობის თითქმის ნახევარი (46.6%) სოფლის მეურნეობაშია დასაქმებული და ხანდაზმულების უმრავლესობაც მათ შორის არის.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია გავანალიზოთ თაობათაშორის ტრანსფერები. როგორც საქართველოში ბოლო პერიოდში ჩატარებული გამოკვლევის შედეგები აჩვენებს, ტრანსფერები მიმართულია ძირითადად უფროსიდან უმცროსი თაობისაკენ. უფროსი თაობის რესპონდენტთა 55% მატერიალურ და ფინანსურ დახმარებას უწევს უმცროსი თაობის წარმომადგენლებს, მაშინ, როცა უმცროსი თაობის მხოლოდ მეოთხედი უწევს დახმარებას უფროს თაობას [შელია, 2013]. ანალოგიური სურათი გამოიკვეთა 2015 წელს ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტის მიერ ჩატარებული გამოკვლევის შედეგების მიხედვითაც.

ზოგადად, განსხვავებული დემოგრაფიული სტრუქტურა ქალაქად და სოფლად (ქალაქის მოსახლეობა საქართველოში შედარებით ახალგაზრდაა სოფლის მოსახლეობაზე) აისახება ქალაქისა და სოფლის შინამეურნეობების შემოსავლებსა და მათ წვლილში ქვეყნის მშპ-ის ფორმირებაში. საქართველოში სოფლად ცხოვრობს მთელი მოსახლეობის 42.8 პროცენტი, თუმცა აგრარულ სექტორში იქმნება ქვეყნის მშპ-ის დაახლოებით 1/10, ხოლო ეკონომიკის სხვა სფეროებში სოფლად მცხოვრებთა წვლილი დაახლოებით 4-5 პროცენტია. ანუ სოფლად მცხოვრებთა წილი ქვეყნის ეკონომიკაში დაახლოებით 3-ჯერ ჩამორჩება მათსავე წილს ქვეყნის მოსახლეობის მთლიან რიცხოვნობაში. ეს კი ადეკვატურ ასახვას პოუვებს შინამეურნეობათა შემოსავლებისა და კეთილდღეობის სტრუქტურაში [Sulaberidze, 2017].

ამ პირობებში, მნიშვნელოვანია გავაანალიზოთ დემოგრაფიის გავლენა ეკონომიკაზე. ერთი მხრივ, მოსახლეობის რაოდენობის ზრდა ხელს უწყობს ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებას და კეთილდღეობას [Samuelson, 1975], რადგან მზარდი მოსახლეობა საგადასახადო ბაზას აფართოებს და აჩქარებს პენსიაზე გადასვლის კაპიტალის დაგროვებას. ასეთ ეკონომიკურ სარგებელს, რომელიც მიიღება მოსახლეობის რაოდენობის ზრდით, ეწოდება დემოგრაფიული დივიდენდი. მეორე მხრივ, ამ პიპოთეზის საპირისპიროდ, როდესაც მოსახლეობის ზრდის პერიოდი სტაგნაციაშია, შემდგომში მოჰყვება ე.წ. „დამხმარეთა მანქანების“ შემცირება. დღეისათვის ნელ-ნელა იწურება საქართველოს დემოგრაფიული დივიდენდი (შრომისუნარიანი მოსახლეობის წილი მთელს მოსახლეობაში). დღის წესრიგში დგას მეორე დემოგრაფიული დივიდენდის (65 წლის და უფროსი ასაკის მოსახლეობის) დასაქმებისა და სოციალური დაცვის პრობლემები [Sulaberidze, 2017]. გასათვალისწინებელია რომ დაბრუნებული საპენსიო ასაკის მიგრანტები კიდევ უფრო გაამძაფრებენ არსებულ სოციალურ დატვირთვას ბიუჯეტზე. სწორედ ეს სიტუაცია არის თანამედროვე საქართველოსათვის გამოწვევა, სადაც ეკონომიკური კეთილდღეობა მოსახლეობის დაბერების გამო აღმოჩნდება ხაფანგში.

დასკვნა

წმინდა დემოგრაფიული თვალსაზრისით, მიჩნეულია, რომ შობადობის დონის და იმიგრაციული ნაკადების ზრდა ანელებს მოსახლეობის დაბერების პროცესს, რადგან იზრდება შრომითი ბაზარი და საგადასახადო ბაზა. თუმცა, ამ პროცესით პოზიტიური ეფექტის მიღებას, სულ მცირე, 25-30 წელი მაინც სჭირდება, რაც დამატებით პრობლემებს წარმოშობს, როგორც არის იმიგრანტების დასაქმების ბაზარზე ინტეგრაცია, გაიზრდება საპენსიო და ჯანდაცვის ფონდზე დატვირთვა, რაც მნიშვნელოვნად შეაფერხებს იმიგრაციის პოზიტიურ ეფექტს. ამასთან, საქართველოდან ისევ გრძელდება სამუშაო ძალის გადინება, თუმცა, პროგნოზების და მიგრაციული გადასვლის თეორიის მიხედვით, გარდაუვალია 1990-იან წლებში გადინებული შრომითი მიგრანტების დაბრუნების პროცესი, რომლებიც საპენსიო ასაკში იმყოფებიან, რაც კიდევ უფრო გააუარესებს, დღეისათვის უკვე დეფორმირებულ, მოსახლეობის რეგრესულ ასაკობრივ სტრუქტურას და გაზრდის დემოგრაფიულ ხაფანგს ქვეყნის ეკონომიკისთვის.

აქედან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური პოლიტიკის კორექტირება და/ან შემუშავება განხორციელდეს დემოგრაფიული გამოწვევების გათვალისწინებით, რათა ქვეყანამ მოსალოდნელი დემოგრაფიული ხაფანგი „მსუბუქად“ გადაიტანოს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. სულაბერიძე ა., გომელაური ნ. (2016). დემოგრაფიული დაბერება და მეორე დემოგრაფიული დივიდენდის ფორმირების თავისებურებანი საქართველოში. აღექსანდრე ნათიშვილის მორფოლოგიის ინსტიტუტის 70 წლის იუბილესადმი მიძღვნილი კონფერენცია. თბილისი. თსუ.
2. შელია მ. (2013). ხანდაზმული მოსახლეობა საქართველოში. სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები.

3. წულაძე გ., მაღლაფერიძე ნ., სულაბერიძე ა. (2007). დემოგრაფია. სახელმძღვანელო. თბილისი. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტი.
4. Bengtsson T., & Scott, K. (2010). The Ageing Population. The Case of Sweden. Springer.
5. Samuelson P. A. (1975). The Optimum Growth Rate for Population. *International Economic Review* , vol. 16(3), გვ. 531-38.
6. Sulaberidze, A. (2017). Presentation on demographic trend and national accounts system in Georgia . The symposium “National transfer accounting: principles, methodology and the main problems of construction” organization . Higher School of Economics, Moscow: www.demoscope.ru.
7. Tsiklauri, S. (2013). Socio-demographic aspects of population ageing in Georgia. *BOLD*, Vol. 23 No. 3, pp. 24-28.
8. UN. (2017). *World Population Prospects: The 2017 Revision*. NY: United Nations, Department of Economic and Social Affairs.
9. Рональд , Л., & Эндрю , М. (2017 წლის მარტ). Цена старения. Финансы и развитие, გვ. 7-9.

Shorena Tsiklauri

PhD student at Ilia State University

POPULATION AGEING AS A DEMOGRAPHIC TRAP OF THE COUNTRY'S ECONOMY IN GEORGIA

Summary

Demography has great influence on the economic development of the country and its welfare. The increasing numbers of population is positively reflected on the economy, although it can have a negative character by reducing demographic dividends. This situation is a challenge for the modern Georgia, where economic well-being will be triggered by the aging. The purpose of this article is to analyze the expected outcomes of population ageing in Georgia.

Key words: *Ageing, Demographic Trap, Economic Development.*

Introduction

Population aging, one of the most visible effects on the demographic transition, had taken place in all industrialized world over the past century and it has evolved into a global phenomenon, affecting more and more newly developed and developing countries (Bengtsson & Scott, 2010). The modern stage of demographic development is characterized by decrease fertility and increase life expectancy, resulting in aging population. At present, developed and developing countries are the difference stage of demographic development. The demographic challenges for developing countries is increasing population, while developed countries are facing the low birth and wide gain in term of life expectancy at all ages.

Population aging is a global, differentiate, multidimensional and inevitable demographic process that takes place in modern world irrespective of any policy measures. The population aging has recently become a matter of active discussion by the scholars. While

defining the country's economic and social priorities the government faces the necessity to take into account sharp demographic changes underway in the population's structure, as a result of which the ratio between the able-bodied and unable-to-work segments of population changes drastically.

Many studies show that the reduction of population and workforce is directly related to the growth of GDP. In almost all developed countries share of working age population declining and is projected to decrease by more than 20% for 2015-2055 which will cause decline of GDP's growth rate (Рональд & Эндрю , 2017).

According to the official data²³, the number of persons receiving pension package (old age) equalled 720 194 in 2016 which is 5.5% higher compared to 2012. In addition, the substance minimum and old age pension is nearly equal.

The State Budget Assignments of Georgia in 2017 are two times higher than the total revenue of the 2003 state budget. Though, in terms of economic conditions, well-being and incomes pensioners always been a socially excluded group, while in the countries with developed market economy population in the retirement age are more secured than other age groups, as well as their well-being is higher (Sulaberidze, 2017).

One of the significant economic outcomes of the population aging is the changing ratio between the labour age and retired populations in a country, which increases the potential economic burden on the young, as the pension fund in each country is mainly created from the contribution and taxes paid by economically active population. Undoubtedly, the increasing share of older population will modify the aggregate demand for goods and services (Börsch-Supan, 2003). In fact, the retirement period will become longer because of the ongoing improvements in life expectancy, and the pension income might not be enough. This could be particularly true whether the increasing burden on the pension system depress the population dependence ratios.

The objective of this work is to study the expected impact of the aging trap on the socio-economic development in Georgia.

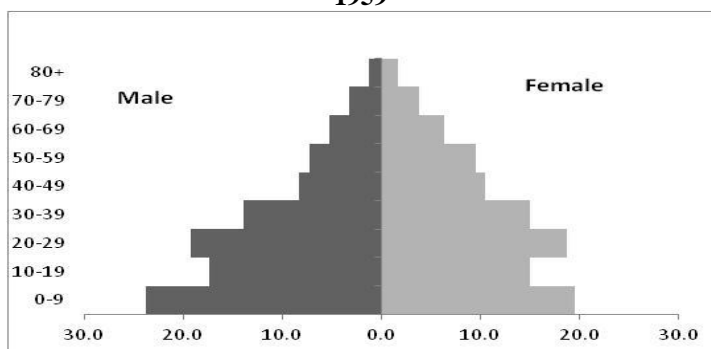
Population ageing in Georgia

Georgia follows the developed countries with some main parameters of demographic development, including population ageing.

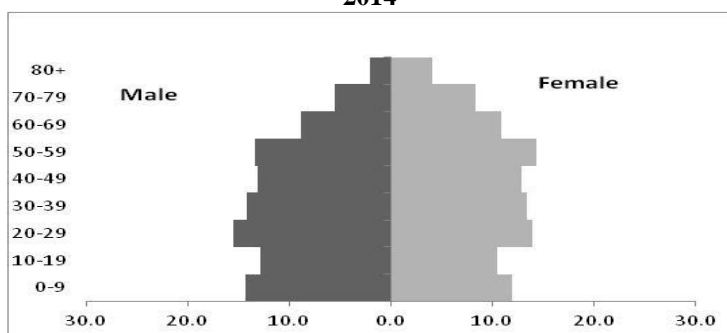
First signs of population aging in Georgia observed starting from 1959, which was the period of the “Baby Boom”, when the share of people at age 65 years and over equalled 7.7% (Sulaberidze, Presentation on demographic trend and national accounts system in Georgia , 2017). At the same time, Life expectancy at birth was 72.7 years. In 1960-2014, these indicators were characterized by stagnation, which led to postpone population ageing till 1989 (Sulaberidze & Gomelauri, 2016).

²³ The Ministry of Labour, Health and Social Affairs of Georgia

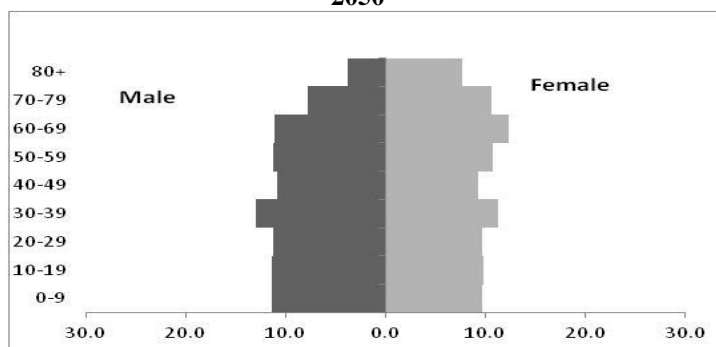
Figure 1: Age-Sex Pyramid in Georgia (%)
1959

2014

2050*

Sources: Population Censuses; * - (UN, 2017), custom data acquired via website.

The 1959 Population Census in Georgia shows that age-sex structure of population remains young and more than half of population was working age (15 years and over) population and Age-Sex pyramid was “Progressive”. In the next period the age structure of population has changed drastically and in 1989 the population pyramid has a “Stationary” face due to the low level of natural growth.

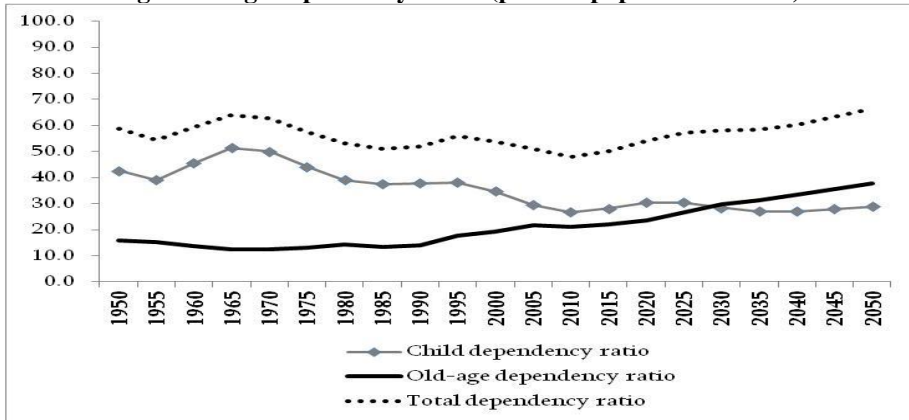
In Georgia, the first national census conducted in 2002 showed that the share of population aged 0-4 was reduced and the share of persons aged 65 and older was increased compared to 1989 and the age-sex pyramid was "Regressive". Herewith, starting from 1990's

the net migration is negative which in turn negatively affects the number of population and its structure.

In 2014, the Age-Sex Pyramid is "Constrictive" and population ageing process will continue rapidly by 2050.

According to the 2014 General Population census, the share of persons aged 65 years and older is 14.3% and it is twice higher than the UN standard, according to which the population is ageing when share of persons aged 65 years and older exceed 7% (Tsuladze, Maglapheridze, & Sulaberidze, 2007). According to projections, this indicator will reach 23% by 2050 (UN, 2017) and the Age dependency ratios will increase.

Figure 2: Age dependency ratios (per 100 populations 15-64)

Source: (UN, 2017), custom data acquired via website.

In 1950, the Old-age dependency ratio was 16 and it increased to 22 for 2017 and process will continue and ratio will reach 37 by 2050. At the same period, the Child dependency ratio is going to decrease from 43 in 1950 to 22 in 2050. This led to the fact that the Total dependency ratio increases not at the expense of youth but at the expense of aging which negatively affects the country's economy.

Figure 3: Employed population by Employment Status and age (%)

Source: 2014 General Population Census

According to the 2014 Population Census, the employment rate of 65 years and older is 45.3%, this figure is much higher in rural areas than in urban (69 and 21 respectively). In addition, their absolute majority (86.3%) are self-employed. Which is expected as almost half

of the employed population (46.6%) is employed in agriculture sector and the majority of the elderly are among them.

All the above mentioned, it is important to analyze the intergeneration transfers. As the results of recent surveys conducted in Georgia shows that transfers are directed mainly from the older to younger generation. 55% of older respondents provide material and financial assistance to younger generation, while only a quarter of the younger generation provide assistance to the older generation (Shelia, 2013). The similar results were shown the study conducted by the Institute of Demography and Sociology, Ilia State University in 2015.

In general, a different demographic structure in urban and rural areas (urban population in Georgia is younger than in rural areas) reflects the revenues of urban and rural households and their contribution to the country's GDP. In Georgia, 42.8 percent of the population lives in rural areas but about 1/10 of the country's GDP is created in the agricultural sector and 4-5 percent from the other sector. So, the share of rural residents in the country's economy is about three times lower than their share in the total population. This is an adequate reflected in the income and welfare of households (Sulaberidze, 2017).

Some authors used an over-lapping generational model to examine the demographic impact on economy, in which, he asserted that population growth induces prosperity and welfare (Samuelson, 1975). This is because the growing population expands the tax base, and, in turn, accelerates the accumulation of capital transferable to retirees. Such economic benefit taken from the population growth is so called demographic dividend. Nonetheless, on the opposite of his hypothesis, once the population growth is in the era of stagnation, which subsequently leads to a declining ratio of workers to retirees, namely support ratio, the demographic dividend will then, sooner or later, be exhausted. Nowadays, the demographic dividend of Georgia slowly ends and problems of employment and social security of the second demographic dividend (population of 65 years and older) becoming actual (Sulaberidze, 2017). It should be taken into consideration that returning migrants in retirement age will increase the existing social loading on the budget. This situation is a challenge for modern Georgia, where economic well-being will be triggered by the aging population.

Conclusion

Demographically speaking, increasing fertility or immigration could be the solution to the threat of ageing as they are capable to extend the tax base and labour supply. However, as scholars argued, the former takes at least 25-30 years to start exerting positive effects, and the latter is likely to come along with additional problems, e.g. integration of immigrants to labour force, and increasing burden on health care and pension, which would largely offset the positive effect of immigration. At the same time out-migration flows is still higher than in-flows, but according to the projections and the Migration Transition theory the labour migrants left the country in 1990's, which are now in retirement age, definitely will start the process of their returning. This will further deteriorate the regressive age structure of the population and increase the demographic trap for the country's economy.

Hence, demographic solutions seem insufficient to overcome such challenges, economic and policy adjustments are therefore needed. It is important to correct or develop a socio-economic policy taking into account the demographic challenges, in order to avoid prospective “demographic trap”.

References

1. Bengtsson, T., & Scott, K. (2010). *The Ageing Population. The Case of Sweden*. Springer.
2. Samuelson, P. A. (1975). The Optimum Growth Rate for Population. *International Economic Review*, vol. 16(3), pp. 531-38.
3. Shelia, M. (2013). Elderly in Georgia. *Problems of Demography and Sociology*.

4. Sulaberidze, A. (2017). Presentation on demographic trend and national accounts system in Georgia . *The symposium “National transfer accounting: principles, methodology and the main problems of construction” organization* . Higher School of Economics, Moscow: www.demoscope.ru.
5. Sulaberidze, A., & Gomelauri, N. (2016). Demographic aging and peculiarities of the formation of the second demographic dividend in Georgia. *Conference dedicated to the 70th anniversary of the Institute of Morphology of Alexander Natishvili*. Tbilisi: TSU.
6. Tsiklauri, S. (2013). Socio-demographic aspects of population ageing in Georgia. *BOLD, Vol. 23 No. 3*, pp. 24-28.
7. Tsuladze, G., Maglapheridze, N., & Sulaberidze, A. (2007). *Textbook of Demography* . Tbilisi: Ilia State University.
8. UN. (2017). *World Population Prospects: The 2017 Revision*. NY: United Nations, Department of Economic and Social Affairs.
9. Рональд , Л., & Эндрю , М. (2017, Март). Цена старения. *Финансы и развитие*, pp. 7-9.

როლანდ სარჩიმელიას ხსოვნას

საქართველოს მეცნიერ ეკონომისტთა და მათემატიკოსთა საზოგადოებამ დიდი დანაკარგი განიცადა. გარდაიცვალა ივ. ჯავახიშვილის სახელობის პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერთანამშრომელი, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი როლანდ სარჩიმელია.

ბატონმა როლანდმა შინაარსიანი ცხოვრების გზა განვლო. იგი დაიბადა ქ. სენაკში. აქვე წარმატებით დაამთავრა საშუალო სკოლა და 1952 წელს სწავლა გააგრძელა ი. სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მექანიკა-მათემატიკის ფაკულტეტზე, რომელიც დაამთავრა 1957 წელს. უნივერსიტეტში სწავლის პერიოდში თავი გამოიჩინა როგორც განათლებულმა და ნიჭიერმა სტუდენტმა. იგი აქტიურად მონაწილეობდა ფაკულტეტის სამეცნიერო და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში.

ბატონმა როლანდმა სამეცნიერო საქმიანობა დაიწყო 1958 წელს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამოთვლითი ცენტრის ეკონომიკურ-მათემატიკური მეთოდების განყოფილებაში უმცროს მეცნიერთანამშრომლად. იყო სათვლელ-პერფორაციული მანქანების ლაბორატორიის ხელმძღვანელი. შემდეგ მუშაობდა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამოთვლითი ცენტრის ეკონომიკურ-მათემატიკური მეთოდების განყოფილებაში. 1969 წელს ქ. კიევი დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია და მიიღო ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხი. 1971 წელს გამოყენებითი მათემატიკის ინსტიტუტში კონკურსის წესით არჩეულ იქნა რიცხვითი მეთოდების განყოფილების უფროს მეცნიერ თანამშრომლად. 1973 წელს ბატონი როლანდი მუშაობს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკისა და სამართლის ინსტიტუტში ჯერ წრფივი და დისკრეტული პროგრამირების ჯგუფის ხელმძღვანელად, ხოლო შემდეგ ეკონომიკური პროგნოზირებისა და ოპტიმალური პროგრამირების განყოფილების გამგედ, სექტორის ხელმძღვანელად, ეკონომეტრიკის განყოფილების გამგედ და ეკონომიკის მათემატიკური მოდელირების ლაბორატორიის ხელმძღვანელად. 1998 წელს დაიცვა დისერტაცია და მოიპოვა ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი. ბატონი როლანდი სიცოცხლის ბოლომდე აქტიურად აგრძელებდა სამეცნიერო მოღვაწეობას თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტში.

ბატონი როლანდი მონაწილეობას იღებდა სხვადასხვა საერთაშორისო და ადგილობრივი კონფერენციების მუშაობაში, გამოდიოდა მოხსენებებით ეკონომიკის აქტუალურ პრობლემებზე. წლების მანძილზე იყო ასპირანტებისა და მადიბლების სამეცნიერო ხელმძღვანელი, რომელთაგან ოთხმა წარმატებით დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია ეკონომიკაში მათემატიკური მეთოდების გამოყენების მიმართულებით. იყო ინსტიტუტში გამოქვეყნებული სამეცნიერო ნაშრომების, კრებულებისა და ჟურნალ „ეკონომისტის“ სამეცნიერო სარედაქციო კოლეგიის წევრი. დაჯილდოებულია ღირსების ორდენითა და ბრინჯაოს მედლით მშენებლობის ეკონომიკაში მათემატიკური მეთოდების წარმატებით გამოყენებისათვის.

პროფ. რ. სარჩიმელიას გამოქვეყნებული აქვს 140-მდე სამეცნიერო ნაშრომი, მათ შორის 5 მონოგრაფიული ტიპის სახელმძღვანელო და ერთი დამხმარე

სახელმძღვანელო ოპერაციათა გამოკვლევისა და ეკონომეტრიკის სპეციალობაში.

ბატონი როლანდ სარჩიმელია მეცნიერულ მუშაობას წარმატებით უხამებდა პედაგოგიურ საქმიანობას ჩვენი ქვეყნის რიგ უმაღლეს სასწავლებლებში. იგი პატივისცემით სარგებლობდა ახლობლების, მეგობრებისა და თანამშრომლების წრეში და ასაკის მიუხედავად ენერგიულად განაგრძობდა მეცნიერულ საქმიანობას. მისი სიცოცხლე გრძელდება მის შვილსა და შვილიშვილებში. შვილი ალექსანდრე სარჩიმელია წარმატებით მოღვაწეობს მათემატიკისა და ინფორმატიკის სფეროში.

შესანიშნავი მეცნიერისა და პედაგოგის ნათელი ხსოვნა მუდამ დარჩება მისი ნათესავების, ახლობლებისა და თანამშრომლების გულში.

*ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის პ. გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტი,
ჟურნალ “ეკონომისტის” რედაქცია*

იზა ნათელაურის მოსაგონარი

საქართველოს მეცნიერ-ეკონომისტთა საზოგადოებამ დიდი დანაკლისი განიცადა. გარდაიცვალა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობათა განყოფილების ხელმძღვანელი, უფროსი მეცნიერთანამშრომელი, ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი იზა ნათელაური.

ქალბატონმა იზამ მრავალმხრივ დატვირთული და შინაარსიანი ცხოვრების გზა განვლო. იგი დაიბადა ქ. ახმეტაში 1955 წელს. აქვე წარმატებით დაამთავრა საშუალო სკოლა და 1972 წელს სწავლა განაგრძო თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკის ფაკულტეტზე, ეკონომიკური კიბერნეტიკის სპეციალობით, რომელიც წარჩინებით დაამთავრა 1977 წელს და მიიღო ეკონომისტ-მათემატიკოსის კვალიფიკაცია. უნივერსიტეტში სწავლის პერიოდში მან თავი გამოიჩინა როგორც მუყაითმა, განათლებულმა და ნიჭიერმა სტუდენტმა. იგი აქტიურად მონაწილეობდა ფაკულტეტის სამეცნიერო და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში.

ქალბატონმა იზამ შრომითი და სამეცნიერო საქმიანობა დაიწყო 1977-1981 წლებში საქართველოს სსრ სახელმწიფო საგეგმო კომიტეტთან არსებულ სახალხო მეურნეობის ეკონომიკისა და დაგეგმვის ინსტიტუტში ჯერ უფროს ლაბორანტად, შემდეგ უმცროს მეცნიერთანამშრომლად. 1981-1984 წლებში იყო სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის ცენტრალური ეკონომიკურ-მათემატიკური ინსტიტუტის ასპირანტი. 1984 წლის 17 დეკემბერს აქვე წარმატებით დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია და მიენიჭა ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხი. 1985 წელს ქალბატონი იზა დაუბრუნდა თავის ინსტიტუტს და 1991 წლამდე მუშაობდა უფროს მეცნიერთანამშრომლად. 1991 წელს მან მუშაობა დაიწყო საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკის და სამართლის ინსტიტუტში უფროს მეცნიერთანამშრომლად. 1993 წლიდან 2006 წლამდე იგი ამავე ინსტიტუტის საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების ლაბორატორიის გამგეა, 2006 წლიდან სსიპ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის ინოვაციებისა და საერთაშორისო კონკურენციის განყოფილების შემდეგ მიკროეკონომიკის განყოფილების გამგის თანამდებობა ეკავა, ხოლო 2017 წლამდე ხელმძღვანელობდა საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობათა განყოფილებას. ქალბატონი იზა სიცოცხლის ბოლომდე აქტიურად აგრძელებდა სამეცნიერო მოღვაწეობას თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტში.

ქალბატონი იზა სამეცნიერო საქმიანობასთან ერთად ეწეოდა პედაგოგიურ მოღვაწეობას 1986-1989 და 1998-2007 წლებში იყო ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომეტრიკის კათედრის ასოცირებული პროფესორი, ეკონომიკური ანალიზის მათემატიკური მეთოდების კათედრის დოცენტი, ეკონომიკური კიბერნეტიკის კათედრის უფროსი მასწავლებელი. 1994-2005 წლებში თბილისის ბიზნესისა და სოციალურ-ეკონომიკური მართვის უნივერსიტეტში ეკავა დოცენტის თანამდებობა, 2000-2006 წლებში ლექციებს კითხულობდა თბილისის დამოუკიდებელ უნივერსიტეტ „იბერიაში“ საერთაშორისო ბიზნესის ფაკულტეტზე და პაატა გუგუშვილის სახელობის უნივერსიტეტში.

ქალბატონი იზა მონაწილეობას იღებდა სხვადასხვა საერთაშორისო და ადგილობრივი კონფერენციის მუშაობაში, გამოდიოდა მოხსენებით ეკონომიკის

აქტუალურ პრობლემებზე. იგი იყო 5 ასპირანტის ხელმძღვანელი და 4 საკანდიდატო დისერტაციის ოფიციალური ოპონენტი.

მეცნიერულ და პედაგოგიურ საქმიანობას კარგად უხამებდა საზოგადოებრივ საქმიანობასაც. იყო – ახალი ეკონომიკური სკოლის – “საქართველოს” ექსპერტი; ეკონომიკისა და მენეჯმენტის კონსულტანტთა ასოციაციის კონსულტანტი; სამართლიანი არჩევნებისა და დემოკრატიისათვის საერთაშორისო საზოგადოების დამკვირვებელი ადგილობრივ არჩევნებში. იგი იყო ინსტიტუტში გამოქვეყნებული სამეცნიერო ნაშრომების, კრებულებისა და ჟურნალ „ეკონომისტის“ სამეცნიერო სარედაქციო კოლეგიის წევრი. ნაყოფიერი სამეცნიერო და პედაგოგიური მოღვაწეობისთვის მიღებული ჰქონდა “ღირსების” მედალი.

ქალბატონ იზას გამოქვეყნებული აქვს 80-მდე სამეცნიერო ნაშრომი. მათ შორის ორი მონოგრაფია. იგი პატივისცემითა და სიყვარულით სარგებლობდა ახლობლების, მეგობრებისა და თანამშრომლების წრეში და სიცოცხლის ბოლო წუთამდე ენერგიულად განაგრძობდა მეცნიერულ საქმიანობას. მას ქართული სამეცნიერო საზოგადოება იცნობდა როგორც ნიჭიერ ეკონომისტსა და მათემატიკოსს, მაღალი კვალიფიკაციის გულისხმიერ პედაგოგსა და კარგ მოქალაქეს. ქალბატონი იზას ამ ქვეყნიდან უდროოდ წასვლამ ძლიერ დაამწუხრა მისი ახლობლები და თანამშრომლები.

შესანიშნავი მეცნიერის, პედაგოგისა და პიროვნების ნათელი ხსოვნა მუდამ დარჩება მისი ნათესავების, ახლობლებისა და თანამშრომლების გულში.

*ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის პ. გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტი*

ჟურნალი “ეკონომისტი”

მისამართი: თბილისი, 0105, გ. ქიქოძის ქ. 14; ტელ.: 293 34 44; 599 970103.

ჟურნალ “ეკონომისტში” სტატიების გამოქვეყნების წესები იხილეთ
ვებგვერდზე: ekonomisti.tsu.ge

Journal “**Ekonomisti**”

Edress: Tbilisi, 0105, Kikodze street, tel. (+995 32) 293 34 44; 599 970103

Rules of Publication of articles in the journal “Ekonomisti” see: ekonomisti.tsu.ge

თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა

რედაქტორი **სესილი ხანჯალაძე, ნატო აბესაძე**

Publishing House of Paata Gugushvili Institute of Economics of TSU

Redactor **Sesili khanjaladze, Nato Abesadze**